



Հայաստանի Հանրապետության
աշխատանքի և սոցիալական հարցերի
նախարարություն



International Organization for Migration (IOM)

Միգրացիայի միջազգային
կազմակերպություն



ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԵՐԱԴԱՐՁԱԾ ԱՆՁԱՆՑ ԿԵՐԱԻՆՏԵԳՐՄԱՆ ՈՒՂՂՈՐԴՄԱՆ ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ

ՄՄԿ-ն փորձել է ապահովել սույն հետազոտության բովանդակության ճշգրտությունն ու ամբողջականությունը. այնուամենայնիվ, դրանում ներկայացված տեսակետները, տեղեկությունները, մեկնաբանությունները և եզրակացությունները պատկանում են հեղինակներին և պարտադիր չէ, որ արտացոլեն ՄՄԿ և դրա անդամ պետությունների պաշտոնական դիրքորոշումը: ՄՄԿ-ն պատասխանատվություն չի կրում որևէ կորստի կամ վնասի համար, որը կարող է առաջանալ սույն փաստաթղթում պարունակվող տեղեկությունները հիմք ընդունելու կամ դրանք օգտագործելու հետևանքով:

Հրատարակիչ՝ **Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն**

ՄՄԿ Հայաստանի առաքելություն

Հայաստանի Հանրապետություն,
Երևան 0010, ՄԱԿ-ի գրասենյակ,
Պետրոս Ադամյան 14, 1-ին հարկ
Հեռախոս՝ (+374 10) 58 56 92
Ֆաքս՝ (+374 10) 54 33 65
www.iom.int

© Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են: Սույն հրատարակման ոչ մի մաս չի կարող վերարտադրվել, պահվել տեղեկատվական որոնողական համակարգում, կամ փոխանցվել որևէ ձևով կամ միջոցով՝ էլեկտրոնային, մեխանիկական, լուսապատճենահանման, գրառման կամ այլ կերպ՝ առանց հրատարակչի նախնական գրավոր համաձայնության:



Հայաստանի Հանրապետության
աշխատանքի և սոցիալական հարցերի
նախարարություն



International Organization for Migration (IOM)

Միգրացիայի միջազգային
կազմակերպություն

Հայաստան վերադարձած անձանց վերախնտեզրման ուղղորդման ուղեցույց

Երկրորդ հրատարակություն

Երևան 2016 թ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Հապավումների ցանկ	7
Նախաբան	9
Բաժին I Վերաինտեգրման համակարգը Հայաստանում	11
Գլուխ 1. Վերադարձ	12
1.1 Քաղաքացիություն	12
1.2 Փաստաթղթերը	13
1.3 Վերադարձ և հաշվառում.....	14
1.4 Մուտք Հայաստան, մաքսային ծառայություն	15
1.5 Արտարժույթի ներմուծումը ՀՀ մաքսային սահմանով	16
Գլուխ 2. Վերաինտեգրում.....	17
2.1 Սոցիալ-տնտեսական վերաինտեգրումը և պետական մարմինների դերը	17
2.2 Միգրանտների ուղղորդման կենտրոնները.....	18
2.3 Վերաինտեգրման ծրագրերը	20
2.3.1 «Հայկական կարիտաս» կազմակերպությունը	21
2.3.2 Ներգաղթի և ինտեգրման ֆրանսիական գրասենյակը (ՆԻՖԳ).....	21
2.3.3 «Ֆրանս-հայկական զարգացման» հիմնադրամը (ՖՀԶՀ)	22
2.3.4 Միգրացիայի միջազգային կազմակերպությունը (ՄՄԿ).....	22
2.4 Խոցելի միգրանտներին տրամադրվող վերաինտեգրման աջակցությունը	24
2.4.1 Հայաստանում՝ վերադարձած անձանց և բնակչության խոցելի խմբերի հետ աշխատող կազմակերպությունները	26
Գլուխ 3. Վերաինտեգրումն ըստ ճյուղերի	27
3.1 Չբաղվածությունը	27
3.1.1 Պետական մարմինները	27
3.1.2 Չբաղվածության մասնավոր գործակալությունները.....	28
3.1.3. Ինքնազբաղվածությունը	29
3. 2 Առողջապահությունը	29
3.2.1. Ընդհանուր և իրավական դրույթներ.....	29
3.2.2 Համավճարի համակարգը	31
3.2.3 Հիվանդանոցային բժշկական օգնությունը	32

3.2.4 Դեղորայքի տրամադրումը.....	33
3.3 Կրթությունը.....	35
3.3.1 Հայաստանի Հանրապետության կրթական համակարգը.....	35
3.3.2 Որակավորումների ճանաչումը և գնահատումը	36
3.3.3 Լեզվի դասընթացները.....	37
3.4 Զինվորական ծառայությունը	38
3.5 Բանկային ծառայությունները	39
3.5.1 Կենտրոնական բանկ	39
3.5.2 Առևտրային բանկերը.....	39
3.5.3 Գրամական փոխանցումները և միզրանտների խնայողությունները	40
3.6 Սոցիալական պաշտպանությունը.....	41
3.6.1 Ընտանիքի կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված նպաստներ	41
3.6.2 Կենսաթոշակները.....	42
3.7 Իրավաբանական օգնությունը և անձնական տվյալների պաշտպանությունը	44
3.7.1 Իրավաբանական օգնությունը.....	44
3.7.2 Անձնական տվյալների պաշտպանությունը	46
Բաժին II Ուղղորդման համակարգը և վերախնտեզրման ինստիտուցիոնալ շրջանակը	47
Գլուխ 4. Միզրանտների ուղղորդման կենտրոնները	48
Գլուխ 5. Վերախնտեզրման ծրագրերի ցանկը՝ ըստ իրականացնող կազմակերպությունների.....	52
Բաժին III Առաջարկվող թեմատիկ աղբյուրներ և գրականության ցանկ	71
i. Ընդհանուր միզրացիոն դիտարկում - Հայաստան.....	72
ii. Վերադարձ.....	73
iii. Վերախնտեզրում	76
iv. Զբաղվածություն.....	78
v. Առողջապահություն.....	79
vi. Կրթություն	80
vii. Սոցիալական պաշտպանությունը	80
viii. Բանկային գործունեություն և ֆինանսներ.....	82
ix. Խոցելի խմբեր	83
x. Տվյալներ	84

Բաժին IV Վերադարձող անձանց վերախնտեզրման գործընթացում ներգրավված հիմնական կազմակերպությունների կոնտակտային տվյալները	86
Պետական մարմիններ	87
Միզրացիոն ռեսուրս կենտրոններ	91
Միջկառավարական կազմակերպություններ.....	92
Հայաստանյան ոչ-կառավարական կազմակերպություններ.....	93
Վերախնտեզրման ծրագրեր իրականացնող օտարերկրյա կազմակերպություններ.....	95
Բաժին V Հավելվածներ	96
Հավելված 1. Պետության կողմից երաշխավորված անվճար և արտոնյալ պայմաններով բժշկական օգնություն և սպասարկում ստանալու իրավունք ունեցող՝ բնակչության սոցիալապես անապահով ու առանձին (հատուկ) խմբերի	97
Հավելված 2. Հայաստանում զբաղվածության մասնավոր գործակալությունների «Վարքագծի կանոնակարգ».....	99
Հավելված 3. Օրենքների և իրավական փաստաթղթերի ցանկ	101
Ազգային օրենսդրություն.....	101
Միջազգային և երկկողմ պայմանագրեր	108
Հավելված 4. Տվյալների պաշտպանության ՄՄԿ սկզբունքները.....	110

Հապավումների ցանկ

ՍՕՀԱ	Սոցիալական օգնության հայկական ասոցիացիա (Association Armenienne d'Aide Sociale)
ՀՀ դրամ	հայկական դրամ
ԱԿՎՎ	Աջակցված կամավոր վերադարձ և վերաինտեգրում
ՄՓԳԴԳ	Միգրանտների և փախստականների հարցերով գերմանական դաշնային գրասենյակ
ԱՊՀ	Անկախ պետությունների համագործակցություն
ԵՄ	Եվրոպական միություն
ՖՀԶՀ	Ֆրանս-հայկական զարգացման հիմնադրամ
FEDASIL	Ապաստան հայցողների ընդունման դաշնային գրասենյակ
ԳՄՀԸ	Գերմանիայի միջազգային համագործակցության ընկերություն (Gesellschaft fuer Internationale Zusammenarbeit)
ՄԶՄԿ	Մարդկային զարգացման միջազգային կենտրոն
ID	Ինքնությունը հաստատող փաստաթուղթ
ԱՄԿ	Աշխատանքի միջազգային կազմակերպություն
ՄՄԿ	Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն
ԱՄՆ	Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն
ՄՏԿ	Միգրացիայի տեղեկատվական կենտրոն
ԱՍՀՆ	Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն
ՀԿ	Հասարակական կազմակերպություն
ՆԻՖԳ	Ներգաղթի և ինտեգրման ֆրանսիական գրասենյակ (Office Francais de l'immigration et de l'integration)
ՎՈՒԿ	Վերաինտեգրման ուղղորդման կենտրոն
ՀԳՀՄ	Հայաստանի գործատուների հանրապետական միություն
ԶՊԳ	Զբաղվածության պետական գործակալություն
ՓՄՁ	Փոքր և միջին ձեռնարկատիրություն
ՄՊԾ	Միգրացիոն պետական ծառայություն
ԱՌԻԱ	Առանց ուղեկցության անչափահասներ
ՄԱԿ ՓԳՀ	ՄԱԿ-ի Փախստականների հարցերով գերագույն հանձնակատար

ՅՈՒՆԻՍԵՖ	Միավորված ազգերի կազմակերպության մանկական հիմնադրամ
ԱՄՔՈՐ	Միավորված մեթոդիստների օգնության կոմիտե
ԹԶ	Թրաֆիքինգի գոհ
ՎՏԲ	Վնեշտորգբանկ
ԱՀԿ	Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպություն

Նախաբան

Հայաստանում միգրացիան ավելի շատ պայմանավորված է երկրի տնտեսական իրավիճակով և բավարար վարձատրվող աշխատանքների բացակայությամբ, ինչն էլ մղում է մարդկանց եկամուտ փնտրել օտարերկրյա պետությունում: Քանի որ չկան ամբողջությամբ գործող երկկողմ և բազմակողմ աշխատանքային պայմանագրեր, արտագաղթը տեղի է ունենում հիմնականում անկանոն հիմունքներով, և բազմաթիվ հայ քաղաքացիներ օտարերկրյա պետությունում համարվում են անկանոն կարգավիճակ ունեցող, որն էլ իր հերթին մեծացնում է վերադարձի դեպքերը: Մարդիկ վերադարձի դեպքում կարող են հասարակություն հետ ինտեգրվելու խնդիրներ ունենալ:

Հայրենիք վերադարձած անձանց վերախնտեգրումը կայուն վերադարձի բանալին է: Վերադարձած անձինք ցանկանում են, որ իրենց դիտեն որպես հատուկ ուշադրության կարիք ունեցող խմբի: Այդ պատճառով, Հայաստանի քաղաքացիների վերադարձի բարեհաջող վերախնտեգրման համար բարենպաստ միջավայրի ապահովումը չափազանց կարևոր է:

Ուղեցույցի առաջին տարբերակը նախաձեռնվել և հրատարակվել է 2013 թվականին՝ նպատակ ունենալով ուղղորդելու և բարելավելու վերադարձած անձանց տրամադրվող աջակցությունը, որպեսզի նրանք մշտապես վերադառնան հայրենիք:

Սույն երկրորդ հրատարակության նպատակը թարմացված տեղեկատվության տրամադրումն է Հայաստանի քաղաքացիների վերադարձի և Հայաստանում նրանց հաջող վերախնտեգրման հարցերով զբաղվող բոլոր պետական, ոչ պետական և միջգերատեսչական մարմինների դերերի վերաբերյալ: Հաշվի առնելով, որ վերախնտեգրումն ունի համալիր մոտեցում պահանջող տարբեր հայեցակետեր (իրավական, սոցիալական, հոգեբանական, մշակութային, տնտեսական, առողջապահական և այլն), այս ուղեցույցը հետագա աջակցության տրամադրման համար ուղղորդման կետ կձառնայի:

Ուղեցույցում նկարագրվում են վերադարձած անձանց վերախնտեգրման հարցերով զբաղվող պետական և ոչ պետական մարմինների դերն ու գործառնությունները, արժարժվում են վերախնտեգրման հետ առնչվող տարբեր հարցեր, ինչպիսիք վերադարձած անձանց քաղաքացիությունը, բնակությունը, վերադարձի փաստաթղթերը, նրանց մուտքը Հայաստան և հաշվառումը, կենսաթոշակը, նպաստները, տնտեսական ու սոցիալական վերախնտեգրումը, վերադարձած անձանց համար զբաղվածության և ինքնազբաղվածության (ձեռնարկատիրական գործունեության) ծառայությունները, մասնագիտական վերապատրաստման ծառայությունները, վերաորակավորումը, կրթությունը և լեզվի

ուսուցումը, բանկային համակարգն ու միկրովարկավորումը, զինվորական ծառայությունը, մաքսային և հարկային հարցերը, առողջապահությունն ու բժշկական ապահովագրություն են: Ուղեցույցում ներառված են նաև օգտակար հասցեներ և կոնտակտներ:

Ուղեցույցի նպատակը երկրի ներսում վերախնտեգրման ծառայություն մատուցողների ցանցն ամրապնդելն է: Վերախնտեգրման ծառայությունների ոլորտում համագործակցության և դրանց համակարգմանն ուղղված կարողությունների կայուն զարգացման միջոցով կկատարելագործվեն համապատասխան պաշտոնյաների հմտությունները և կբարելավվեն վերախնտեգրման ծառայությունները, որոնք ի վերջո կհանգեցնեն ավելի կայուն վերադարձի:



Իլոնա Տեր-Մինասյան
Միգրացիայի միջազգային
կազմակերպության Հայաստանի
առաքելության գրասենյակի ղեկավար

Բաժին I

Վերաինտեգրման համակարգը Հայաստանում



Գլուխ 1. Վերադարձ

1.1 Քաղաքացիություն

Վերադարձը սկսվում է նպատակակետ երկրում, երբ միգրանտը որոշում է վերադառնալ տուն, անկախ այդ որոշման հիմքերից՝ խոցելի վիճակ, անձնական պատճառներ, կամ պարտադիր վարչական պատիժ:

Ամեն դեպքում, վերադարձի իրավունքը մարդու հիմնարար իրավունքներից է: Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 13(2) հոդվածն ասում է. «Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի լքել ցանկացած երկիր, այդ թվում նաև իր սեփականը, և ունի իր երկիր վերադառնալու իրավունք»: Հետևելով այս սկզբունքին, Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 25-րդ հոդվածը սահմանում է. «Յուրաքանչյուր քաղաքացի և Հայաստանի Հանրապետությունում բնակվելու իրավունք ունեցող յուրաքանչյուր ոք ունի Հայաստանի Հանրապետություն վերադառնալու իրավունք»:



Ո՞վ է հանդիսանում հայաստանի քաղաքացի

Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիության հետ կապված հարցերը կարգավորվում են 1995 թվականի նոյեմբերի 6-ին ընդունված «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիության մասին» ՀՀ օրենքով: Ելնելով «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիության մասին» օրենքից՝ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիություն ձեռք է բերվում՝

- ծննդով,
- քաղաքացիություն ստանալու միջոցով (հպատակագրում),
- քաղաքացիության խմբային ձեռքբերման միջոցով (խմբային հպատակագրում),
- քաղաքացիության ճանաչմամբ (նախկին Հայաստանի Սովետական Մոցխալիստական Հանրապետության քաղաքացիների, նախկին Սովետական Միության հանրապետությունների այլ քաղաքացիների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց դեպքերում),
- քաղաքացիությունը վերականգնելու միջոցով,
- Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով նախատեսված հիմքերով,
- օրենքով նախատեսված այլ դեպքերում:

Միգրանտների համար նշանակություն ունի 6-րդ հոդվածի առաջին ենթապարբերությունը, որով սահմանվում է, որ «Հայաստանի

Հանրապետությունից դուրս բնակվելն ինքնին չի հանգեցնում Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիության դադարեցմանը», ինչպես նաև 7-րդ հոդվածի երկրորդ մասով, ըստ որի, «Հայաստանի Հանրապետությունը, նրա դիվանագիտական և հյուպատոսական ներկայացուցչություններն ու դրանց պաշտոնատար անձինք պարտավոր են պաշտպանելու այլ պետություններում գտնվող՝ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների իրավունքները...»:

1.2 Փաստաթղթերը

Տարիներ կամ ամիսներ ընդունող երկրում մնալուց հետո տուն վերադառնալը պահանջում է նախապատրաստական միջոցառումներ: Սովորաբար, ամենաառաջին փուլը նախատեսում է սահմանահատում և, համապատասխանաբար, անհրաժեշտ փաստաթղթերի ձեռքբերում և ընթացակարգերի պահպանում:

Հայաստանի Հանրապետության բոլոր քաղաքացիները, որոնց 16 տարին լրացել է, անկախ բնակության վայրից, կարող են ունենալ Հայաստանի Հանրապետության անձնագիր: Արտասահմանում գտնվող հայերը կարող են դիմել անձնագիր ստանալու կամ անձնագրի վավերականության ժամկետը երկարաձգելու համար Հայաստանի Հանրապետության դեսպանատներ կամ հյուպատոսական ծառայություններ: Արտասահմանում բնակվող Հայաստանի Հանրապետության այն քաղաքացիներին, որոնք չունեն վավերական անձնագիր կամ ունեն նախկին Սովետական Միության ժամկետանց անձնագիր, սակայն շտապ պետք է վերադառնան Հայաստան, հյուրընկալող երկրում դեսպանատան կամ հյուպատոսական ծառայության կողմից կարող է տրվել վերադարձի վկայական (ժամանակավոր, միանգամյա օգտագործման ճամփորդական փաստաթուղթ): Վերադարձի վկայական կարող է տրամադրվել նաև հարկադիր վերադարձի դեպքում, եթե Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացին չունի վավերական ճամփորդական փաստաթուղթ:

Հայաստանում անձնագրերը տրամադրվում են Ոստիկանության Անձնագրային և Վիզաների վարչության, ինչպես նաև երկրի բոլոր շրջաններում գործող Անձնագրային բաժանմունքների կողմից: 2006 թվականին ներմուծվել է Բնակչության ռեգիստրը, որում պահվում են տվյալներ անվան, կացության կարգավիճակի, հասցեի, ծննդյան վայրի և ամսաթվի, սեռի, տրամադրված անձնագրի ու անձը հաստատող փաստաթղթերի ու համապատասխան ամսաթվերի, Հայաստանի Հանրապետության կամ այլ պետության քաղաքացիության, ինչպես նաև հանրային ծառայությունների համարանիշի մասին: Բնակչության ռեգիստրում առկա են նաև արտասահմանում բնակվող հայերի մասին տվյալներ, որոնք տրամադրվել են Արտաքին գործերի նախարարության կողմից և ձեռք են բերվել դրա հյուպատոսական ծառայություններում: Տվյալները հասանելի են Ոստիկանության, Հայաստանում անձնագրային բաժանմունքների, Արտաքին գործերի նախարարության և Ազգային անվտանգության ծառայության համար: Արտասահմանում գտնվող որոշ հյուպատոսական ծառայություններ նույնպես միացած են Բնակչության ռեգիստրին: 2007 թվականից ի վեր Բնակչության ռեգիստրում նաև նկարներ են պահվում:

2012 թվականին Հայաստանի Հանրապետությունում ներմուծվել է կենսաչափական տվյալներ պարունակող էլեկտրոնային անձնագիր, ինչպես նաև նույնականացման էլեկտրոնային քարտ: Կենսաչափական անձնագիրը ծառայում է որպես ճամփորդական փաստաթուղթ, իսկ նույնականացման քարտը նախատեսված է Հայաստանի Հանրապետության տարածքում օգտագործման համար: Կենսաչափական անձնագրերը պարունակում են նկար, կենսաչափական անձնագրի տիրոջ մատնադրոշմի թվային պատկերը և էլեկտրոնային ստորագրությունը:

Ինչպես կենսաչափական անձնագրերը, այնպես էլ նույնականացման քարտերը տրվում են տասը տարի վավերականության ժամկետով: Կենսաչափական անձնագրի արժեքը սահմանված է 25 հազար դրամ: Նույնականացման քարտի արժեքը սահմանված է 3 հազար դրամ:

1.3 Վերադարձ և հաշվառում

Վերադառնալիս վավերական անձնագիր ունեցող վերադարձող միգրանտները Հայաստանի Հանրապետություն ժամանելուն պես չեն հաշվառվում սահմանի անցման կետերում, և Հայաստանի Հանրապետությունում վերադարձող միգրանտների թվի վերաբերյալ վիճակագրություն չի կազմվում: Հայաստանի Հանրապետություն վերադառնալուց հետո Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացին միայն պետք է տեղեկացնի համապատասխան պետական մարմիններին և հաշվառվի նոր հասցեում, եթե նա նախօրոք գրանցել է իր արտագաղթելու հանգամանքը: Ծննդյան, մահվան, ամուսնության և ամուսնալուծության փաստը պետք է գրանցվի Քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման գործակալության քաղաքային կամ շրջանային բաժիններից որևէ մեկում: Քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման գործակալությունը նաև վարում է քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման արխիվ:

Այն վերադարձողները, որոնց կյանքում արտասահմանում գտնվելու ժամանակ տեղի են ունեցել պետական գրանցման ենթակա փոփոխություններ (օրինակ՝ երեխայի ծնունդ և այլն), և որոնք դրա մասին չեն տեղեկացրել Հայաստանի համապատասխան դեսպանատանը կամ հյուպատոսական հիմնարկին, վերադառնալուն պես պետք է թարմացնեն իրենց վերաբերյալ գրառումները Քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման գործակալությունում: Եթե արտասահմանում գտնվելու ժամանակ նրանք օգտագործել են այլ անուններ, և այդ անուններն օգտագործվել են ամուսնության կամ ծննդյան վկայականներում, ապա Քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման գործակալությունում պետք է տեղեկացնել դրա մասին՝ գրառումներում ուղղումներ կատարելու համար: Քաղաքացիական կացության ակտերի գրառումներում անհրաժեշտ ուղղումներ կատարելու համար փոխադարձ իրավական օգնության մասին համաձայնագիր ԵՄ-ի հետ դեռևս կնքված չէ: Հայաստանի Հանրապետության՝ փոխադարձ իրավական օգնության մասին համաձայնագրերն են Սինսկի կոնվենցիան՝ ԱՊՀ անդամ պետությունների համար, ինչպես նաև Հունաստանի, Լիտվայի և Բուլղարիայի հետ կնքված երկկողմ համաձայնագրերը: Այն երկրների դեպքում, որոնց հետ Հայաստանի Հանրապետությունը համաձայնագիր չի կնքել, Քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման գործակալությունն Արտաքին գործերի նախարարության և Հայաստանի համապատասխան դեսպանատան միջոցով կապվում է հյուրընկալող երկրի հետ՝ նրա պետական մարմինների կողմից տեղեկատվության հաստատման և գրառումներում համապատասխան ուղղումներ կատարելու նպատակով: Քաղաքացիական կացության ակտերի գրառումներում փոփոխություններ մտցնել ցանկացող վերադարձողները պետք է դիմեն քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման տարածքային բաժիններ և այնտեղից սկսեն գործընթացը:

1.4 Մուտք Հայաստան, մաքսային ծառայություն

Հայաստանի Հանրապետությունը 2015 թվականի հունվարի 2-ից հանդիսանում է Եվրասիական տնտեսական միության անդամ և դեկլարվում է 2015 թվականին ընդունված «Մաքսային կարգավորման մասին» ՀՀ օրենքով: ՀՀ մաքսային կարգավորման մասին օրենքի 249 հոդվածի 11 և 12 կետերով սահմանվում է. «Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության ժամանոց



ֆիզիկական անձինք, այդ թվում՝ հարկադիր տեղահանվածները կամ փախստականները, կարող են առանց մաքսային վճարների (բացառությամբ մաքսավճարի) վճարման ներմուծել իրենց անձնական օգտագործման գույքը: Սույն հոդվածի 11-րդ մասով նախատեսված արտոնությունից նույն անձը կարող է օգտվել հինգ տարվա ընթացքում մեկ անգամ»:

Իսկ ՀՀ Մաքսային կարգավորման օրենքի 98 հոդվածի 3 կետի համաձայն՝ ֆիզիկական անձանց կողմից

Հայաստանի Հանրապետության պետական սահմանով տեղափոխվող՝ մաքսատուրքի և հարկերի արտոնություն ունեցող ապրանքներն ազատվում են մաքսավճարից:

Բացի այդ, «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդվածի 13 կետի համաձայն՝ «ֆիզիկական անձանց կողմից օրենքով սահմանված անձնական օգտագործման իրերի ներմուծումը չի հարկվում Ավելացված արժեքի հարկով»:

Ի հավելումն, Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության ժամանոց ֆիզիկական անձանց անձնական օգտագործման գույքը կարող է ներմուծվել մշտական բնակության նպատակով Հայաստանի Հանրապետություն ժամանման օրվանից ոչ ուշ, քան 18 ամսվա ընթացքում:

Ինչ վերաբերում է տեղափոխվող գույքին, որի նկատմամբ կիրառելի է վերոհիշյալ արտոնությունը, ապա ՀՀ Մաքսային կարգավորման օրենքի 5-րդ հոդվածի 1 կետով հստակեցվում է, թե ինչն է համարվում անձնական օգտագործման գույք. «Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության ժամանոց ֆիզիկական անձի անձնական գործածության օգտագործված իրերը, անձնական օգտագործման մեկ ավտոմեքենան և տնային օգտագործված գույքը, որոնք չունեն գործարանային փաթեթավորում ու պիտակավորում և ֆիզիկական անձի կողմից ձեռք են բերվել նախքան Հայաստանի Հանրապետություն ժամանելը: Ընդ որում, անձնական օգտագործման ավտոմեքենան պետք է նախքան Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծվելը վերջին անգամ հաշվառումից հանվելուց առաջ առնվազն 6 ամիս հաշվառված լինի Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության ժամանոց ֆիզիկական անձի անունով այն երկրում, որտեղ Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության ժամանոց անձը վերջին անգամ մշտապես բնակվել է նախքան Հայաստանի Հանրապետությունում որպես մշտական բնակիչ հաշվառվելը»:

Վերադարձի դեպքում օրենքով սահմանված արտոնություններին ու բարենպաստ մաքսային պայմաններին հավակնելու և դրանցից օգտվելու համար վերադարձող անձը

պետք է 180 օրվա ընթացքում գրավոր դիմում ներկայացնի մաքսային մարմին:

ՀՀ Մաքսային կարգավորման օրենքի 249 հոդվածի 18 և 19 կետերով՝ «Հայաստանի Հանրապետության հաշվառում չունեցող ֆիզիկական անձանց համար Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության ժամանման օր է համարվում Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության նպատակով ժամանելուց հետո՝ 180 օրվա ընթացքում, Հայաստանի Հանրապետությունում հաշվառվելու օրը:

Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության ժամանելիս Հայաստանի Հանրապետության հաշվառում ունեցող ֆիզիկական անձանց համար Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության ժամանման օր է համարվում Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության նպատակով ժամանելու օրվան հաջորդող 180 օրվա ընթացքում մաքսային մարմին գրավոր դիմելու օրը»:

«Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության ժամանող ֆիզիկական անձինք են համարվում մշտական բնակության ժամանելու օրվան նախորդող ժամանակահատվածում Հայաստանի Հանրապետության տարածքից դուրս առնվազն հինգ տարի անընդմեջ մշտապես բնակված Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիները, օտարերկրյա քաղաքացիները և քաղաքացիություն չունեցող անձինք, բացառությամբ հարկադիր տեղահանվածների և փախստականների, որոնց համար Հայաստանի Հանրապետության տարածքից դուրս առնվազն հինգ տարի անընդմեջ մշտապես բնակվելու հանգամանքը հաշվի չի առնվում:

Հայաստանի Հանրապետության տարածքից դուրս մշտապես բնակված է համարվում այն անձը, որը դիտարկվող ժամանակահատվածի յուրաքանչյուր օրացուցային տարվա ընթացքում ընդհանուր առմամբ բնակվել է Հայաստանի Հանրապետության տարածքից դուրս 184 օր և ավելի:

Հարկադիր տեղահանվածները կամ փախստականները, անկախ Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության նպատակով ժամանելու հանգամանքից, կարող են մաքսատուրքի արտոնությամբ Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծել իրենց անձնական օգտագործման գույքը, եթե մաքսային մարմիններ են ներկայացնում համապատասխան կարգավիճակը հաստատող Հայաստանի Հանրապետության կառավարության լիազոր մարմնի տրամադրած փաստաթուղթը»:

ՀՀ Մաքսային կարգավորման մասին օրենք, հոդված 249

1.5 Արտարժույթի ներմուծումը ՀՀ մաքսային սահմանով

ՀՀ Կենտրոնական բանկի խորհրդի 29.07.05 թ.-ի թիվ 386 որոշուման համաձայն Հայաստանի Հանրապետության «ֆիզիկական և իրավաբանական անձիք (բացառությամբ բանկերի, վարկային կազմակերպությունների և ինկասսոյի կազմակերպությունների) և անհատ ձեռնարկությունները իրավունք ունեն առանց գրավոր մաքսային հայտարարագիր լրացնելու, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի, Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծել մինչև 15 հազար եվրոյի համարժեք կանխիկ դրամ» (ՀՀ Կենտրոնական բանկ, 2005թ.):

Վերոնշյալ արժեքը գերազանցելու դեպքում նշված արժույթային արժեքի ներմուծումը ենթակա է մաքսային հայտարարագրման:

Գլուխ 2. Վերաինտեգրում

2.1 Սոցիալ-տնտեսական վերաինտեգրումը և պետական մարմինների դերը

Վերաինտեգրումը կարևոր դեր է խաղում կայուն վերադարձն ապահովելու համար: Սոցիալ-տնտեսական ինտեգրումը վերաբերում է տեղական համայնք վերաինտեգրման սոցիալ-տնտեսական գործընթացին: Ընդհանուր առմամբ ընդունվում է, որ ամենահրատապ անհրաժեշտությունը տնտեսական վերաինտեգրումն է, որպեսզի վերադարձած անձինք և նրանց ընտանիքները կարողանան կայուն եկամուտ ունենալ:

Սոցիալ-տնտեսական վերաինտեգրումը կատարյալ կերպով լրացնում են հոգեբանական, քաղաքական, մշակութային և իրավական վերաինտեգրման աջակցությունը: Ուստի, վերադարձը և վերաինտեգրման օժանդակության տրամադրումը համարվում է Հայաստանի միգրացիայի կառավարման քաղաքականության անքակտելի մասը, քանի որ այն ուղղակիորեն առնչվում է միգրացիայի պատճառային խթաններին:

Վերադարձի և վերաինտեգրման նպատակով տրամադրվող աջակցությունը կազմում է միգրացիայի կառավարման¹

համակարգի մի մասը: Հայաստանում միգրացիան հիմնականում կարգավորվում է «Հայաստանի Հանրապետությունում Միգրացիոն պետական կարգավորման քաղաքականության հայեցակարգով»², որտեղ սահմանվում են Հայաստանի միգրացիոն քաղաքականության հիմնական մարտահրավերները և ռազմավարությունները, որոնցից մեկն անմիջականորեն վերաբերում է Հայաստանի քաղաքացիների վերադարձին, ինչպես նաև հայրենիքում նրանց վերաինտեգրման նպատակով տրամադրվող աջակցությանը:



1 ՄՄԿ բառարանի համաձայն՝ «միգրացիայի կառավարում» տերմինն ընդգրկում է ազգային համակարգում առկա պետական բազմաթիվ գործառնություններ՝ ուղղված միջսահմանային միգրացիայի կանոնակարգված ու քաղաքակիրթ կառավարմանը, մասնավորապես՝ տվյալ երկրի սահմաններում օտարերկրացիների մուտքը և ներկայությունը կառավարելուն, փախստականներին և պաշտպանության կարիք ունեցող այլ անձանց պաշտպանելուն: Դա վերաբերում է քաղաքականության մշակման, միգրացիայի ոլորտի առանցքային խնդիրներին օրենսդրական և վարչական արձագանքի կապակցությամբ որդեգրված մոտեցմանը:

2 Ընդունվել է Հայաստանի Հանրապետության թիվ 51 Արձանագրային որոշմամբ՝ 2010 թվականի դեկտեմբերի 30-ին:

Միգրացիայի պետական կարգավորման քաղաքականության հայեցակարգի իրականացման 2012-2016 թթ. գործողությունների ծրագրի հիմնական գործողություններն են՝

- համացանցային տեղեկատվական համակարգերի հետագա կատարելագործումը,
- միգրանտների հետ աշխատող պետական մարմիններում (օրինակ՝ Միգրացիոն պետական ծառայություն և այլ նախարարություններ) Հայաստանի Հանրապետություն վերադարձողների համար խորհրդատվական բնույթի ծառայությունների տրամադրման կազմակերպում,
- բանակցությունների վարում ընդունող երկրների հետ՝ նրանց օժանդակությամբ վերադարձողներին Հայաստանում վերախնտեգրման աջակցություն ցուցաբերելու հարցերի շուրջ,
- վերադարձած անձանց զբաղվածության ծրագրերի իրականացում:

Պետության դերը շատ մեծ է վերախնտեգրման գործընթացում, որտեղ բոլոր պետական հաստատությունները մասնակցում են իրենց վերապահված լիազորությունների համապատասխան: Միգրացիայի հարցերը համակարգող և քաղաքականություն մշակող պետական մարմինը Տարածքային կառավարման և զարգացման նախարարության Միգրացիոն պետական ծառայությունն է: ՄՊԾ-ի լիազորությունները հաստատվել են 2009 թվականի դեկտեմբերի 17-ի թիվ 1515-Ն որոշմամբ: ՄՊԾ-ը իրականացնում է «Միգրացիայի պետական կարգավորման քաղաքականության հայեցակարգի իրականացման 2012-2016 թթ. գործողությունների ծրագրի» վերահսկողությունը:

2.2 Միգրանտների ուղղորդման կենտրոնները

Մինչ օրս ՀՀ - ում գոյություն չունի պաշտոնական ուղղորդման համակարգ: Պոտենցիալ և վերադարձած միգրանտները կարող են աջակցություն ստանալ յոթ միգրացիոն ռեսուրս կենտրոններից (ՄՌԿ) մեկում, որոնք գործում են Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության Ջբաղվածության պետական գործակալության (ԶՊԳ) ներքո: ՄՌԿ-երը, որոնք գտնվում են երկրի վեց մարզերում, իսկ մեկը՝ Երևան քաղաքում, ստանձնել են ուղղորդման համակարգի գործառույթներ և միգրանտներին կոնդեկացնեն առկա ծառայությունների մասին:

Աղյուսակ 1՝ ՄՌԿ-ների գրասենյակները՝



Աղբյուր՝ http://hy.wikipedia.org/wiki/Պատկեր:map_Am.gif

ՄՌԿ-ն ունի երկու թիրախային խումբ՝ հնարավոր աշխատող միգրանտներ և Հայաստան վերադարձած միգրանտներ: ՄՌԿ-ն հնարավոր աշխատող միգրանտներին տրամադրում է տեղեկություններ հյուրընկալող երկրում վիզայի ստացման ընթացակարգերի, օրենսդրության և աշխատանքային հնարավորությունների մասին: Այն նաև տեղեկացնում է վերադարձողներին առկա վերախնտեգրման ծրագրերի մասին, նրանց ուղղորդում է դեպի պետական գրադավաժության ծրագրեր, իրականացնում է վերադարձած անձանց հմտությունների գնահատում և հրավիրում է գործատուներին ու աշխատանքի հավանական թեկնածուներին այսպես կոչված աշխատանքի ակումբներ:³

Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգը ներդրվել⁴ է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից 2013 թվականին և դեռ ընթացքի մեջ է: Այս համակարգով բոլոր սոցիալական ծառայությունները միավորվում են «մեկ տանիքի ներքո»: Ներկայումս Հայաստանի Հանրապետությունում գործարկվել են 18 համալիր սոցիալական ծառայությունների տարածքային կենտրոններ (ՀՄԾՏԿ): Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգի նպատակը արդյունավետությունը բարձրացնելը և պետական մարմիններում թղթաբանությունը կրճատելն է, սակայն, միևնույն ժամանակ նրանք անհատական մոտեցում են ապահովում շահառուներին, հատկապես՝ ընտանիքներին, և տրամադրում են մեկ վայր, որտեղ կարող են ստանալ բոլոր մատչելի տեղեկությունները, այդ թվում՝ սոցիալական ապահովության, սոցիալական ծառայությունների, գրադավաժության ծառայության և բուժհաստատությունների վերաբերյալ: Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունները

3 Աշխատանքի ակումբներն այնպիսի միջոցառումների անցկացման վայր են, որտեղ գործատուները ներկայացնում են իրենց ընկերությունները աշխատանք փնտրող խմբին:

4 Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգի հայեցակարգը կարելի է գտնել հետևյալ կայքում՝ www.mlsa.am/home/links.php?id_link=124 (հայերեն), իսկ դրան առնչվող քննարկումները՝ www.mlsa.am/up/ALL%20text%20integrvac.pdf (հայերեն)

աշխատանքներ են տանում այն սոցիալական աշխատողների հետ, որոնք իրականացնում են ընտանիքների գնահատումը և մշակում են կոնկրետ ընտանիքի կարիքներին ուղղված անհատական սոցիալական աջակցության և պաշտպանության ծրագրեր:

ՀՀ Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության կողմից ստեղծվել է նաև ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների տեղեկատվական համակարգի ինտերնետային կայքը (<http://esocial.am>): Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգը պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, կազմակերպությունների և ֆիզիկական անձանց, սոցիալական աջակցության շրջանակներում նրանց կողմից իրականացվող գործառույթների և միջոցառումների ամբողջությունն է: Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգը համագործակցության ապահովման միջոցով կանխարգելում է անձի կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնվելը, վերացնում է կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնվելու պատճառները և հետևանքները: Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների մատուցումն իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետությունում գործող Համալիր սոցիալական ծառայությունների տարածքային կենտրոնների կողմից, որտեղ հաճախորդների սոցիալական կարիքների բավարարման գործընթացն իրականացվում է մեկ վայրում: Կայքում գետեղված են ոլորտի հետ առնչություն ունեցող հարցերի պատասխանները, իսկ պատասխանը չգտնելու դեպքում, կարելի է դիմել առգիծ խորհրդատուներին:

2.3 Վերաինտեգրման ծրագրերը

Վերադարձած անձանց վերաբերող հարցերը չեն կարգավորվում մեկ կոնկրետ նախարարության կողմից, քանի որ վերադարձած անձինք առանձին խումբ չեն կազմում



և սահմանվում են որպես աշխատանք ունեցող, գործազուրկ, թոշակառու և այլն, այն է՝ վերաինտեգրման գործընթացում ներգրավված են մի շարք նախարարություններ (Միգրացիայի պետական կարգավորման քաղաքականության հայեցակարգի իրականացման 2012 - 2016 թթ. գործողությունների ծրագրի համաձայն):

«Զբաղվածության մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն, վերադարձած միգրանտները համարվում են աշխատաշուկայում անմրցունակ և կարող են օգտվել զբաղվածության պետական ամենամյա ծրագրերից, որոնք աջակցում են

վերադարձողների վերաինտեգրմանը՝ զբաղվածության ապահովման միջոցով:

Ներկայումս Հայաստանում գործում են չորս կազմակերպություններ, որոնք իրականացնում են վերաինտեգրման ծրագրեր վերադարձած անձանց՝ զբաղվածության, մասնագիտական վերապատրաստման և սոցիալական բարեկեցության ու այլ ոլորտներում վերաինտեգրումը դյուրացնելու նպատակով: Այդ կազմակերպություններն են՝

- «Հայկական կարիտասը»,
- «Առաքելություն Հայաստան» հասարակական կազմակերպությունը;
- «Ֆրանս-հայկական զարգացման հիմնադրամը» (ՖՀՉՀ),
- «Միգրացիայի միջազգային կազմակերպությունը» (ՄՄԿ),
- Ներգաղթի և ինտեգրման ֆրանսիական գրասենյակը (ՆԻՖԳ):

Վերաինտեգրման ծրագրերի մեծ մասի շահառուները կոնկրետ երկրներից վերադարձած անձինք են, որոնց տրամադրվում է տարբեր չափերի և տարբեր տեսակի աջակցություն: Վերաինտեգրման յուրաքանչյուր ծրագիր, ըստ դոնորի, ունի սահմանված ժամկետ: Մեծ մասամբ, նշված կազմակերպություններն աջակցություն են տրամադրում վերադարձող անձին դեռևս հյուրընկալող երկրում և շարունակում են նրանց վերաինտեգրման աջակցություն ցուցաբերել արդեն Հայաստան ժամանելուց հետո: Նշված ծրագրերի նպատակը վերաինտեգրման նախնական փուլում աջակցություն տրամադրելը և, հետևաբար, կայուն վերաինտեգրմանը նպաստելն է:

2.3.1 «Հայկական կարիտաս» կազմակերպությունը

«Հայկական կարիտաս» կազմակերպությունը, որը գրանցված բարեգործական հասարակական կազմակերպություն է, ստեղծվել է 1995 թվականին և գործունեություն է ծավալում չորս ռազմավարական ոլորտներում, այն է՝ **սոցիալական պաշտպանություն, առողջապահություն և համայնքային զարգացում; միգրացիա, ինտեգրում և թրաֆիքինգի կանխարգելում; շահերի պաշտպանություն, լոբբինգի և ցանցային համագործակցություն; և արտակարգ իրավիճակների պատրաստվածություն և արձագանքում:** Նրանց կողմից իրականացվող ծրագրերի միջոցով աջակցություն է տրամադրվում խոցելի խմբերին, ինչպես օրինակ՝ Լոռու, Շիրակի, Գեղարքունիքի և Արարատի մարզերի և Երևան քաղաքի տարեցներին, որը երեխաներին, հիվանդ երեխաներին, ծանր իրավիճակում հաիտնված հղի կանանց ու հաշմանդամներին: Այն խթանում է նաև այնպիսի ենթակառուցվածքների զարգացումը, ինչպիսիք ջրամատակարարման խողովակաշարերի և ոռոգման համակարգերի կառուցումը, դպրոցների վերանորոգումն ու համայնքային կենտրոնների կառուցումն են: «Հայկական կարիտաս» կազմակերպության գլխամասային գրասենյակը գտնվում է Գյումրիում: «Հայկական կարիտաս» կազմակերպության Երևանի գրասենյակը զբաղվում է միգրացիայի և թրաֆիքինգի հարցերով: 2006 թվականին «Հայկական կարիտաս» կազմակերպությունն սկսեց համագործակցություն ծավալել «Կարիտաս Բելգիա» կազմակերպության հետ, որտեղ բնակվում են մեծ թվով հայ միգրանտներ:

2.3.2 Ներգաղթի և ինտեգրման ֆրանսիական գրասենյակը (ՆԻՖԳ)

Ներգաղթի և ինտեգրման ֆրանսիական գրասենյակը հիմնադրվել է 2005 թվականին՝ որպես Ֆրանսիայի Հանրապետության ներքին գործերի նախարարության ենթակայության ներքո գործող պետական մարմին, որը պատասխանատու է միգրացիայի քաղաքականության իրականացման համար: Հայաստանում ՆԻՖԳ-ի ներկայացուցչությունն ստեղծվել է 2012 թվականի դեկտեմբերին և պատասխանատու է հայկական ծագում ունեցող՝ վերադարձած անձանց վերաինտեգրման ծրագրերն իրականացնելու համար:

ՆԻՖԳ-ը մատուցում է ծառայություններ վերադարձող միգրանտների սոցիալական և տնտեսական կայուն վերաինտեգրումն ապահովելու նպատակով հետևյալ ծրագրերի շրջանակում՝ «Միգրացիայի կառավարման ոլորտում Հայաստանի կարողությունների հզորացում» կենտրոնանալով վերաինտեգրմանն ուղղված միջոցառումների վրա» և «Ֆրանսիայից Կամավոր վերադարձ և վերաինտեգրման աջակցություն Հայաստանում և Վրաստանում»:

ԵՄ-Հայաստան շարժունակության շուրջ գործընկերության շրջանակներում ԵՄ-ի Թիրախային նախաձեռնություն Հայաստանի համար «Միգրացիայի կառավարման ոլորտում Հայաստանի կարողությունների հզորացում» կենտրոնանալով վերաինտեգրմանն ուղղված միջոցառումների վրա» ծրագիրն իրականացվում է Բելգիայի, Բուլղարիայի, Չեխիայի Հանրապետության, Ֆրանսիայի, Գերմանիայի, Նիդեռլանդների, Լեհաստանի և Ռումինիայի կառավարությունների, ինչպես նաև Գերմանիայի միջազգային համագործակցության ընկերության (ԳՄՀԸ) համագործակցությամբ: Ծրագրի նպատակները մշակված են այնպես, որ հասցեագրվեն հետևյալ ոլորտներին՝ կարողությունների զարգացումը, տեղեկատվական արշավների իրականացումը, Սփյուռքի և Հայաստան կամավոր կամ հարկադրաբար վերադարձող Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիներին տրամադրվող զարգացման և վերաինտեգրման աջակցության միջև կապերը: Թիրախային խմբերի մեջ ընդգրկվում են ԵՄ անդամ պետություններից և աշխարհագրական այլ տարածքներից վերադարձած բոլոր անձինք: Ծրագրով նախատեսվում են մի շարք գործողություններ և, ի թիվս այլ գործողությունների, նաև Սփյուռքին ուղղված ծրագիրը, որն իրականացվում է Հայաստանում Գերմանիայի միջազգային համագործակցության ընկերության կողմից:

Վերաինտեգրման աջակցությունը Ֆրանսիայից վերադարձողների համար կարող է լինել երեք տեսակ՝ սոցիալական աջակցություն, աշխատանքի տեղավորում՝ վերապատրաստման հնարավորությամբ և փոքր բիսնեսի ստեղծում:

2.3.3 «Ֆրանս-հայկական զարգացման» հիմնադրամը (ՖՀԶՀ)

«Ֆրանս-հայկական զարգացման» հիմնադրամն ստեղծվել է 2004 թվականին Սոցիալական օգնության հայկական ասոցիացիայի կողմից (ՍՕՀԱ): ՍՕՀԱ-ն հիմնադրվել է 1890 թվականին և Ֆրանսիայում հայկական համայնքում հիմնական գործունեություն ծավալողն է: 2005 թվականից ի վեր ՍՕՀԱ-ն և ՆԻՖԳ-ը ՖՀԶՀ-ի հետ Ֆրանսիայից Հայաստան կամավոր վերադառնալու հարցում օժանդակություն են տրամադրում Հայաստանի քաղաքացիներին՝ 2005 թվականին Եվրոպական միության կողմից ֆինանսավորվող «Վերադարձ ակունքներին» ծրագրի շրջանակներում, որի նպատակը Հայաստան կամավոր վերադարձի գործընթացը դյուրացնելն էր: Ծրագիրը դեռևս իրականացվում և ֆինանսավորվում է տարբեր կառույցների կողմից:

2.3.4 Միգրացիայի միջազգային կազմակերպությունը (ՄՄԿ)

Միգրացիայի միջազգային կազմակերպությունը (ՄՄԿ) միգրացիայի ոլորտում առաջատար միջկառավարական կազմակերպություն է: ՄՄԿ-ն 1993 թվականից ի վեր գործունեություն է ծավալում Հայաստանում և կարևոր դերակատարություն է ունեցել Հայաստանում միգրացիայի կառավարման բարեփոխումների գործում՝ լայնածավալ աշխատանք կատարելով կարողությունների զարգացման, քաղաքականության հարցերով խորհրդատվության և մշակման, ուսումնասիրությունների իրականացման,

տեխնիկական աջակցության, հանրային իրազեկության բարձրացման, ինչպես նաև միգրանտների տարբեր կատեգորիաներին տրամադրվող անմիջական աջակցության ուղղությամբ: ՄՄԿ-ն հիմնականում գործունեություն է ծավալում հետևյալ ուղղություններով՝ միգրացիայի ոլորտում տեխնիկական համագործակցություն, միգրացիոն քաղաքականություն և հետազոտություններ, միգրացիայի միջազգային իրավունք և միգրանտների իրավունքներ, սահմանների, ինքնությունը հաստատող փաստաթղթերի կառավարում, աշխատանքային միգրացիա, միգրացիա և առողջապահություն, արտակարգ իրավիճակների ժամանակ և դրանցից հետո իրականացվող աշխատանքներ, միգրացիայի վերաբերյալ տվյալներ, միգրանտներին, ինչպես նաև թրաֆիքինգի զոհ դարձած խոցելի միգրանտներին տրամադրվող աջակցություն:

Միգրանտներին իրենց ծագման երկրներում վերաինտեգրման աջակցության ցուցաբերումը կայուն վերադարձ ապահովելու կարևոր տարրերից է: ՄՄԿ-ն և ծագման երկրների գործընկերները միգրանտներին տրամադրում են սոցիալ-տնտեսական աջակցություն՝ խթանելու իրենց ինքնաբավությունը և ներդրումներն իրենց տեղական համայնքներում: Այնուամենայնիվ, կայուն վերադարձ կարող է ապահովվել միայն սոցիալ-տնտեսական զարգացմանը զուգահեռ:

Սովորաբար, պոտենցիալ վերադարձող անձանց ՄՄԿ ուղեգրում են հյուրընկալող երկրի մարմինները, ինչպես օրինակ՝ ներգաղթի ծառայությունը, ապաստանի տեղական կենտրոնները կամ ՀԿ-ները: Վերադարձած անձանց տրամադրվող աջակցությունը բազմաբնույթ է: Այն ներառում է ինչպես վերադարձի աջակցություն, ապահովելով մինչև վերադարձը տեղեկատվության տրամադրումը, խորհրդատվությունը, կամավոր վերադարձի կազմակերպումը, այնպես էլ այն սխեմաները, որոնց միջոցով տրամադրվում է երկարաժամկետ վերաինտեգրման աջակցություն և ապահովվում է միգրանտների տնտեսական կենսունակությունն այն ժամանակ, երբ նրանք վերադառնում են իրենց ծագման երկրներ և վերադառնալիս վերականգնման աջակցությունը (բուժման համար վերադարձած անձանց տրամադրվող աջակցությունը) և վերաինտեգրման աջակցությունը (սովորաբար, ելնելով անհատական կարիքներից, աջակցությունը ցուցաբերվում է այն երկրների կառավարությունների կողմից տրամադրված դրամաշնորհների միջոցով, որտեղից միգրանտը վերադարձել է՝ իր բիզնեսը սկսելու կամ կրթություն ստանալու նպատակով):

ՄՄԿ Հայաստանի առաքելությունը Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական նախարարության ենթակայության ներքո հիմնել է Միգրացիոն ռեսուրս կենտրոն: ՄՄԿ Հայաստանի առաքելությունը 2000 - 2015 թվականների ընթացքում աջակցել է 6726 միգրանտների, ովքեր վերադարձել են Հայաստան հիմնականում եվրոպական երկրներից: Ներկայումս ՄՄԿ-ն Հայաստանի պետական մարմինների հետ համագործակցությամբ վերադարձի և վերաինտեգրման ոլորտում իրականացնում է մի շարք ծրագրեր: Ավելին, ՄՄԿ-ն տարբեր, հիմնականում եվրոպական երկրներից վերադարձած անձանց աջակցություն է տրամադրում անհատական սկզբունքով:⁵

5 Ստորև ներկայացված ծրագրերը վերադարձի և վերաինտեգրման ծրագրերից մի քանիսն են, որոնք ՄՄԿ-ն ներկայումս իրականացնում է՝ i) «Միկրոձեռնարկությունների զարգացման» (ՄՉՁ) ծրագիր, ii) «Նախկին ապաստան հայցողների վերադարձը» բեզիսական ծրագիր (կառավարվում է ՄՄԿ Բեզիսայի առաքելության կողմից), iii) «Շվեյցարիայի վերաինտեգրման աջակցություն» ծրագիր (կառավարվում է ՄՄԿ Բեռնի առաքելության կողմից), iv) «Խորհրդատվությունը ԿՎՏԿ-ի կողմից. ինքնուրույն վերադարձին առնչվող հարցումներ» ծրագիր (կառավարվում է ՄՄԿ Գերմանիայի առաքելության կողմից), v) «Բժշկական հիմնահարցերի վերաբերյալ ծագման երկրների տեղեկատվության տրամադրում» ծրագիր (կառավարվում է ՄՄԿ Ավստրիայի առաքելության կողմից. ծրագիրը մեկնարկել է 2008 թվականին և դեռևս իրականացվում է), vi) «Աջակցվող կամավոր

ԱԿՎՎ-ի տարբեր ծրագրեր իրականացնող ՄՄԿ ռազմավարության հիմքում, ընկած է միգրացիայի քաղաքակիրթ և կանոնակարգված կառավարումը, այդ թվում՝ միգրացիոն միջազգային աջակցություն խնդրող անձանց՝ ապահով, հուսալի, ճկուն և ծախսարդյունավետ ծառայությունների տրամադրումը:

2.4 Խոցելի միգրանտներին տրամադրվող վերախնտեգրման աջակցությունը

Խոցելի միգրանտները,⁶ ինչպես օրինակ՝ տարեց միգրանտները, թրաֆիքինգի ենթարկված միգրանտները (ԹՁ-ներ),⁷ առողջական խնդիրներ ունեցող միգրանտները և առանց ուղեկցության անչափահասները (ԱՌԽԱ-ները) գտնվում են Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի, Հայաստանի Հանրապետության տարածքային կառավարման և զարգացման, Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարությունների, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ծառայության և Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության պատասխանատվության ներքո:⁸

Թրաֆիքինգի զոհերին տրամադրվող աջակցությունը կարգավորվում է «Մարդկանց թրաֆիքինգի և շահագործման ենթարկված անձանց նույնացման և աջակցության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով, որն ընդունվել է 2014 թվականի դեկտեմբերի 17-ին:

Օրենքը կարգավորում է մարդկանց թրաֆիքինգի և (կամ) շահագործման ենթարկված լինելու մեջ կասկածվող անձանց հայտնաբերման պահից նրանց ուղղորդման, նրանց վերաբերյալ տեղեկատվության կուտակման և փոխանակման, որպես զոհ կամ հատուկ կատեգորիայի զոհ նույնացման, աջակցության և պաշտպանության ապահովման, մտորման ժամկետի ընձեռնման գործընթացների հետ կապված հարաբերությունները: Օրենքի նպատակը մարդկանց թրաֆիքինգի և (կամ) շահագործման ենթարկված անձանց շահերից բխող՝ նրանց հայտնաբերումը, պատշաճ նույնացումը, աջակցության,

վերադարձ Լեհաստանից և վերախնտեգրում» (կառավարվել է ՄՄԿ Լեհաստանի առաքելության կողմից), vii) «Բի-Քոնեքթիդ» ծրագիր (կառավարվել է ՄՄԿ Բելգիայի առաքելության կողմից), viii) «Նիդեռլանդներից օտարերկրացիների վերադարձ և ներգաղթ» (կառավարվում է ՄՄԿ-ի Նիդեռլանդների առաքելության կողմից) ծրագիր:

- 6 «Խոցելի խումբ» նշանակում է հասարակության ցանկացած խումբ կամ մաս, որի համար ավելի մեծ է խտրական գործելակերպերի, բռնության, բնական կամ բնապահպանական աղետների ենթարկվելու, կամ տնտեսական բարոյությունների բախվելու վտանգը, քան պետության սահմաններում հասարակության այլ խմբերի համար: Այն ներառում է հասարակության ցանկացած խումբ կամ մաս (ինչպես օրինակ՝ կանայք, երեխաներ, ծերեր, սահմանափակ կարողություններով անձինք, բնիկ ժողովուրդներ կամ միգրանտներ), որոնք առավել խոցելի են հակամարտությունների և ճգնաժամի ժամանակ: Միգրացիայի ոլորտի տերմինների բառարան
- 7 «Մարդկանց թրաֆիքինգի զոհ» նշանակում է, **ցանկացած ֆիզիկական անձ, որը ենթարկվում է մարդկանց թրաֆիքինգի:** «Շահագործման նպատակով մարդկանց հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ստանալն ուժի սպառնալիքով կամ ուժի, կամ հարկադրանքի այլ միջոցների կիրառման, առևանգման, խարդախության, խաբեության, իշխանությունը կամ վիճակի խոցելիությունը չարաշահելու կամ ուրիշ անձի կողմից վերահսկվող անձի համաձայնությունն ստանալու համար վճարումների կամ շահերի ձեռք կաշառելու ճանապարհով»: Միգրացիայի ոլորտի տերմինների բառարան
- 8 Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությունն ունի թրաֆիքինգի դեմ պայքարի ռեսուրս կենտրոն

պաշտպանության և հասարակությանը սոցիալական վերաինտեգրման արդյունավետ ապահովումն է պետական կառավարման, տեղական ինքնակառավարման մարմինների միջև, ինչպես նաև հասարակական, միջազգային կազմակերպությունների, քաղաքացիական հասարակության հետ ռազմավարական համագործակցության ընթացակարգերի ձևավորմամբ:

Թրաֆիքինգի զոհերի և առանց ուղեկցության անչափահասների վերադարձին աջակցող կառույցներն են ՄՄԿ-ն, Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությունը, Միգրացիոն պետական ծառայությունը, Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարությունը, ՆԻՖԳ, «Հույս և օգնություն» ու ԱՄԶՈՐ կազմակերպությունները:

«Առանց ուղեկցության երեխաներ» տերմինը, որը հայտնի է նաև որպես ընտանիքից առանձնացված երեխաներ, նշանակում է իրենց քաղաքացիության երկիր չհանդիսացող երկրում չափահասության տարիքի չհասած անձինք, որոնք մնացել են առանց ծնողի, խնամակալի կամ որևէ այլ չափահաս անձի ուղեկցության, որն օրինականորեն կամ սովորույթի ուժով պատասխանատվություն է կրում նրանց համար: Առանց ուղեկցության երեխաներն առանձնահատուկ խնդիրներ են առաջացնում սահմանային վերահսկողության ստորաբաժանման ծառայողների համար, քանի որ փաստաթղթային խնդիրներ ունեցող՝ քաղաքացի չհանդիսացող չափահաս անձանց նկատմամբ կիրառվող կալանքը և մյուս գործելակերպերը կարող են նպատակահարմար չլինել երեխաների դեպքում:⁹ Առանց ուղեկցության անչափահասների կամավոր վերադարձի աջակցությունը, *միջազգային մակարդակով*, իրականացվում է «Երեխաների լավագույն շահերը սահմանող» ուղեցույցի սկզբունքի և ՄԱԿ ՓԳՀ-ի «Անչափահասների հայրենադարձման ուղեցույցներին» համապատասխան: ԵՄ մակարդակով առկա են երկու կարևոր փաստաթղթեր՝ Խորհրդի 1997 թվականի հունիսի 26-ի բանաձև «Առանց ուղեկցության՝ երրորդ երկրների քաղաքացի հանդիսացող անչափահասների մասին»¹⁰ և Եվրոպական խորհրդի եզրակացություններ «Առանց ուղեկցության անչափահասների մասին»:¹¹

ՄՄԿ-ն գնահատում է առանց ուղեկցության անչափահասների դիմումները՝ հաշվի առնելով հետևյալ դրույթները՝ ընտանիքը պարզելը, նախամեկնման բժշկական զննությունը, սոցիալ-հոգեբանական կարիքները, ծագման երկրում սոցիալ-տնտեսական իրավիճակը, իրավական նկատառումները, ծագման երկրներում առկա վերաինտեգրման սխեմաները, վավերական ճամփորդական փաստաթղթեր ձեռք բերելու համար տրամադրվող աջակցությունը:

ՄՄԿ-ն խոցելի միգրանտների դեպքում կազմակերպում է նաև առողջական վիճակի գնահատում, տեղաշարժման ժամանակ բժշկական օգնություն (այդ թվում՝ բժշկական էսկորտ ծառայություններ), ինչպես նաև վերադարձից հետո մշտական խնամքի տրամադրում: Բժշկական գաղտնապահությունն երաշխավորվում է գործընթացի ամբողջ ընթացքում:

9 Տե՛ս Միգրացիայի ոլորտի տերմինների բառարանը:

<http://publications.iom.int/books/international-migration-law-ndeg25-glossary-migration>

10 «Առանց ուղեկցության՝ երրորդ երկրների քաղաքացի հանդիսացող անչափահասների մասին»

Խորհրդի 1997 թվականի հունիսի 26-ի բանաձևը կարելի է գտնել հետևյալ համացանցային հասցեով՝

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:1997:221:0023:0027:EN:PDF>

11 «Առանց ուղեկցության անչափահասների մասին» Խորհրդի 2010 թվականի հունիսի 3-ի եզրակացությունները կարելի է գտնել հետևյալ համացանցային հասցեով՝

<http://avrr.belgium.iom.int/images/stories/uam%20eu.pdf>

Տարեց միգրանտների աջակցություն ցուցաբերելիս մեծապես կարևորվում է նրանց առողջական վիճակը: Մեծ մասամբ տարեցները պահանջում են, որ իրենց տեղավորեն խնամքի կենտրոններում: Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությունը պատասխանատու է պետական ծերանոցների գործունեության համար:

«Պետության կողմից երաշխավորված անվճար բժշկական օգնության և սպասարկման մասին» ՀՀ Կառավարության թիվ 318-Ն որոշմամբ սահմանվում է այն անձանց ցանկը, որոնք պատկանում են հասարակության սոցիալապես անապահով խմբերին և որոնք իրավունք ունեն ստանալու պետության կողմից երաշխավորված անվճար բժշկական օգնություն և սպասարկում: Պետության կողմից երաշխավորված անվճար բժշկական օգնություն և սպասարկում ստանալու իրավունք ունեցող սոցիալապես անապահով ու առանձին (հատուկ) խմբերի ամբողջական ցանկը ներկայացված է **1-ին հավելվածում**:

Պետական երաշխավորված անվճար հիվանդանոցային առողջապահական ծառայություններ ստանալու համար հիվանդները պետք է ներկայացնեն ուղեգիր տեղամասային պոլիկլինիկաներից և անձնագիր, բացառությամբ «այն անհետաձգելի դեպքերի, որոնք չեն պահանջում շուրջօրյա հսկողություն, երբ հիվանդը չունի անձը հաստատող փաստաթուղթ», իսկ սոցիալապես անապահով անձինք և նրանք, ովքեր ընդգրկված են առանձին / հատուկ / խմբերում պետք է ներկայացնեն անձը հաստատող փաստաթուղթ և սոցիալական կարգավիճակը հաստատող փաստաթղթերը (ՀՀ առողջապահության նախարարություն, 2012b):

Համաձայն Ջբաղվածության մասին ՀՀ օրենքի, 2015 թվականից բոլոր պետական կառույցները, որոնք ունեն 100-ից ավելի աշխատող, պետք է 3 տոկոսի չափով մաս հաշմանդամություն ունեցող և տարիքային կենսաթոշակի իրավունք տվող՝ տարիքը չլրացած անձանց աշխատանքով ապահովեն: 2017-ից նույն պահանջը, պարզապես 1 տոկոսի չափով, դրվելու է մասնավոր ձեռնարկությունների առջև:

2.4.1 Հայաստանում՝ վերադարձած անձանց և բնակչության խոցելի խմբերի հետ աշխատող կազմակերպությունները

- «Առաքելություն Հայաստան» ԲՀԿ
- Հայկական կարմիր խաչի ընկերությունը (ՀԿԽԸ)
- «Հայկական կարիտաս» կազմակերպությունը
- «Ֆրանս-հայկական զարգացման» հիմնադրամը (ՖՀԶՀ)
- Ներգաղթի և ինտեգրման ֆրանսիական գրասենյակը (ՆԻՖԳ)
- «Հույս և օգնություն» կազմակերպությունը
- Միգրացիայի միջազգային կազմակերպությունը (ՄՄԿ)

Գլուխ 3. Վերաինտեգրումն ըստ ճյուղերի

3.1 Ջրաղվածությունը

3.1.1 Պետական մարմինները

Ջրաղվածության պետական գործակալությունը Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության առանձնացված ստորաբաժանում է, որի խնդիրը զբաղվածության կարգավորման պետական քաղաքականության իրականացումն է: Գործակալությունն իր գործունեությունն իրականացնում է «Ջրաղվածության մասին» ՀՀ օրենքի, գործակալության կանոնադրության և օրենքից բխող ենթաօրենսդրական ակտերի շրջանակներում:



Գործակալության նպատակներն են աշխատանք փնտրող անձի կայուն զբաղվածության ապահովմանը միտված զբաղվածության պետական ծրագրերի իրականացման ապահովումը և աշխատուժի պահանջարկի բավարարման և առկա աշխատուժի առաջարկի արդյունավետ իրացման ապահովումը:

Ջրաղվածության պետական ծրագրերն են՝

- «Աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց աշխատանքի տեղավորման դեպքում գործատուին աշխատավարձի մասնակի փոխհատուցման և հաշմանդամություն ունեցող անձին ուղեկցողի համար դրամական օգնության տրամադրում»,
- «Գործազուրկների և աշխատանքից ազատման ռիսկ ունեցող աշխատանք փնտրող անձանց մասնագիտական ուսուցման կազմակերպում»,
- «Գործազուրկին այլ վայրում աշխատանքի տեղավորման աջակցության տրամադրում»,
- «Ձեռք բերած մասնագիտությամբ մասնագիտական աշխատանքային փորձ ձեռք բերելու համար գործազուրկներին աջակցության տրամադրում»,
- «Աշխատաշուկայի հետազոտման աշխատանքների կազմակերպում»,
- «Աշխատանքի տոնավաճառի կազմակերպում»,
- «Աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց փոքր ձեռնարկատիրական գործունեությամբ, ինչպես նաև անասնապահությամբ զբաղվելու համար աջակցության տրամադրում»,
- «Աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց աշխատանքի տեղավորման դեպքում գործատուին միանվագ փոխհատուցման տրամադրում»,
- «Սեզոնային զբաղվածության խթանման միջոցով գյուղացիական տնտեսությանն աջակցության տրամադրում»,

- «Աշխատանքի տեղավորման ոչ պետական կազմակերպության կողմից մատուցվող ծառայություններից օգտվելու համար աջակցության տրամադրում»,
- «Աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց՝ գործատուներին այցելության համար դրամական օգնության տրամադրում»:

«Զբաղվածության մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն, վերադարձած միգրանտները համարվում են աշխատաշուկայում անմրցունակ և կարող են օգտվել զբաղվածության պետական 11 ծրագրերից: ՀՀ Կառավարության 2014 թվականի ապրիլի 17-ի N 534-Ն որոշմամբ հաստատված 14 հավելվածի 2-րդ կետի 7-րդ ենթակետի համաձայն, անձի արտագնա աշխատանքի մեկնելու ռիսկը հանդիսանում է աշխատաշուկայում գործազուրկի անմրցունակ ճանաչելու պայմաններից մեկը և անձը համարվում է անմրցունակ, եթե՝

- վերադարձել է արտերկրից, սակայն վերադառնալուց հետո մեկ ամսվա ընթացքում չի կարողացել դառնալ զբաղված,
- վերջին երեք տարվա ընթացքում մեկից ավելի անգամ մեկնել է արտերկիր և յուրաքանչյուր անգամ մեկնման երկրում բնակվել է մեկ ամսվանից ավելի,
- վերջին երեք տարվա ընթացքում մեկ տարվանից ավելի բնակվել է արտերկրում:

Ծրագրերին մանրամասն կարելի է ծանոթանալ Զբաղվածության պետական գործակալության պաշտոնական կայքից՝ www.employment.am:

Հայաստանի Հանրապետության սպորտի և երիտասարդության հարցերի նախարարությունը (ՄԵՆ) մշակում և իրականացնում է պետական երիտասարդական քաղաքականությունը: Հայաստանի Հանրապետության սպորտի և երիտասարդության հարցերի նախարարության 2013-2017 թվականների քաղաքականության գերակայություններից են աշխատատեղերի ստեղծումը, կրթություն ստանալու հնարավորության ապահովումը և երիտասարդների սոցիալ-տնտեսական վիճակի բարելավումը:

3.1.2 Զբաղվածության մասնավոր գործակալությունները

Հայաստանում կան բազմաթիվ զբաղվածության մասնավոր գործակալություններ: Նշված գործակալությունները համագործակցում են Արդյունաբերողների և գործարարների միության, Հայաստանի գործատուների հանրապետական միության, Փոքր և միջին ձեռնարկությունների միության, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետությունում գործող միջազգային կազմակերպությունների հետ:

Հայաստանի գործատուների հանրապետական միությունն (ՀԳ-ՀՄ) ապահովում է գործարար միջավայրի բարելավումը և գործարար համայնքի շահերի պաշտպանությունը: ՀԳ-ՀՄ-ն միավորում է վեց տարածքային և հինգ ճյուղային միություններ և ունի մոտ 10000 անդամ, այդ թվում՝ ՓՄՁ-ներ և անհատ ձեռնարկատերեր: Դրա ճյուղային միություններից մեկն է Հայաստանում Զբաղվածության մասնավոր գործակալությունների միությունը: **Հայաստանի գործատուների հանրապետական միության Զբաղվածության մասնավոր**

գործակալությունների ճյուղային միությունը հիմնադրվել է 2010 թվականին: ՉՄԳ-ի միության առաքելությունն է լինել ուժեղ և ազդեցիկ կառույց, որն աջակցություն և շահերի պաշտպանություն է ապահովում հայաստանյան զբաղվածության մասնավոր գործակալություններին, ինչպես նաև ստեղծում է հարմարավետ իրավական միջավայր՝ իրենց գործում հաջողություններ արձանագրելու համար: ՉՄԳ-ն Հայաստանի գործատուների հանրապետական միության հետ համատեղ մշակել է Հայաստանում զբաղվածության մասնավոր գործակալությունների համար Վարքագծի կանոններ (տե՛ս **2-րդ հավելվածը**): ՉՄԳ-ների գործունեությունը Միության անդամ զբաղվածության մասնավոր գործակալություններին թույլ է տալիս համագործակցել պետական կառույցների և կազմակերպությունների հետ, փոխանակել տեղեկություններ, մասնակցել օրենքի վերաբերյալ քննարկումներին և ներգրավված լինել աշխատողների տեղավորման տարբեր ծրագրերում:

3.1.3. Ինքնագրավածությունը

Ինքնագրավածությունը և ձեռնարկատիրական գործունեությունը կարգավորվում են Հայաստանի Հանրապետության «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության պետական աջակցության մասին» օրենքով, որով սահմանվում են Հայաստանի Հանրապետությունում Փոքր և միջին ձեռնարկությունների (ՓՄՁ-ներ) համար չափորոշիչները, ինչպես նաև ՓՄՁ-ներին տրամադրվող պետական աջակցության հիմնական ուղղությունները: Հայաստանում կան մի քանի կազմակերպություններ, որոնք վերադարձող անձանց տրամադրում են խորհրդատվություն և ձեռնարկատիրական գործունեության վերաբերյալ վերապատրաստման դասընթացներ, ինչպես նաև աջակցում են նրանց ձեռնարկատիրական գործունեության և ոչ վարձու աշխատանքի զարգացմանը: Օրինակ՝ **Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացման ազգային կենտրոնը** (ՓՄՁՁԱԿ) մի քանի տեսակի օգնություն է տրամադրում մինչև երեք տարի պետական գրանցում ունեցող, ձեռնարկատիրոջ մտածելակերպով անհատներին՝ անկախ նրանց տարիքից և կրթությունից: Ծրագրի նպատակը Հայաստանի Հանրապետությունում ՓՄՁ-ներ ստեղծելը և խթանելը, ինչպես նաև նոր աշխատատեղեր ստեղծելն է:

3.2 Առողջապահությունը

3.2.1. Ընդհանուր և իրավական դրույթներ

Հայաստանի Հանրապետությունում բժշկական ծառայությունների տրամադրումը կարգավորվում է մի շարք իրավական ակտերով, ինչպիսիք են՝ ՀՀ Սահմանադրությունը, «Բնակչության բժշկական օգնության և սպասարկման մասին» օրենքը և «Պետական բյուջեի մասին» օրենքը: Ըստ ՀՀ Սահմանադրության Հոդված 34-ի՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի առողջության պահպանման իրավունք: Բժշկական օգնության և սպասարկման կարգը սահմանվում է օրենքով: Պետությունն իրականացնում է բնակչության առողջության պահպանման ծրագրեր, նպաստում ֆիզկուլտուրայի և սպորտի զարգացմանը»:

Սահմանադրության այս նորմի կատարումն ապահովվում է մի շարք իրավական ակտերով: Օրինակ՝ ՀՀ Կառավարության 4 մարտի 2004 թվականի N 318-Ն որոշումը

կարգավորում է պետության կողմից երաշխավորված անվճար և արտոնյալ պայմաններով բժշկական օգնության և սպասարկման կազմակերպումը և ֆինանսավորումը:

Հայաստանի հանրապետության առողջապահության նախարարությունը առողջապահության բնագավառի գործունեությունը համակարգող մարմինն է, որը պատասխանատու է առողջապահության բնագավառում պետական ռազմավարության և քաղաքականության մշակման ու իրականացման համար:

Մինչ այժմ, Առողջապահության նախարարությունը մշակել է առողջապահական քաղաքականության և ռազմավարության նախագծեր՝ Բնակչության բժշկական օգնության և սպասարկման մասին (1996):



Օրենքի մի քանի դրույթներ՝

- Առաջնային բժշկական օգնությունը (ԱԲՕ) անվճար տրամադրվում է յուրաքանչյուր մարդու՝ պետական առողջապահական ծրագրերի շրջանակներում:
- Յուրաքանչյուր ոք, անկախ ազգությունից, ռասայից, սեռից, լեզվից, դավանանքից, տարիքից, առողջական վիճակից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, սոցիալական ծագումից, գույքային կամ այլ դրությունից, Հայաստանի Հանրապետությունում ունի բժշկական օգնություն և սպասարկում ստանալու իրավունք:
- Քաղաքացիներն իրավունք ունեն ընտրել իրենց բուժսպասարկողին:
- Առողջապահական ծառայությունների ֆինանսավորման աղբյուրներն են՝ պետբյուջեն, ապահովագրությունը, ուղղակի վճարումները և օրենքով չարգելված այլ միջոցներ:
- Յուրաքանչյուր երեխա իրավունք ունի օգտվել անվճար բժշկական սպասարկումից՝ պետության կողմից երաշխավորված ծրագրերի շրջանակում:
- Անձը, որը տառապում է շրջապատի համար վտանգավոր հիվանդությամբ, իրավունք ունի ստանալու պետության կողմից երաշխավորված անվճար բժշկական օգնություն և ծառայություններ և բուժում ստանալ մասնագիտացված բժշկական հաստատություններում:
- Այն անձինք, ովքեր տուժել են արտակարգ իրավիճակներից, ունեն պետական երաշխավորված անվճար բժշկական օգնությունից և ծառայություններից օգտվելու իրավունք:

Իրականացվող մի շարք ծրագրերի շրջանակներում հաշմանդամներին պարբերաբար տրամադրվում են հետևյալ ծառայությունները՝

- հաշմանդամներին պրոթեզաօրթոպեդիկ պարագաներով ապահովումը,
- հաշմանդամներին սայլակներով և լսողական սարքերով ապահովումը,
- սոցիալապես խոցելի անձանց տրամադրվող բժշկասոցիալական և հոգեկան առողջության վերականգնման ծառայությունները,
- հայաստանի Կույրերի Միավորման համար բրայլյան գրքերի, տետրերի տպագրության և տրամադրման, «Խոսող գրքերի» ձայնագրության ու տեղեկագրերի պատրաստման ծառայությունները,
- հաշմանդամ երիտասարդների ու պատանիների (հիմնականում մտավոր խնդիրներ ունեցող) և նրանց ընտանիքների սոցիալական, կրթական և առողջապահական հիմնախնդիրների լուծման հարցում աջակցությունը:

3.2.2 Համավճարի համակարգը

2004 թվականից սկսած՝ ՀՀ Կառավարությունը ներդրել է *համավճարային սկզբունքով փոխհատուցման համակարգը*: ՀՀ առողջապահության նախարարի 2013 թվականի թիվ 229-Ս հրամանով սահմանվում են այն հիվանդությունները և վիճակները, որոնց դեպքում բնակչությանը տրամադրվող բժշկական օգնությունը և սպասարկումն իրականացվում են համավճարային սկզբունքով (Առողջապահության նախարարություն, 2013): Համավճարային սկզբունքի համաձայն՝ բժշկական ծառայությունների համար քաղաքացիների կրած ծախսերը մասնակիորեն փոխհատուցվում են պետության կողմից:

Համավճարը չի կիրառվում հետևյալ անձանց նկատմամբ՝

- Սոցիալապես անապահով խմբերում ընդգրկված մարդիկ,
- Մարդիկ, որոնք համարվում են սոցիալապես անապահով (ըստ ՀՀ առողջապահության նախարարության, քաղաքապետարանի և բժշկական հանձնաժողովի որոշման), այն դեպքերում, երբ մարդը անվճար բուժում է ստանում, սակայն պաշտոնապես ընդգրկված չէ սոցիալապես խոցելի որևէ խմբում,
- Թոշակառուները:

Որոշ կազմակերպություններ իրենց աշխատակիցներին տրամադրում են սոցիալական փաթեթներ, որոնք ներառում են նաև առողջության ապահովագրությունը: Գոյություն չունի որևէ հատուկ պետական ծրագիր՝ խոցելի և գործազուրկ խմբերի բժշկական ապահովագրությունն ապահովելու համար: Հայաստանում մասնավոր ապահովագրական ընկերություններից բժշկական ապահովագրություն ստանալու համար պահանջվում է ներկայացնել անձնագիրը և սոցիալական ապահովության քարտը:

Չկա հատուկ մշակված քաղաքականություն կամ ռազմավարություն վերադարձողների վերաինտեգրման համար, ուստի վերադարձողները, ինչպես ցանկացած այլ անձ, կարող են օգտվել պետության կողմից երաշխավորված անվճար բժշկական օգնությունից՝ օրենքով սահմանված կարգով:

Վերադարձողները հաճախ դասվում են որոշակի խոցելի խմբերի շարքին և օգտվում են օրենքով սահմանված որոշ արտոնություններից՝ հասարակության մեջ իրենց վերախնտեզրման ժամանակ:

3.2.3 Հիվանդանոցային բժշկական օգնությունը

Հիվանդանոցային բժշկական օգնության անվճար մատուցման դեպքերը կարգավորվում ու ներկայացվում են Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարի թիվ 44, 720-Ա հրամաններով և տարբեր այլ հրամաններով ու օրենքներով:

Վերընշվածին համաձայն՝ ամբողջ բնակչության համար հետևյալ հիվանդությունների բուժումը և բժշկական օգնությունն ու սպասարկումն իրականացվում են անվճար՝

- աղիքային և այլ ինֆեկցիոն հիվանդությունների բուժումը,
- սեռական ճանապարհով փոխանցվող վարակների բուժումը,
- հոգեբուժական օգնությունը,
- անհետաձգելի բժշկական օգնությունը, եթե կա ինտենսիվ թերապիայի անհրաժեշտություն,
- կախվածության բուժումը,
- հեմոդիալիզի անցկացման ծառայությունները,
- մանկաբարձական և գինեկոլոգիական հիվանդությունների բժշկական օգնությունը,
- ինտենսիվ թերապիան,
- խոցելի և հատուկ խմբերի համար բժշկական օգնությունն ու սպասարկումը,
- բժշկասոցիալական վերականգնումը և աշխատունակության փորձաքննությունը,
- վերարտադրողական առողջության վերականգնման համար բժշկական օգնությունը,
- նախագորակոչային և գորակոչային տարիքի հասած անձանց բժշկական քննությունն ու բուժումը:

3.2.4 Դեղորայքի տրամադրումը

Ամբուլատոր-պոլիկլինիկական բժշկական կազմակերպությունների կողմից **անվճար կամ արտոնյալ պայմաններով տրամադրվող դեղեր** ստանալու իրավունք ունեցող բնակչության սոցիալական խմբերի ցանկը սահմանված է ՀՀ կառավարության 2006 թվականի նոյեմբերի 23-ի N 1717-Ն որոշմամբ և ներկայացված է ստորև՝

- 1-ին և 2-րդ խմբի հաշմանդամները. (հաշմանդամության խումբը (կարգը)) սահմանվում է Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության կողմից: Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության ենթակայության ներքո գործում է բժշկասոցիալական

փորձաքննական հանձնաժողով, որը բժշկական հետազոտություն է իրականացնում և սահմանում է հաշմանդամության խումբը:

- Հաշմանդամ երեխաները (մինչև 18 տարեկան),
- հայրենական պատերազմի վետերաններ և նրանց հավասարեցված անձինք,
- առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաներ, ինչպես նաև միակողմանի ծնողազուրկ երեխաները (մինչև 18 տարեկան),
- բազմազավակ (մինչև 18 տարեկան, չորս և ավելի անչափահաս երեխաներ ունեցող) ընտանիքների երեխաները,
- Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության ժամանակ, ինչպես նաև ծառայողական պարտականությունները կատարելիս զոհված (մահացած) զինծառայողների ընտանիքների անդամներ,
- հաշմանդամներից բաղկացած ընտանիքների երեխաները (մինչև 18 տարեկան),
- մինչև 7 տարեկան երեխաները:

Բնակչության սոցիալական խմբերը, որոնց պատկանող անձանց հիվանդության դեպքում դեղերը տրվում են 50 տոկոս զեղչով`

- 3-րդ խմբի հաշմանդամները,
- Չեռնոբիլի վթարի վերացման աշխատանքների մասնակիցները,
- բռնադատվածները,
- միայնակ չաշխատող կենսաթոշակառուները,
- միայն չաշխատող կենսաթոշակառուներից բաղկացած (այդ թվում` իրենց խնամքի տակ անչափահաս երեխա ունեցող) ընտանիքները,
- միայնակ մայրերի երեխաները (մինչև 18 տարեկան):

Չաշխատող կենսաթոշակառուներին դեղերը տրվում են 30 տոկոս զեղչով:

Այն հիվանդությունների ցանկը, որի առկայության դեպքում ամբուլատոր-պոլիկլինիկական, հիվանդանոցային բժշկական հաստատությունների միջոցով դեղերը հիվանդներին տրվում են անվճար`

- տուբերկուլյոզ (հակատուբերկուլյոզային դեղեր),
- հոգեկան հիվանդություններ (հոգեմետ դեղեր),
- չարորակ նորագոյացություններ (հակաուռուցքային դեղեր, ցավազրկող դեղեր, թմրադեղեր),
- շաքարային և ոչ շաքարային դիաբետ (հակադիաբետիկ դեղեր),
- էպիլեպսիա (հակացնցումային դեղեր),
- սրտամկանի ինֆարկտ (դուրսգրման օրվանից առաջին 2 ամիսը` արյան կորոնար շրջանառությունը բարելավող դեղեր),
- պարբերական հիվանդություն (կոլիսիցին և (կամ) համարժեք այլ դեղեր),

- սրտի փականների արատներ (հակակոագուլյանտներ՝ պրոթեզավորումից հետո),
- մալարիա (հակամալարիային դեղեր),
- քրոնիկ երիկամային անբավարարություն (երիկամային փոխպատվաստման և (կամ) ծրագրային հեմոդիալիզի դեպքերում (ցիկլոսպորին, էրիթրոպոետին, մոֆետիլի միկոֆենոլատ և (կամ) դրանց համարժեք այլ դեղեր),
- ֆենիլկետոնուրիա (ֆենիլալանին չպարունակող մանկական կեր):

Հայրենիք վերադարձած անձը, *զեղչով կամ արտոնյալ պայմաններով դեղ* ստանալու համար, պետք է դիմի իր տարածքային պոլիկլինիկա և ներկայացնի անձը հաստատող փաստաթուղթ (Հայաստանի Հանրապետության անձնագիր կամ ինքնությունը և հայկական քաղաքացիությունը հաստատող ցանկացած այլ փաստաթուղթ) (երեխաների դեպքում ծննդյան վկայականը), ինչպես նաև սոցիալապես խոցելի այս կամ այն խմբին պատկանելու և զեղչով կամ արտոնյալ պայմաններով դեղ ստանալու իրավունք ունենալու փաստը հաստատող փաստաթղթերը: Վերադարձած անձը, դեղ ստանալու համար, պետք է դեղատանը ցույց տա իր համար դուրս գրված դեղատոմսը և ինքնությունը հաստատող վավերական փաստաթուղթ: Բոլոր այլ նման հարցերի համար խնդրում ենք դիմել Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարություն:

Վերադարձած անձինք սովորաբար ունեն այնպիսի **դեղորայքի** կարիք, որը պետք է **ներկրվի այլ երկրներից**: Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2000 թվականի սեպտեմբերի 20-ի «Հայաստանի Հանրապետություն դեղերի և դեղանյութերի ներմուծման ու արտահանման կարգը հաստատելու մասին» թիվ 581 որոշման համաձայն՝ Հայաստան ժամանող ֆիզիկական անձն իրավունք ունի անձնական օգտագործման համար ներմուծելու 10-ական անվանում դեղ, յուրաքանչյուրից երեքական սպառողական փաթեթ, եթե փաստաթղթերով հիմնավորված չէ բուժման կուրսի համար անհրաժեշտ ավելի մեծ քանակը:

Հետևաբար, վերադարձած անձը պետք է ունենա գրանցման հավաստագիր, որ նշված դեղն առկա չէ և գրանցված չէ Հայաստանի Հանրապետությունում (Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարություն) և արտասահմանյան բժշկի կողմից տրված մեկ այլ հավաստագիր (էպիկրիզ), որ նշված դեղերն անհրաժեշտ են իր բուժման համար և պետք է դրանք ներկայացնի սահմանին գործող Մաքսային տեսչությանը:

3.3 Կրթությունը

3.3.1 Հայաստանի Հանրապետության կրթական համակարգը

Հայաստանի Հանրապետության կրթության և գիտության նախարարությունը գործադիր իշխանության հանրապետական մարմին է, որն իրականացնում է կրթության և գիտության բնագավառներում Հայաստանի Հանրապետության կառավարության քաղաքականությունը:

Նախարարության լիազորությունները սահմանվում են Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ, օրենքներով, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի հրամանագրերով, կարգադրություններով և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որոշումներով, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով:

ՀՀ կրթության բնագավառը կարգավորվում է ՀՀ Սահմանադրությամբ, «Կրթության մասին», «Նախադպրոցական կրթության մասին», «Հանրակրթության մասին», «Նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության մասին», «Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության մասին» ՀՀ օրենքներով և այլ իրավական ակտերով:



Հայաստանի կրթության համակարգը ներառում է կրթության բոլոր մակարդակները՝ նախադպրոցականից մինչև հետբուհական: Հայաստանի Հանրապետությունում իրականացվող կրթական ծրագրերն են՝

- հանրակրթական ծրագրեր (հիմնական և լրացուցիչ),
- մասնագիտական կրթական ծրագրեր (հիմնական և լրացուցիչ):

Հանրակրթական ծրագրերը նպատակաուղղված են անհատի համակողմանի զարգացմանը, նրա աշխարհայացքի ձևավորմանը, նախասիրություններին, հակումներին և ընդունակություններին համապատասխան մասնագիտական ծրագրերի ընտրության և յուրացման համար հիմքերի ստեղծմանը:

Հանրակրթական հիմնական ծրագրերն են՝

- նախադպրոցական.
- տարրական (ընդհանուր, մասնագիտացված, հատուկ),
- հիմնական (ընդհանուր, մասնագիտացված, հատուկ),
- միջնակարգ (ընդհանուր, մասնագիտացված, հատուկ):

Մասնագիտական կրթական ծրագրերը նպատակաուղղված են կրթության հանրակրթական և մասնագիտական մակարդակների հաջորդականության միջոցով համապատասխան որակավորման մասնագետների պատրաստմանը, կարողությունների և հմտությունների ձևավորմանը, գիտելիքների ծավալի ընդլայնմանն ու որակավորման բարձրացմանը:

Մասնագիտական հիմնական կրթական ծրագրերն են՝

- նախնական մասնագիտական (արհեստագործական),
- միջին մասնագիտական,
- բարձրագույն մասնագիտական,
- հետբուհական մասնագիտական:

Լրացուցիչ կրթական ծրագրերը (հանրակրթական և մասնագիտական) նպատակաուղղված են հիմնական ծրագրերից դուրս սովորողների ու մասնագետների կրթական պահանջմունքների բավարարմանը և նրանց որակավորման բարձրացմանը:

Հայաստանի Հանրապետությունում գործող ուսումնական հաստատությունների տիպերն են՝

- նախադպրոցական,
- հանրակրթական,
- նախնական մասնագիտական (արհեստագործական),
- միջին մասնագիտական,
- բարձրագույն մասնագիտական,
- լրացուցիչ կրթության, այդ թվում՝ արտադպրոցական դաստիարակության,
- հետբուհական մասնագիտական կրթության:

«Կրթության մասին» ՀՀ օրենքին համապատասխան՝ կրթական ծրագրեր կարող են իրականացվել նաև ոչ ուսումնական հաստատություններում՝ կրթության պետական կառավարման լիազորված մարմնի թույլտվությամբ:

3.3.2 Որակավորումների ճանաչումը և գնահատումը

Վերադարձող այն անձանց հետագա վերախնտեզրման նպատակով, որոնք նոր որակավորումներ են ստացել արտերկրում և Հայաստանում կրթությունը շարունակելու կամ աշխատանք գտնելու ցանկություն են հայտնել, ՀՀ Կառավարությունը ներմուծել է դիպլոմների/վկայագրերի ճանաչման համակարգը: Ծանաչման տեղեկանք տրվում է «Օտարերկրյա վկայագրերի և դիպլոմների ճանաչումը Հայաստանի Հանրապետությունում» ակտի հիման վրա: Այդ ակտի համաձայն՝ ՀՀ Կրթության և գիտության նախարարությունը ճանաչում և հավաստում է օտարերկրյա ուսումնական հաստատությունների կողմից տրված կրթական վկայագրերի, շնորհված ակադեմիական տիտղոսների և ակադեմիական կոչումների համարժեքությունը և տրամադրում է համարժեքությունը հավաստող տեղեկանք:

Որակավորումների ճանաչումը և գնահատումն իրականացվում են Ակադեմիական փոխճանաչման և շարժունության ազգային տեղեկատվական կենտրոնի կողմից (ԱՓՇԱՏԿ):

ԱՓՇԱՏԿ-ը տրամադրում է՝

- տեղեկատվություն, խորհրդատվություն կամ պաշտոնական որոշումներ որակավորումների ճանաչման և գնահատման վերաբերյալ,
- համապատասխան, վստահելի և ճշգրիտ տեղեկատվություն որակավորումների, կրթական համակարգերի, ինչպես նաև ճանաչում

իրականացնող կազմակերպությունների, պետական մարմինների և այլ շահագրգիռ կողմերի վերաբերյալ,

- խորհրդատվություն, որակավորումների ճանաչման վերաբերյալ վերջնական որոշումներ՝ գոյություն ունեցող չափորոշիչների և ընթացակարգերի համաձայն իրականացված գնահատման հիման վրա,
- տեղեկատվություն ճանաչման հարցում նրանց իրավունքների վերաբերյալ,
- ճշգրիտ տեղեկատվություն ազգային մակարդակով բարձրագույն կրթության վկայագրերի և որակավորումների ճանաչման վերաբերյալ:

3.3.3 Լեզվի դասընթացները

Հայերենի համապատասխան իմացությունը հասարակությունում միգրանտների վերախնտեգրման կարևոր նախապայմաններից մեկն է: Հայերենին տիրապետելու շնորհիվ նրանք կկարողանան ընդունվել ուսումնական հաստատություններ և քոլեջներ: Միգրանտների հետ աշխատող կազմակերպությունների մեծ մասը կարող է աշխատանքի ընդունել ուսուցիչների և կազմակերպել հայերենի դասընթացներ, եթե վերադարձած անձանց համար առկա է նման անհրաժեշտություն: Հետևաբար, նման դասընթացների կազմակերպումը հիմնականում պայմանավորված է պահանջարկով:

Գոյություն ունեն մի շարք կազմակերպություններ, ՀԿ-ներ և կրթական հաստատություններ, որոնք կազմակերպում են հայերենի դասընթացներ: ՀԿ-ների շարքում «Հույս և օգնություն» ՀԿ-ն պարբերաբար կազմակերպում է հայերենի և ռուսերենի մասնագիտացված դասընթացներ միգրանտների երեխաների համար: Երևանի թիվ 114 դպրոցը նույնպես պատկանում է այն կրթական հաստատություններին, որոնք առաջարկում են հայերենի դասընթացներ:

Բարձրագույն ուսումնական հաստատությունները նույնպես ունեն լեզվի բաժիններ (հիմնականում օտարերկրյա ուսանողների համար): Երևանի պետական համալսարանը, ինչպես նաև այլ ուսումնական հաստատություններ ունեն հատուկ ֆակուլտետներ, որտեղ վերապատրաստվում են օտարերկրյա ուսանողները: ՀՀ քաղաքացիները նույնպես կարող են մասնակցել այդ դասընթացներին իրենց լեզվական հմտությունները բարելավելու նպատակով:

Այս ֆակուլտետ դիմող ուսանողները բաժանվում են երեք խմբի՝

- Ուսանողներ, որոնք ընդհանրապես չեն տիրապետում հայերենին,
- Ուսանողներ, որոնք ունեն հայերենի բազային գիտելիքներ,
- Ուսանողներ, որոնք գերազանց տիրապետում են հայերենին:

Մեկ ուսումնական տարվա ընթացքում ուսանողները ձեռք են բերում բավարար գիտելիքներ՝ իրենց մասնագիտական ուսուցումը հայերենով շարունակելու համար: ՀՀ Կրթության և գիտության նախարարությունը, ըստ պահանջի, կարող է տեղեկատվություն տրամադրել հայերենի առկա դասընթացների վերաբերյալ կամ, անհրաժեշտության դեպքում, օգնել հատուկ խմբերի համար այդպիսի դասընթացներ կազմակերպելու հարցում:¹²

12 Միաժամանակ ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության պաշտոնական կայքում՝ www.edu.am «Հետադարձ կապի»՝ «Հաճախ տրվող հարցեր» բաժնում տեղադրվում է կրթության համակարգի վերաբերյալ քաղաքացիներին հետաքրքրող հարցերը:

3.4 Չինվորական ծառայությունը

Հայաստանում 18-ից մինչև 27 տարեկան արական սեռի ներկայացուցիչներն անցնում են երկու տարի ժամկետով պարտադիր զինվորական ծառայություն: Պատասխանատու մարմինը Հայաստանի պաշտպանության նախարարությունն է: Վերադարձող այն անձանց նկատմամբ, որոնք չեն անցել պարտադիր զինվորական ծառայություն, կիրառվում է «Սահմանված կարգի խախտմամբ պարտադիր զինվորական ծառայություն չանցած քաղաքացիների մասին» 2003 թվականի դեկտեմբերի 17-ի ՀՀ օրենքը:



Այն միզրանտները, որոնք չեն անցել պարտադիր զինվորական ծառայություն և մտադիր են վերադառնալ Հայաստան, պետք է հյուրընկալող երկրում գտնվող Հայաստանի Հանրապետության դեսպանատան հյուպատոսական բաժնի կամ հյուպատոսական ծառայության միջոցով դիմում ներկայացնեն զինվորական կոմիսարիատ՝ Հայաստան վերադառնալիս սահմանապահների կողմից չձերբակալվելու համար: Դիմում կարելի է ներկայացնել նաև լիազորված ներկայացուցչի միջոցով՝ տրամադրելով լիազորագիր, ինչը նշանակում է, որ դիմումը ՀՀ Պաշտպանության նախարարություն կարող է ներկայացվել անձի ազգականի կողմից: Դիմումը ներկայացնելուց մի քանի օր հետո վերադարձող անձը հանվում է սահմանապահների մոտ գտնվող ցուցակից՝ երկիր մուտք գործելիս խնդիրներից խուսափելու նպատակով:

27 տարեկան, ինչպես նաև 27 տարեկանը չլրացած ՀՀ այն քաղաքացիները, որոնք չեն անցել պարտադիր զինվորական ծառայություն, պետք է մուծեն վճարներ՝ «Սահմանված կարգի խախտմամբ պարտադիր զինվորական ծառայություն չանցած քաղաքացիների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 2-րդ հոդվածի համաձայն: 28 տարեկան և ավելի մեծ տարիքի այն ՀՀ քաղաքացիները, որոնք չեն անցել պարտադիր զինվորական ծառայություն, մույնպես մուծում են վճարներ՝ օրենքի 2-րդ հոդվածի համաձայն, և հաշվառվում են պահեստագործում:¹³

Վերադարձող այն անձինք, որոնց զինվորական ծառայության վերաբերյալ անհրաժեշտ է խորհրդատվություն, պետք է դիմեն իրավաբանի օգնության կամ կապվեն մասնագիտացված ՀԿ-ների հետ, ինչպես օրինակ՝ Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի կամ «Չինվորի մայր» ՀԿ-ի հետ:

Հայաստանի Հանրապետության Չինված ուժերի համակարգը երկրի ամենախոշոր գործատունն է, և վերադարձող անձանց համար այնտեղ առկա են աշխատանք գտնելու հնարավորություններ: Դիմումներն ընդունվում են զինվորական կոմիսարիատների կողմից: Թափուր ղեկավար պաշտոնները համալրվում են մրցույթների միջոցով: Թափուր պաշտոնների մասին հայտարարությունները տեղադրվում են համացանցում:

¹³ Աղբյուր՝ «Սահմանված կարգի խախտմամբ պարտադիր զինվորական ծառայություն չանցած քաղաքացիների մասին» 2003 թվականի դեկտեմբերի 17-ի Հայաստանի Հանրապետության օրենք (ոչ պաշտոնական քարզմանություն)

Դպրոցական բարձր տարիքի (18-27 տարեկան) արական և իգական սեռի վերադարձող անձինք կարող են նաև կրթություն ստանալու նպատակով դիմել ռազմական կրթական հաստատություններից որևէ մեկը:

3.5 Բանկային ծառայությունները

Բանկային համակարգը Հայաստանի ֆինանսական շուկայի ամենամեծ ոլորտն է: 2015թ. սեպտեմբերի 33- ի դրությամբ, Հայաստանի Հանրապետությունում կար 21 գործող առևտրային բանկ: Դրանք ունեն 535 մասնաճյուղ Հայաստանում և Լեռնային Ղարաբաղում, որից 235-ը գտնվում են Երևանում:

3.5.1 Կենտրոնական բանկ

Ֆինանսական ոլորտի բոլոր աշխատանքները կարգավորվում են Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի կողմից: Համապատասխան օրենքի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկը պետք է ապահովի հանրապետությունում գների կայունությունը: Իր հիմնական խնդիրն իրագործելու համար Կենտրոնական բանկը մշակում, հաստատում և իրականացնում է դրամավարկային քաղաքականություն, որի միջոցով կարգավորվում է դրամաշրջանառությունը և տնտեսության վարկավորումը:

Կենտրոնական բանկի խնդիրներն են՝

- Հայաստանի Հանրապետության բանկային համակարգի կայունության, վճարունակության, իրացվելիության և բնականոն գործունեության համար անհրաժեշտ պայմանների ապահովումը,
- գործուն վճարահաշվարկային համակարգի ստեղծումը,
- Հայաստանի Հանրապետության արժույթի թողարկումը և դրամաշրջանառության կազմակերպումն ու կարգավորումը:

Կենտրոնական բանկի գործունեությունն ուղղված է ֆինանսական կայունության ապահովմանը և վճարահաշվարկային համակարգի, ազգային արժույթի, Հայաստանի ֆինանսական ոլորտին վերաբերող իրավական ակտերի և վիճակագրության վերահսկմանը: Կենտրոնական բանկը նաև իրականացնում է սպառողների իրավունքների պաշտպանություն և վերահսկում է կրթական ծրագրերը:

3.5.2 Առևտրային բանկերը

20134 թվականի դեկտեմբերի վերջի դրությամբ Հայաստանում գործում էր 21 առևտրային բանկ: 2014 թվականի դեկտեմբերի վերջին Հայաստանում գործող առևտրային բանկերի համախառն ակտիվները կազմել են շուրջ 3,548.8 միլիարդ ՀՀ դրամ:¹⁴



14 www.armbanks.am/hy/2016/02/16/95337/

2015թ. սեպտեմբերի 30-ի դրությամբ առաջատար (ըստ վարկերի) հինգ բանկերի բաժինը կազմել է ընդհանուր վարկային պորտֆելի 53.3%-ը:

Վարկերի ընդհանուր գումարի մեծ մասը (95.7%) տրամադրվել է ռեզիդենտներին, որից 56.9%-ը տրամադրվել է ընկերություններին (այս գումարի միայն 1.2%-ը տրամադրվել է պետական ընկերություններին), 39%-ը՝ տնային տնտեսություններին, և միայն փոքր մասն է տրամադրվել շահույթ չհետապնդող ընկերություններին ու այլ ֆինանսական կառույցներին: Նախորդ տարվա միևնույն ժամանակահատվածի համեմատությամբ վարկերի ընդհանուր ծավալում տնային տնտեսություններին տրամադրված վարկի բաժինը նվազել է 0.7 տոկոսային կետով, սակայն ընկերությունների բաժինը աճել է 1.2 տոկոսային կետով:¹⁵

Հայաստանի բանկային ոլորտի ընդհանուր նկարագրության համաձայն՝ 2015 թվականի սեպտեմբերի 30-ի դրությամբ Հայաստանի բանկային ոլորտում առաջատար տասը բանկերն են «Ակբա-Կրեդիտ Ազրիկոլ Բանկ» ՓԲԸ, «Ամերիաբանկ» ՓԲԸ, «Ամեյիք Բանկ» ՓԲԸ, «Առէկսիմբանկ-Գազպրոմբանկի խումբ» ՓԲԸ, «Արարատբանկ» ԲԲԸ, «Արդշինբանկ» ՓԲԸ, «Արմավիսբանկ» ՓԲԸ, «Արցախբանկ» ՓԲԸ, «Բիրլուս Բանկ Արմենիա» ՓԲԸ, «ԲՏԱ Բանկ» ՓԲԸ:

Բոլոր բանկերն իրենց ժամկետներով և պայմաններով տրամադրում են քիզնես վարկեր:

Բանկային հաշիվ բացելու համար պահանջվում է անձնագիր և սոցիալական քարտ: Եթե վերադարձող անձը դեռևս չունի վավերական անձնագիր, ապա նա կարող է ներկայացնել այն վավերական անձնագիրը, որն ունեցել է արտերկրում ապրելու ժամանակ: Բանկային հաշիվ բացելը տևում է մոտավորապես երկու օր՝ ելնելով տվյալ բանկից: Վճարային քարտ ստանալը տևում է մոտավորապես մեկ շաբաթ՝ ելնելով տվյալ բանկից:

3.5.3 Դրամական փոխանցումները և միզրանտների խնայողությունները

Հայաստանում գործում են դրամական փոխանցումների բազմաթիվ համակարգեր: Տարբեր բանկեր կիրառում են դրամական փոխանցումների տասներեք տարբեր համակարգեր՝ «IntelExpress», «MoneyGram», «RIA Money Transfer», «Golden Money transfer», «Unistrim», «XpressMoney», «AVERS», «Anelik», «BIF-SOUZ», «Bistraya Pochta», «Faster», «SWIFT», «Coinstar Pro Pay», առավել մանրամասն տեղեկությունների համար, խնդրում ենք հետևել հղմանը՝ www.banks.am/am/transfers: Դրանք բոլորն էլ գործում են Հայաստանի Հանրապետության տարածքում, և դրանց բոլորի համար սահմանված են դրամական փոխանցումների ծառայությունների տարբեր սակագներ և վճարման տարբեր պայմաններ՝ թե՛ ուղարկողների և թե՛ ստացողների համար: Որոշ դեպքերում սպասարկման վճարը կատարում է գումարն ուղարկողը, իսկ որոշ դեպքերում սպասարկման վճարը գանձվում է ստացողից: Յուրաքանչյուր անձ կարող է ընտրել իր համար ամենահարմար տարբերակը:

«Եկամտային հարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի համաձայն (ընդունվել է 2010 թվականի դեկտեմբերի 22-ին)՝ ֆիզիկական անձանցից ժառանգության և (կամ) նվիրատվության կարգով ստացված գույքը և դրամական միջոցները ենթակա չեն հարկման: Միզրանտների ընդհանուր խնայողությունները, անկախ այն

15 www.kpmg.com/AM/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Pages/ArmenianBankingSectorOverviewforthe3QuartersResultsOf2015.aspx

հանգամանքից, թե դրանք պահվում են հյուրընկալող երկրում, թե կուտակվում են Հայաստանում, կարող են զգալի գումար կազմել: Եթե գումարը պահվում է այնպիսի բանկում, որը ներկայացուցչություն ունի Հայաստանում, կամ տվյալ անձն օգտագործում է միջազգային այնպիսի կրեդիտ քարտեր, ինչպիսիք «Master Card», «Visa Card», «American express» քարտերն են, ապա նա հեշտությամբ կարող է ստանալ իր խնայողությունները վերադառնալուց հետո: Եթե խնայողությունները պահվում են այնպիսի բանկի հաշվի վրա, որը Հայաստանի բանկային համակարգում չունի ներկայացուցչություն, ապա գումարն ստանալու ընթացակարգը բավականին բարդանում է, և կպահանջվի լիազորված ներկայացուցիչ, որը կիրականացնի դրամական փոխանցումը: Խնայողությունները ենթակա չեն հարկման: Գանձվում է միայն սպասարկման վճարը:

3.6 Սոցիալական պաշտպանությունը

Հայաստանում սոցիալական պաշտպանության համակարգը կարգավորվում է **Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության կողմից**: Հայաստանում ամենակարևոր պետական սոցիալական աջակցության տեսակներն են՝

- ընտանեկան նպաստը,
- մինչև երկու տարեկան երեխայի խնամքի նպաստը,
- երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստը,
- նախածննդյան և հետծննդյան 140 օր տևողությամբ վճարովի արձակուրդի իրավունք:

Սոցիալական աջակցությունը ստանալու իրավունք ունեն հետևյալ անձինք՝

- Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիները,
- կացության համապատասխան կարգավիճակ ունեցող օտարերկրյա քաղաքացիները,
- քաղաքացիություն չունեցող անձինք,
- փախստականները:

3.6.1 Ընտանիքի կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված նպաստներ

Ընտանիքի կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված նպաստները տրամադրվում են անապահով ընտանիքներին կենսամակարդակի բարձրացմանն օժանդակելու կամ դրա վատթարացումը կանխելու նպատակով: Ընտանիքի կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված նպաստներն են՝ ընտանեկան նպաստը, սոցիալական նպաստը և հրատապ օգնությունը:

1994 թվականին Հայաստանում ներմուծվել է «Փարոս» համակարգը՝ ընտանիքների անապահովության գնահատման համար: Այս համակարգով որոշվում է հաշվառված ընտանիքների՝ նպաստներ ստանալու իրավունքը տարբեր չափման միավորներ ունեցող այնպիսի բնութագրիչների հիման վրա, ինչպիսիք ընտանիքի յուրաքանչյուր անդամի սոցիալական վիճակը, ընտանիքի անդամների թիվը, անաշխատունակությունը, բնակության վայրը և կենսապայմանները, ինչպես նաև ընտանիքի ամսական միջին եկամուտն են, և այդ տվյալները գրանցվում են տեղեկատվական բազայում: 1996

թվականին Հայաստանում ընտանիքների մոտավորապես 70 տոկոսը հաշվառված էր «Փարոս» համակարգում: Ընտանեկան նպաստ ստանալու համար վերադարձողները պետք է դիմեն փաստացի բնակության վայրի սոցիալական աջակցության տարածքային կենտրոններ, որից հետո նրանք կհաշվառվեն «Փարոս» համակարգում: Ընտանիքները պետք է տրամադրեն իրենց տնային տնտեսությունների վերաբերյալ տվյալներ պարունակող օժանդակ փաստաթղթեր: Ընտանեկան նպաստի բազային մասը 17 հազար դրամ է, իսկ ընտանեկան նպաստի չափը որոշելը և չափի տարբերակման պայմանները սահմանված են «Պետական նպաստների մասին» ՀՀ օրենքով:

Բոլոր նորածին երեխաների համար **մեկ անգամ տրամադրվում է միանվագ նպաստ**, որի չափը սահմանվել է 50 հազար դրամ՝ առաջին և երկրորդ երեխայի համար և 430 հազար դրամ՝ երրորդ երեխայի և հաջորդ յուրաքանչյուր երեխայի համար: Դիմումները ներկայացվում են սոցիալական նպաստների հարցերով տարածքային կենտրոնների միջոցով: Դա նպաստ է, որը տրամադրվում է երեխայի խնամքի համար հղիության և ծննդաբերության երկարաժամկետ արձակուրդում գտնվող աշխատող մայրերին (կամ հայրերին): Ֆինանսական օժանդակությունը կազմում է ամսական 18 հազար դրամ և վճարվում է մինչև երեխայի երկու տարեկանը լրանալը: Դիմումները ներկայացվում են սոցիալական նպաստների հարցերով տարածքային կենտրոնների միջոցով:

Կանայք ունեն **նախածննդյան և հետծննդյան 140 օր տևողությամբ վճարովի արձակուրդի իրավունք** (70 օր՝ նախածննդյան և 70 օր՝ հետծննդյան (ավելի երկար՝ բարդ ծննդաբերությունների կամ գույգ և ավելի երեխա ունենալու դեպքում): Հիմնվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 35-րդ հոդվածի վրա՝ նպաստի չափը հավասար է միջին եկամտի 100 տոկոսին (անկախ զբաղված լինելու տարիների թվից)՝ բաժանած 30.4-ի (ամսվա մեջ օրերի միջին թիվը) և բազմապատկած հղիության ու ծննդաբերության արձակուրդի օրերի թվով: Հղիության և ծննդաբերության արձակուրդը տրամադրվում է միայն աշխատանքային պայմանագիր ունեցող կանանց և, հետևաբար, Հայաստանում առանց աշխատանքային պայմանագրի աշխատող մայրերի կամ տնային տնտեսուհիների ավելի մեծ տոկոսը չի ստանում հղիության և ծննդաբերության որևէ նպաստ: Դիմումները ներկայացվում են սոցիալական նպաստների հարցերով տարածքային կենտրոնների միջոցով:

3.6.2 Կենսաթոշակները

Կենսաթոշակների և սոցիալական ապահովության համար պատասխանատու պետական մարմինը **Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությունն** է (ԱՍՀՆ): Նախարարությունը պատասխանատու է աշխատանքի և սոցիալական ապահովության ոլորտներում (բացառությամբ առողջապահության ոլորտի) քաղաքականության բոլոր ուղղություններն իրականացնելու համար: Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության



համակարգում գործող Սոցիալական ապահովության ծառայությունն այն մարմինն է, որը ծառայություններ է մատուցում սոցիալական ապահովության ոլորտում: Կենսաթոշակների հետ կապված հարցերը կարգավորվում են «Պետական կենսաթոշակների մասին» 2010 թվականի դեկտեմբերի 22-ի ՀՀ օրենքով: Հայաստանում հիմնական կենսաթոշակը կազմում է 13000 դրամ:

Ծերության սոցիալական կենսաթոշակ նշանակվում է 65 տարին լրացած այն անձանց, որոնք ունեն առնվազն 5 տարվա աշխատանքային փորձ: Կանանց համար գործում է տարիքային սանդղակ, որի համաձայն, մինչև 63 տարին լրանալը, նրանց դեպքում ամեն տարի այդ տարիքն ավելանում է 6 ամսով: 2007 թվականին կանանց կենսաթոշակ նշանակվում էր 61 տարեկան հասակում, իսկ 2011 թվականին՝ 63 տարեկան հասակում և այլն: Ծերության սոցիալական կենսաթոշակ նշանակվում է 65 տարին լրացած այն անձանց, որոնք չունեն առնվազն 5 տարվա աշխատանքային փորձ:

Նախկին **բաշխիչ կենսաթոշակային համակարգի** փոխարեն 2014 թվականի հունվարից 40 տարին չլրացած բոլոր քաղաքացիների համար մեկնարկել և ներմուծվել է «կուտակային կենսաթոշակային համակարգը»՝ պարտադիր ու կամավոր բաղադրիչներով: Այս կուտակային կենսաթոշակային ծրագրով ենթադրվում է, որ 2014 թվականի հունվարից 40 տարին չլրացած բոլոր աշխատող քաղաքացիները պետք է կուտակեն իրենց կենսաթոշակները՝ իրենց ամսական աշխատավարձի 5 տոկոսը փոխանցելով համապատասխան խնայողությունների հաշվին: Կուտակված գումարն այնուհետև կրկնապատկվելու է կառավարության կողմից: 2014 թվականի հունվարի 1-ի դրությամբ 40 տարեկանից բարձր անձանց համար այս համակարգը կամավոր է: Պետությունը չի մասնակցելու կենսաթոշակային ֆոնդերի կառավարմանը: 2014 թվականի դրությամբ՝ կենսաթոշակային ֆոնդերը կառավարվում են մասնավոր (գործարար) ֆոնդերի կողմից:¹⁶ Քաղաքացիները կարող են օգտվել իրենց կուտակումներից՝ պաշտոնական կենսաթոշակային տարիքին հասնելուց հետո:

Հայաստանում **կենսաթոշակային տարիքը** 63 տարեկանն է, իսկ սոցիալական կենսաթոշակի համար՝ 65 տարեկանն է (ավելի ցածր այն անձանց համար, որոնք աշխատել են առանձնապես ծանր կամ վնասակար պայմաններում):

Նոր համակարգով սահմանվում են կենսաթոշակների երեք կատեգորիաներ՝

Աշխատանքային կենսաթոշակ՝

- տարիքային,
- արտոնյալ պայմաններով,
- երկարամյա ծառայության,
- հաշմանդամության,
- կերակրողին կորցնելու դեպքում,
- մասնակի:

Զինվորական կենսաթոշակ՝

- երկարամյա ծառայության,

16 Հավելյալ տեղեկությունները հասանելի են Կենսաթոշակային համակարգի իրազեկման կենտրոնի կայքէջում՝ www.epension.am

- հաշմանդամության,
- կերակրողին կորցնելու դեպքում:

Սոցիալական կենսաթոշակ՝

- տարիքային,
- հաշմանդամության,
- կերակրողին կորցնելու դեպքում:

Հայաստանում կենսաթոշակ ստանալու համար վերադարձած անձինք պետք է համապատասխանեն օրենքով սահմանված պահանջներին և պետք է ունենան բնակության գրանցված վայր, այսինքն՝ հասցե Հայաստանի Հանրապետությունում: Պետական կենսաթոշակները ներկայումս նշանակվում և տրամադրվում են Հայաստանի տարածքում գործող 51 կենսաթոշակային գրասենյակների կողմից: Կենսաթոշակների համար դիմումներն ընդունվում են Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության սոցիալական ապահովության պետական ծառայության կողմից:

Հայաստանի այն քաղաքացիների համար, որոնց մշտական բնակության վայրը եղել է արտասահմանում, գործում է «Կենսաթոշակային ապահովության բնագավառում քաղաքացիական իրավունքների երաշխիքների մասին» բազմակողմ համաձայնագիրը, որը ստորագրվել է 1992 թվականի մարտի 13-ին՝ Անկախ պետությունների համագործակցության 12 անդամների կողմից, որով կարգավորվում է ԱՊՀ երկրներում կենսաթոշակային ապահովությունը: Այս համաձայնագրով ԱՊՀ քաղաքացիներին իրավունք է վերապահվում կենսաթոշակի անցնելուց հետո ստանալու իրենց կենսաթոշակը իրենց բնակության վայրում, եթե իրենց նախկին մշտական բնակության վայրի երկրում իրենց կենսաթոշակների վճարումը դադարեցվել է: Այս համաձայնագրի հիման վրա՝ հիմնադրվել է **Կենսաթոշակների և սոցիալական ֆոնդերի միջազգային ասոցիացիան**՝ ԱՊՀ երկրների, Վրաստանի և Բալթյան երկրների մասնակցությամբ:¹⁷ Ասոցիացիայի նպատակը սոցիալական ապահովությունը պաշտպանելը, խթանելը և զարգացնելը, ինչպես նաև սոցիալական և կենսաթոշակային ֆոնդերի գործունեությունը համակարգելն է:

3.7 Իրավաբանական օգնությունը և անձնական տվյալների պաշտպանությունը

3.7.1 Իրավաբանական օգնությունը

Որոշ դեպքերում Հայաստանի օրենսդրությամբ նախատեսվում է իրավաբանական օգնության տրամադրում այն անձանց, որոնք հնարավորություն չունեն իրավաբան վարձելու: Առանձին դեպքերում, անվճար իրավաբանական օգնություն կարող է տրամադրվել նաև այն անձանց, որոնք դեռևս պաշտոնապես չեն ներգրավվել որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ, սակայն բավարար հիմքեր կան կարծելու, որ համապատասխան մարմինը պատրաստվում է մեղադրանք ներկայացնել նրանց դեմ: Համաձայն Փաստաբանության մասին ՀՀ օրենքի անվճար իրավաբանական օգնություն տրամադրվում է Հայաստանի Հանրապետության փաստաբանների պալատի կողմից **Հանրային պաշտպանի գրասենյակի** միջոցով՝ պետական բյուջեի հաշվին:

¹⁷ Լրացուցիչ տեղեկությունների համար, տե՛ս www.apsf.ru:

Հանրային պաշտպանի գրասենյակն ունի 27 լրիվ աշխատաժամանակով և 2 ոչ լրիվ աշխատաժամանակով աշխատող հանրային պաշտպան Երևանում ու 38 հանրային պաշտպան՝ Հայաստանի մարզերում:

Հանրային պաշտպանի գրասենյակը անվճար իրավաբանական օգնություն է տրամադրում նաև հետևյալ անձանց՝



- 1) Հայաստանի Հանրապետության սահմանների պաշտպանության ժամանակ զոհված (մահացած) զինծառայողի ընտանիքի անդամներին,
- 2) 1-ին և 2-րդ խմբի հաշմանդամներին,
- 3) դատապարտյալներին,
- 4) ընտանիքների անապահովության գնահատման համակարգում հաշվառված՝ 0-ից բարձր անապահովության միավոր ունեցող ընտանիքի անդամներին,
- 5) Հայրենական մեծ պատերազմի և Հայաստանի Հանրապետության սահմանների պաշտպանության ժամանակ մարտական գործողությունների մասնակիցներին,
- 6) գործազուրկներին,
- 7) միայնակ բնակվող կենսաթոշակառուներին,
- 8) առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաներին, ինչպես նաև առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաների թվին պատկանող անձանց,
- 9) փախստականներին,
- 10) Հայաստանի Հանրապետությունում ժամանակավոր ապաստան ստացածներին,
- 11) անվճարունակ այն ֆիզիկական անձանց, որոնք իրենց անվճարունակությունը հաստատող հավաստի տվյալներ են ներկայացնում: Սույն կետի իմաստով անվճարունակ է համարվում այն ֆիզիկական անձը, որը չունի բավարար եկամուտ, համատեղ բնակվող աշխատող ընտանիքի անդամ, ինչպես նաև բացի անձնական բնակարանից, որպես սեփականություն չունի այլ անշարժ գույք կամ նվազագույն աշխատավարձի հազարապատիկը գերազանցող արժեքի փոխադրամիջոց,
- 12) հոգեբուժական կազմակերպությունում բուժվող հոգեկան խանգարումներ ունեցող անձանց,
- 13) օրենքով սահմանված կարգով մարդկանց թրաֆիքինգի և շահագործման ենթարկված զոհերի նույնացման հանձնաժողովի կողմից զոհ կամ հատուկ կատեգորիայի զոհ ճանաչված անձանց:

Անհատները պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից ՀՀ սահմանադրությամբ ու օրենքներով և Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով, ինչպես նաև միջազգային իրավունքի սկզբունքներով և նորմերով երաշխավորված մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների խախտման

դեպքերի վերաբերյալ իրենց բողոքները կարող են ներկայացնել Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակ: Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակն ունի կանանց, հաշմանդամություն ունեցող անձանց, երեխաների, փախստականների, զինժառանգողների, փոքրամասնությունների և այլ հարցերով զբաղվող բաժիններ:

Աշխատողների աշխատանքային իրավունքները և շահերը ներկայացնելն ու պաշտպանությունը կարող է իրականացվել Հայաստանի արհմիությունների կոնֆեդերացիայի կողմից:

3.7.2 Անձնական տվյալների պաշտպանությունը

Վերադարձողների, հատկապես խոցելի խմբերի (օրինակ՝ թրաֆիքինգի զոհերի) սոցիալական վերախնտեզրումը մեծապես կախված է նրանց՝ անձնական կյանքի գաղտնիության և անհատական տվյալների պաշտպանության իրավունքը հարգելու հանգամանքից: Հետևաբար, վերադարձողին մեկ հաստատությունից մեկ այլ հաստատություն ուղղորդելու գործընթացում շատ կարևոր է պատշաճ կերպով ապահովել նրանց անձնական տվյալների պաշտպանությունը և համագործակցության ընթացքում հարգել գաղտնիության և անհատական տվյալների պաշտպանության իրավունքը: Գաղտնիության ապահովման խնդիրները կապված են տեղեկատվական տեխնոլոգիաների արագ աճի և այն փաստի հետ, որ տվյալները թվային եղանակով հեշտ փոխանցելի և մատչելի են, և դրանց անզգույշ բացահայտումը կարող է վնասել կամ սպառնալ խոցելի մարդկանց, ռիսկի խմբի պատկանող երիտասարդների, հաշմանդամների, թրաֆիքինգի զոհերի և այլոց անվտանգությանը:

Հայաստանի կառավարությունը վավերացրել է Անձնական տվյալների մեքենայական մշակման հարցում մասնավոր անձանց պաշտպանության մասին Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիան: 2015 թվականի մայիսի 18-ին ընդունվել է Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին ՀՀ օրենքը, որը կարգավորում է պետական կառավարման կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինների, պետական կամ համայնքային հիմնարկների կամ կազմակերպությունների, իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձանց կողմից անձնական տվյալները մշակելու, դրանց նկատմամբ պետական հսկողություն իրականացնելու կարգն ու պայմանները: Հայաստանի Հանրապետության կառավարության

2 հուլիսի 2015 թվականի N 734-Ն որոշմամբ ստեղծվել է Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության աշխատակազմի անձնական տվյալների պաշտպանության գործակալությունը և հաստատվել է ՀՀ արդարադատության նախարարության աշխատակազմի անձնական տվյալների պաշտպանության գործակալության կանոնադրությունը և կառուցվածքը:

Բաժին II

Ուղղորդման համակարգը և վերախնտեգրման ինստիտուցիոնալ շրջանակը

Գլուխ 4. Միգրանտների ուղղորդման կենտրոնները

Հնարավոր և վերադարձող միգրանտները կարող են աջակցություն գտնել Միգրացիայի 7 ռեսուրս կենտրոններից (ՄՌ-Կ) մեկում, որոնք գործում են Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության Ջբաղվածության պետական գործակալությունում: ՄՌ-Կ-ն ունի երկու թիրախային խումբ՝ հնարավոր աշխատող միգրանտներ և Հայաստան վերադարձած միգրանտներ: ՄՌ-Կ-ները հնարավոր աշխատող միգրանտներին տրամադրում են տեղեկություններ հյուրընկալող երկրում վիզայի ստացման ընթացակարգերի, օրենսդրության և աշխատանքային հնարավորությունների մասին:

Միգրացիոն ռեսուրս կենտրոնը տեղեկացնում, կողմնորոշում և վերապատրաստում է աշխատող միգրանտներին՝ արտասահմանում աշխատելու և մնալու համար նախապատրաստվելու և հայրենիք վերադառնալիս նրանց վերախնտեզրման հարցում:

ՄՌ-Կ-ն տեղեկություններ է տրամադրում՝

- (i) նպատակակետ երկրի և նրանց միգրացիոն ու աշխատանքային օրենսդրության,
- (ii) արտասահման մեկնելու և այնտեղ բնակվելու համար անհրաժեշտ ընթացակարգերի և,
- (iii) օրինական միգրացիայի հնարավորությունների և անկանոն միգրացիայի վտանգների մասին:

Լինելով զբաղվածության կենտրոնների հեկազմում՝ ՄՌ-Կ-ները նաև տեղեկություններ են տրամադրում Հայաստանում և այն օտարերկրյա պետություններում թափուր աշխատատեղերի մասին, որոնց հետ Հայաստանի աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությունն ունի աշխատանքային հարաբերությունների պայմանավորվածություններ կամ երկկողմ/բազմակողմ աշխատանքային համաձայնագրեր:

Այն նաև տեղեկացնում է վերադարձողներին առկա վերախնտեզրման ծրագրերի մասին, նրանց ուղղորդում է դեպի պետական զբաղվածության ծրագրեր, իրականացնում է վերադարձած անձանց հմտությունների գնահատում և հրավիրում է գործատուներին ու աշխատանքի հավանական թեկնածուներին այսպես կոչված աշխատանքի ակումբներ:¹⁸ Երևանում միգրացիոն ռեսուրս կենտրոններից մեկը Լեհաստանում ապրող հայերի համար լրացուցիչ թեժ գիծ ունի, որի միջոցով խորհրդատվություն է տրամադրում փաստաթղթերի, վիզաների, բանկային և այլ հարցերի վերաբերյալ:

ՄՌ-Կ-ն Երևանում՝

Հասցեն՝ Երևան, Էրեբունի և Նուբարաշեն շրջան, Ջբաղվածության կենտրոն,
Հայաստանի Հանրապետություն, Երևան, Խորենացու փողոց 213ա
Հեռախոս՝ 374 10 57 46 80

ՄՌ-Կ-ն Աշտարակում՝

Հասցեն՝ Աշտարակ քաղաքի Ջբաղվածության կենտրոն, Հայաստանի
Հանրապետություն, Արագածոտնի մարզ, 0201 Աշտարակ, Ներսես

¹⁸ Աշխատանքի ակումբներն այնպիսի միջոցառումների անցկացման վայր են, որտեղ գործատուները ներկայացնում են իրենց ընկերությունները աշխատանք փնտրող խմբին:

Աշտարակեցի փողոց, 1-ին հարկ, 6,7,8-րդ սենյակներ
Հեռախոս՝ +374 232 35233, 35293

ՄՌԿ-ն Արտաշատում՝

Հասցեն՝ Հայաստանի Հանրապետություն, Արտաշատ, Իսակովի փողոց 47
Հեռ.՝ +374 93 97 00 69

ՄՌԿ-ն Իջևանում՝

Հասցեն՝ Իջևան քաղաքի Ջրաղվածության կենտրոն, Հայաստանի
Հանրապետություն, Տավուշի շրջան, Իջևան, Վասիլյան փողոց 2
Հեռախոս՝ +374 263 31567, 31139

ՄՌԿ-ն Արմավիրում՝

Հայաստանի Հանրապետություն, Արմավիր, Աբովյան փողոց 137, 2-րդ հարկ
Հեռախոս՝ +374 (0)94 96 00 39

ՄՌԿ-ն Վայքում՝

Հայաստանի Հանրապետություն, Վայք, Շահումյան փողոց 14
Հեռախոս՝ +374 (0)94 94 01 16

ՄՌԿ-ն Գորիսում՝

Հայաստանի Հանրապետություն, Գորիս, Մաշտոցի փողոց 3, 2-րդ հարկ
Հեռախոս՝ +374 (0)93 93 05 56



Աղբյուր՝ www.yerevan.am/edfiles/images/embassy/varchakan.arm.jpg

Միգրացիոն պետական ծառայության կառուցվածքում ստեղծվել է **վերաինտեգրման ուղղորդման կենտրոն (ՎՈԻԿ)**, ՄՊԾ-ում առաջին կոնտակտը, որը վերադարձած անձանց պաշտոնապես կուղղորդի առկա ծրագրերին:¹⁹ Կենտրոնացված համակարգը մշակվել է միգրանտներին միասնական կոնտակտային կետ ապահովելու համար, որը նրանց կգրանցի և կուղղորդի պետական ծառայություններին և զբաղվածության ծրագրերին, ինչպես պահանջվում է: ՎՈԻԿ գրասենյակը գտնվում է Միգրացիոն պետական ծառայության շենքում: Վերադարձած անձինք կգրանցվեն և կստանան ընդհանուր տեղեկություններ, կիրականացվի կարիքների և հմտությունների գնահատում, իսկ վերադարձած անձինք կներգավեն զբաղվածության ծրագրերում Ջբաղվածության պետական ծառայության գործակալության (ՋՊԾԳ) կողմից կամ միջազգային և տեղական կազմակերպությունների կամ ՀԿ-ների կողմից իրականացվող ծրագրերին: Ակնկալվում է նաև ՎՈԻԿ-ի միջոցով ստանալ ավելի շատ որակական տվյալներ վերադարձած անձանց վերաբերյալ և վերադարձ ենթադրող միգրացիայի վերաբերյալ վիճակագրական տվյալներ: Ներկայումս, միգրացիայի մասով առկա միակ վիճակագրությունը ուղևորների փոխադրման վերաբերյալ վիճակագրությունն է, այն է՝ Հայաստան ժամանող և Հայաստանից մեկնող ուղևորների թիվը: Տարբերությունը հաշվարկվում է որպես դրական կամ բացասական միգրացիա: Վերադարձած անձանցից անմիջապես ստացված տվյալները հետագայում թույլ կտան ունենալ ավելի իրատեսական պատկեր և հնարավորություն կտան իրականացնելու տեղեկությունների ավելի խորը վերլուծություն:

Միգրացիոն պետական ծառայության կառուցվածքում **վերաինտեգրման ուղղորդման կենտրոն**

Հասցեն՝ ՀՀ, 0033 Երևան, Հր. Քոչար 4
Հեռախոս՝ +374 (0)10 22 49 25
Էլ-հասցե՝ contact@ti-armenia.org
Կայքէջ՝ www.smsmta.am
Էլ-փոստ՝ externalrelations.sms@gmail.com
Աշխատանքային ժամեր՝ Ամեն օր 9:00-18:00
(ընդմիջման ժամեր՝ 13:00-14:00)

Միգրացիոն պետական ծառայությունը ստեղծել է Տունդարձ՝ www.tundarc.am, ինտերնետային տեղեկատվական համակարգը օտարերկրյա պետություններից Հայաստանի Հանրապետություն վերադարձող քաղաքացիների (ինչպես նաև երկքաղաքացիների) համար: Այն մասնավորապես հնարավորություն է ընձեռում ինչպես օգտակար տեղեկատվություն քաղել վերադարձի և հայրենիքում վերաինտեգրման գործընթացների և այս ոլորտում իրականացվող ծրագրերի վերաբերյալ, այնպես էլ կոնկրետ հարցով կամ խնդրով կամ առաջարկությամբ ժամանակակից էլեկտրոնային կապուղիներով դիմել հայաստանյան պետական մարմիններին:

19 ՎՈԻԿ-ի գաղափարը «Շարժունակության շուրջ գործընկերության» գործընկերության շրջանակներում, ԵՄ թիրախային նախաձեռնության «Հայաստանի «Միգրացիայի կառավարման ոլորտում Հայաստանի կարողությունների հզորացում» կենտրոնանալով վերաինտեգրման ուղղված միջոցառումների վրա» ծրագրի նախաձեռնություն է, որն իրականացվել է Ներգաղթի և ինտեգրման ֆրանսիական գրասենյակի կողմից (Office Français pour l'Immigration et l'Intégration) Բելգիայի, Բուլղարիայի, Չեխիայի Հանրապետության, Ֆրանսիայի, Գերմանիայի, Նիդեռլանդների, Լեհաստանի և Ռումինիայի կառավարությունների, ինչպես նաև Գերմանիայի միջազգային համագործակցության ընկերության (ԳՄՀԸ) հետ համագործակցությամբ:

Թիրախային Նախաձեռնություն Հայաստանի համար (ԹՆՀ) ծրագրի շրջանակներում ստեղծվել է Վերաինտեգրման համագործակցության և համակարգման ֆորում: Ֆորումը իրենից ներկայացնում է ոչ ֆորմալ համագործակցության հարթակ, որն իր գործունեությունը իրականացնում է կամավոր հիմունքներով և նպատակ ունի մեկտեղել միգրանտների խնդիրներով զբաղվող կազմակերպություններին՝ ոլորտում առկա խնդիրների և մարտահրավերների քննարկման և կուտակված փորձի փոխանակման նպատակով: Ֆորումի անդամ են հանդիսանում պետական կառույցների, միջազգային կազմակերպությունների և ՀԿ-ների ներկայացուցիչները: Ֆորումն իր գործունեությունն իրականացնում է պարբերական աշխատանքային հանդիպումների միջոցով, որոնք սովորաբար տեղի են ունենում եռամսյակը մեկ անգամ և ֆորումի գործունեությունն իրականացնում է ՀՀ Սիգրացիոն պետական ծառայությունը: Ֆորումի գործունեության վերաբերյալ տեղեկատվություն ստանալու համար այցելեք www.tundarc.am կայքը և հետևյալ ֆեյսբուքյան էջերը՝ www.facebook.com/TIAproject, www.facebook.com/groups/709642632473751/

Գլուխ 5. Վերաինտեգրման ծրագրերի ցանկը՝ ըստ իրականացնող կազմակերպությունների

Կազմակերպությունը	Գործունեության հիմնական ոլորտները	Կոնտակտային տվյալները
<p>Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն (ՄՄԿ)</p>	<p>Հայաստանի քիթախային մարզերը՝ բոլոր մարզերը Գործընկերները՝ ԵՄ անդամ պետությունների կառավարությունները, Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը Գ-ոնորները՝ տարբեր Թիրախային խումբը՝ Բելգիայից, Ֆինլանդիայից, Իտալիայից, Նորվեգիայից, Լեհաստանից, Սլովակիայից, Շվեյցարիայից և Նիդեռլանդներից Հայաստան կամավոր վերադարձող Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիները</p>	<p>ՄՄԿ Հայաստանի առաքելություն Հասցեն՝ Պ. Աղամյան 14, Երևան 0010, Հայաստանի Հանրապետություն Հեռախոսը՝ +374 10 585692, Fax: +374 10 543365 Կայքը՝ www.iom.int/assisted-voluntary-return-and-reintegration www.iom.int/countries/Armenia (English) Էլ. հասցեն՝ iomArmenia@iom.int</p>
<p>ՄՄԿ-ն տրամադրում է ծառայություններ՝ ապահովելու շահառուների կայուն վերաինտեգրումը; հնարավորություն տալու նրանց վերաբնակվելու իրենց հայրենիքում, համայնքներում և ընտանիքներում; վերազինել միգրանտներին դիմակայելու վերադարձի և վերաինտեգրման գործընթացի նարտահրավերներին:</p> <p>Ծրագրերը՝</p> <p>Աջակցվող կամավոր վերադարձ Լեհաստանից և վերաինտեգրում (2010-2013թթ., ֆինանսավորվում է Վերադարձի եվրոպական հիմնադրամի և Լեհաստանի կառավարության կողմից) «Բի-քոնեքթիվ» (Բելգիա, 2014-2015թթ., ֆինանսավորվում է Վերադարձի եվրոպական հիմնադրամի կողմից) ԵՄ-ում բնակվող՝ քրոնիկ հիվանդություն ունեցող միգրանտների՝ աջակցվող կամավոր վերադարձի և վերաինտեգրման</p>		

<p>հարցում օժանդակելու նպատակաուղղված միջոցներ (2013-2014թթ., ֆինանսավորվում է Վերադարձի եվրոպական հիմնադրամի և Նիդեռլանդների կառավարության կողմից)</p> <p>Փոքր ձեռնարկությունների զարգացման (ՓԶՁ) ծրագիր (իրականացվում է 1997 թվականից, տարբեր դոնորներ)</p> <p>Ծագման երկրում առկա բժշկական հիմնահարցերի վերաբերյալ տեղեկատվության տրամադրում (իրականացվում է 2008 թվականից, ֆինանսավորվում է Ավստրիայի կառավարության կողմից)</p> <p>Վերաինտեգրման հարցում աջակցություն, Շվեյցարիա (իրականացվում է փուլում է, ֆինանսավորվում է Շվեյցարիայի դաշնային կառավարության կողմից)Բելգիայից նախկին ապաստան հայցողների վերադարձ (իրականացվում է 1984 թվականից, ֆինանսավորվում է Բելգիայի կառավարության կողմից)</p> <p>Վերադարձի հարցերով տեղեկատվական հիմնադրամ (գործում է 2002 թվականից՝ փուլերով, ֆինանսավորվում է Շվեյցարիայի դաշնային կառավարության կողմից)</p> <p>ԿՎՏԿ Խորհրդատվություն՝ կապված վերադարձի վերաբերյալ անհատների հարցումների հետ (իրականացվում է 2006 թվականից՝ փուլերով, ֆինանսավորվում է Գերմանիայի կառավարության կողմից)</p>	<p>Վերաինտեգրման աջակցություն</p> <p>Աջակցված կամավոր վերադարձի և վերաինտեգրման փաթեթների տրամադրում՝ հարմարեցված միգրանտների անհատական կարիքերին և կախված ծրագրից ՄՄԿ-ը կարող է առաջարկել՝</p> <p>Նախամեկնման տեղեկատվության և խորհրդատվության նպատակակետ երկրում,</p> <p>Նախամեկնման պայմանավորվածություններ և աջակցություն,</p> <p>Ճանկորդական օգնություն,</p> <p>Հետժամանման օգնություն և,</p> <p>Վերաինտեգրման աջակցություն (վերաինտեգրման նպատակներ / դրամաշնորհներ , տեղեկատվության, խորհրդատվության և ուղղորդման ծառայություններ, փոքր բիզնեսի զարգացման / շահութաբեր գործունեության , մասնագիտական վերապատրաստման, կրթության, բնակարանային և առողջության աջակցություն, աշխատանքի տեղավորում / ենթավարպետություն, համայնքային աջակցություն),</p>
--	---

	<p>Ընդունելության և կացարանի աջակցություն դժվար վիճակում գտնվող միգրանտների համար, Աշխատավարձի սուբսիդավորման և / կամ մասնագիտական վերապատրաստման / կրթության սուբսիդավորման վերափնտեգրման հնարավորություն սխեմա: Աշխատանքային պայմանագիրը և ամսական ժամանակացույցը պետք է ներկայացվի վերադարձի երկրում ՄՄԿ գրասենյակ,</p> <p>Գրամաշնորհ (կոչվում է վերաբաշխման գրամաշնորհ) (գումարը տատանվում է մեծահասակների համար, ամենամեծը ամենաշատն է ստանում), որը տրամադրվում է Հայաստան մեկնելուց, Մովորաբար բնամթերքով վերափնտեգրման գրամաշնորհը տրվում է մեկ նույնականացված անհատի, ի լրումն ստանդարտ վերափնտեգրման գրամաշնորհի, որը հատկացվում է բոլոր անձանց (գումարը տարբերվում է մեծահասակների և անչափահասների համար): Գրամաշնորհը կարող է օգտագործվել մասնագիտական սարքավորումներ ձեռք բերելու և այլ հարակից ծախսերի համար:</p>
<p>Զբաղվածություն</p>	<p>ՄՄԿ-ն իրականացնում է «Միկրոձեռնարկությունների զարգացման (ՄՁԶ) ծրագիրը» խոցելի խմբերի, թրաֆիքինգի գոհերի, փախստականների և վերադարձած անձանց համար: Ծրագրի նպատակը ոչ վարձու աշխատանքը խթանելը, նոր աշխատատեղեր ստեղծելը և (վերա)փնտեգրման գործընթացը դյուրացնելն է: ՄՁԶ ծրագիրը կազմակերպում է միկրոձեռնարկատիրական վերապատրաստման դասընթացներ, տրամադրում է խորհրդատվություն, ինչպես նաև միկրովարկեր և ապահովում է նոր աշխատատեղերով: Ծրագիրն իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության համագործակցությամբ:</p> <p>ՄՁԶ ծրագրի նպատակը վերադարձող անձանց, փախստականների և տեղահանված անձանց ինքնաբավությունը և ինտեգրումն ամրապնդելն է՝ միկրոձեռնարկատիրության վերաբերյալ վերապատրաստումների միջոցով, ոչ վարձու աշխատանքի համար բիզնես վարկերի տրամադրմամբ և աշխատանքային հնարավորություններ ստեղծելով: Թիրախային խմբերն են՝ վերադարձող անձինք, փախստականները, տեղահանված անձինք, կանայք և ցածր եկամուտ ունեցող անձինք: Վարկի տրամադրման պայմանները՝</p> <p>Խմբային երաշխավորված վարկ՝ մինչև 500 ԱՄՆ դոլարի չափով (վերապարկավորում՝ մինչև 1,000 ԱՄՆ</p>

	<p>դրլարի չափով), որի մարման ժամկետը մինչև ինն ամիս է. Գ-րավով ապահովված վարկեր՝ մինչև 3,000 ԱՄՆ դոլարի չափով (վերավարկավորումներ՝ մինչև 10,000 ԱՄՆ դոլարի չափով), որոնց մարման ժամկետը երկու տարի է. Փախստականների համար աշխատատեղերի ստեղծման նպատակով կապակցված վարկեր՝ մինչև 3,000 ԱՄՆ դոլարի չափով (վերավարկավորումներ՝ մինչև 10,000 ԱՄՆ դոլարի չափով), որոնց մարման ժամկետը երկու տարի է.</p> <p>Ընտրման չափորոշիչներն են՝ բիզնեսի կենսունակությունը, երաշխիքների առկայությունը, դիմողի վստահելիությունը և ստեղծված աշխատատեղերը: Վարկի մարումը ենթարկվում է մանրակրկիտ դիտանցման և հետագա վերահսկման Ծրագրի բիզնես խորհրդատուների կողմից: Վարկերը տրամադրվում են այն տեղական բանկերի միջոցով, որոնց հետ ՄՄԿ-ն կնքել է բանկային ծառայությունների մասին կիրարկող պայմանագրեր. նման բանկերից են, օրինակ՝ «USF» Հայաստան բանկը» և «Անելիք բանկը»: Միկրոձեռնարկատիրական վարկերը տրամադրվում են տարեկան 10-22%-ով և 12-24ամսով:</p> <p>Բիզնես պլանները գնահատվում և վարկերը հաստատվում կամ մերժվում են Վարկերն ընտրող կոմիտեի կողմից, որը բաղկացած է ՄՄԿ-ից և գործընկեր բանկից: Գ-րավն ապահովվում է վարկառուների կողմից՝ առկայության դեպքում, իսկ գրավի բացակայության դեպքում՝ կազմվում են երաշխիքային խմբեր կամ վարկառուները (նրանց բիզնեսը) ստանում են սերտ աջակցություն և դիտանցվում են ծրագրի բիզնես խորհրդատուների կողմից: Ծրագիրն այժմ գործում է Հայաստանի բոլոր մարզերում: Բանկերը կիսում են փոխառության ռիսկը և տոկոսային եկամուտը (կամ ստանում են ձևակերպման վճարներ)՝ ըստ տրամադրված ծառայությունների:</p>
<p>Ուսուցում / վերապատրաստում</p>	<p>ՄՄԿ - ն տրամադրում է կրթական, մասնագիտական և արհեստագործական դասընթացներ</p>

<p>«Հայկական Կարիտաս» բարեփրական հասարակական կազմակերպություն</p>	<p>Հայաստանի քրիստոսոսկյան շրջանները՝ Շիրակ, Լոռի, Գեղարքունիք, Արարատ մարզերը և Երևան քաղաքը</p> <p>Միջազգային գործընկերները՝ Կարիտաս Ավստրիա, Ավստրիական զարգացման համագործակցություն, Կարիտաս Գերմանիա, Գերմանիայի էկոնոմիկայի համագործակցության և զարգացման նախարարություն, Կարիտաս Ֆրանսիա, Կարիտաս Բելգիա, Cordaid, ICMC, Կարիտաս Շվեյցարիա, Կարիտաս Իսպանիա, Կարիտաս Շվեդիա, Կարիտաս Իտալիա, Կաթոլիկ բժշկական առաքելության խորհուրդ, Medicor հիմնադրամ, Եկեղեցիների համաշխարհային խորհուրդ, Երեք թագավորների գործողություն, Cardinal Frings գիմնազիա, Կաթոլիկ օգնության ծառայություններ, Միացյալ Նահանգների կաթոլիկ եպիսկոպոսների համաժողով (USCCB), Նորվեգիայի արտաքին գործերի նախարարություն, I’Oeuvre d’Orient ասոցիացիա, Լիխտենշտեյնի կառավարություն</p> <p>Թիրախային խումբը՝ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիներ, որոնք կամավոր, պարտադիր կամ բռնի վերադարձել են ԵՄ-ից, Նորվեգիայից, Շվեյցարիայից և Լիխտենշտեյնից</p>	<p>«Հայկական կարիտաս» գլխամասային գրասենյակ Հասցեն՝ Հայաստանի Հանրապետություն, Գյումրի 3118, Հ. Սարգսյան 8, նրբանցք 3 Հեռախոսը՝ +374 312 57201</p> <p>«Հայկական կարիտաս» Երևանի գրասենյակ Հասցեն՝ Հայաստանի Հանրապետություն, Երևան 0010, Չայկովսկու 34, բն.23 Հեռախոսը՝ +374 10 56 57 66</p> <p>Համացանցային կայքէջը՝ www.caritasarm.am (հայերեն, անգլերեն), www.facebook.com/Armenian-Caritas/?fref=ts Էլ. հասցեն՝ caritas@cararm.am</p>
--	---	---

<p>Կարիտասը մատուցում է ծառայություններ՝ ապահովելու վերադարձողների ինտեգրումն իրենց համայնքներում: Ծրագրերը՝ Միգրացիան և զարգացումը Կայուն վերաինտեգրում կամավոր վերադարձից հետո Տարածաշրջանային նախաձեռնություններ ընդդեմ անօրինական միգրացիայի և թրաֆիքինգի</p>	<p>«Հայկական կարիտաս» կազմակերպությունը տրամադրում է սոցիալական, բժշկական աջակցություն, փոքր ձեռնարկատիրական դրամաշնորհներ, համայնքների սոցիալական զարգացման դրամաշնորհներ և անտոկոս բիզնես վարկեր: աջակցությունը կարող է ներառել նաև ժամանակավոր կացարանի տրամադրում (վարձակալություն կամ տան գնում վերադարձողի ներդրմամբ), բժշկական, սոցիալական, հոգեբանատոցիալական աջակցություն, արհեստագործական կամ մասնագիտական կողմնորոշման դասընթացներ, աշխատանքի տեղավորում: Տեղեկատվություն և խորհրդատվություն է տրամադրվում տարբեր հարցերի շուրջ՝ իրավական, սոցիալական, տնտեսական, առողջապահական և այլն:</p> <p>«Հայկական կարիտաս» կազմակերպությունը «Կայուն վերաինտեգրում վերադարձից հետո» ծրագրի միջոցով վերաինտեգրման աջակցություն է տրամադրում աջակցվող կամավոր վերադարձի ծրագրի շրջանակներում Բելգիայից վերադարձած անձանց: Բելգիայի սոցիալական ինտեգրման հարցերի նախարարությունը Բելգիայի՝ ապաստան հայցողների ընդունման դաշնային գործակալության (ԲԱՀԸԴԳ) և «Կարիտաս Բելգիա» կազմակերպության միջոցով ֆինանսական միջոցներ է հատկացնում ծրագրի իրականացման համար: ՄՄԿ-ն աջակցություն է տրամադրում վերադարձող անձանց՝ վերադառնալու իրենց հայրենիք, իսկ «Հայկական կարիտաս» կազմակերպությունը վերաինտեգրման աջակցություն է տրամադրում արդեն Հայաստան վերադարձած անձանց: Նախքան հյուրընկալող երկրից մեկնելը՝ շահառուները պետք է մշակեն բիզնես ծրագիր, որպեսզի նրանք արդեն Հայաստան վերադառնալիս ծրագրի վերաբերյալ կոնկրետ պատկերացում ունենան:</p> <p>«Միգրացիա և ինտեգրում» ծրագիրը 2010 թվականից ֆինանսավորվում է Լիխտենշտեյնի կառավարության և «Կարիտաս Ավստրիա» կազմակերպության կողմից: Ծրագրի ֆիրմային խումբը ԵՄ-ից, Նորվեգիայից, Շվեյցարիայից և Լիխտենշտեյնից վտարված կամ վերադարձած այն բոլոր անձինք են, որոնք առնվազն վեց ամիս ապրել են այդ երկրներից որևէ մեկում, այնտեղ եղել են ապաստան հայցողներ կամ աշխատանքային միգրանտներ, վերադարձել են Հայաստան և վերադառնալուց հետո՝ ոչ ուշ, քան վեց</p>
---	--

	<p>ամիս ժամկետում վերախնտեզրման աջակցության համար դիմել են «Հայկական կարիտաս» կազմակերպությանը:</p> <p>Աջակցությունը ներառում է՝</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ վերադարձած անձանց անհատական խորհրդատվության / իրավաբանական, սոցիալական կամ բիզնես/ տրամադրում, ▪ բնակարանային խնդիրների լուծման աջակցությունը, ▪ անասունների տրամադրում գյուղացիներին՝ ընտանիքի տնտեսական կայունության համար, ▪ բժշկական, սոցիալական, հոգեբանական և իրավաբանական աջակցության տրամադրումը, ▪ մասնագիտական վերապատրաստման դասընթացների կազմակերպումը, ինչպես օրինակ՝ SS հմտություններ, հաշվապահական հաշվառում, վարսավիրություն, ▪ բիզնես խորհրդատվության և բիզնես վարկերի տրամադրումը, ▪ աշխատանք փնտրելու հարցում աջակցության տրամադրումը, ▪ վերադարձողների համայնքների զարգացման խրախուսում:
<p>Զբաղվածություն</p>	<p>2013 թվականից սկսած՝ կազմակերպությունն իրականացնում է «Միգրացիա և զարգացում» ծրագիրը՝ նպատակ ունենալով հայրենիքում սեփական բիզնեսը հիմնելու միջոցով վերադարձած անձանց օգնել կայունացնել իրենց սոցիալական վիճակը: Ծրագրի շրջանակներում շահառուներին տրամադրվում են անտոկոս դրամական փոխառություններ: Փոխառություն ստանալու համար կարող են դիմել ՀՀ այն քաղաքացիները, որոնք առնվազն մեկ տարի ապրել են արտասահմանում և Հայաստան են վերադարձել 2014 թվականի հունվարից հետո: Փոխառության չափը կազմում է մինչև 2 500 եվրո կամ դրան համարժեք ՀՀ դրամ: Փոխառությունը, կախված բիզնեսի տեսակից, տրվում է մեկից երկու տարի ժամկետով, որի մարումը սկսվում է գումարի տրամադրումից երեք ամիս հետո: Հայկական կարիտաս» կազմակերպությունը վերադարձած անձանց բիզնես վարկ տրամադրելու համար պետք է գնահատի նրանց կարիքները: Հետագայում, երբ վերադարձած անձինք սկսեն իրենց բիզնեսը, նրանց օժանդակություն կտրամադրի բիզնես խորհրդատուն: Վերադարձած անձինք պետք է վարկը մարեն մեկ</p>

տարի հետո՝ ելնելով ճեռնարկատիրական գործունեության տեսակից: Մինչ այժմ ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացվել է հետևյալ ոլորտներում՝ գյուղատնտեսություն, տրանսպորտ (տաքսի ծառայություն), առողջապահություն և գեղեցկության սրահների ծառայություններ (վարսավիրություն), կոշիկի նորոգում, կարունև ու մանրածախ առևտուր:

Փոխառության համար դիմումը ներկայացնելուց հետո շահառուի համար անցկացվում են բիզնես դասընթացներ, որոնք ապահովում են ընդհանուր գիտելիքներ բիզնեսի ոլորտում գործունեություն սկսելու և այն ընդլայնելու վերաբերյալ, ինչպես նաև՝ բիզնես պլաններ կազմելու առավել հասուն մեթոդները: Այս ժամանակահատվածի ընթացքում շահառուն կազմում և ներկայացնում է իր բիզնես պլանը՝ փոխառությունն ստանալու համար: Փոխառությունների տրամադրման համար պատասխանատու՝ Վերականգնվող ֆոնդի բաշխիչ կոմիտեն, այնուհետև, գնահատում է բիզնես պլանը և վերջնական որոշում է կայացնում փոխառություն տրամադրելու վերաբերյալ: Բիզնես պլանի գնահատման ժամանակ հաշվի են առնվում հետևյալ չափորոշիչները՝

- բյուջեի իրատեսական բնույթը,
- ներկայացված բիզնես պլանի իրագործելիությունը և հրատապությունը,
- դիմողի սեփական ներդրման չափը,
- առաջարկվող ծրագրով նոր աշխատատեղերի ստեղծումը (ուղղակի և անուղղակի):

Կոմիտեի որոշման հիման վրա՝ «Հայկական Կարիտասի» և շահառուի միջև կնքվում է երկկողմ պայմանագիր, որտեղ նշվում են փոխառության տրամադրման պայմանները և մարման ժամանակացույցը: Պայմանագրի համաձայն՝ եթե շահառուն մարում է փոխառությունը, ապա փոխառության միջոցներով ձեռք բերված բոլոր սարքավորումները և գույքն ամբողջությամբ անցնում են շահառուներին՝ նախատեսված ժամկետը լրանալու պես: Փոխառության պայմանագրով նախատեսված պարտավորությունները գումարը մարելուց հետո դադարեցվում են, և երկու կողմերի միջև ստորագրվում է համապատասխան ակտը: Փոխառություն ստանալու համար դիմելու պահից մինչև փոխառության մարումը վերադարձնելը «Հայկական Կարիտասը» շահառուին ապահովում է անհրաժեշտ վերապատրաստմամբ, ուղեցույցներով և տեղեկություններով, ինչպես նաև տրամադրում է հաշվապահական օժանդակություն և իրավաբանական անվճար խորհրդատվություններ:

	<p>Միաժամանակ, փոխառության պայմանագրի գործողության ամբողջ ընթացքում կատարվում է բիզնես ծրագրի իրականացման դիտարկում, որի շրջանակներում շահառուից պահանջվում է յուրաքանչյուր երեք ամիսը մեկ անգամ ֆինանսական և նկարագրական հաշվետվություններ ներկայացնել «Հայկական կարիտասի» կողմից մշակված ձևաչափերով:</p>
<p>Կրթություն</p>	<p>Վերադարձող անձանց համար կազմակերպվում են մասնագիտական պատրաստման և մասնագիտության փոփոխության հետևյալ դասընթացները՝ ծաղիկների ձևավորում, համակարգչային դասընթացներ, անգլերեն լեզվի դասընթացներ, ֆուրշետի և հանդիսությունների կազմակերպում, վարսահարդարում, հաշվապահություն, խոհարարություն, եղունգների ձևավորում, դիմահարդարում, սեղանի ձևավորում և այլն:</p>
<p>Առողջապահություն</p>	<p>Հայկական Կարիտասն իրականացնում է առողջապահական գործունեություն ԵՄ-ից, Նորվեգիայից, Շվեյցարիայից և Լիխտենշտեյնից վերադարձածների համար:</p>

<p>Ներգաղթի և ինտեգրման ֆրանսիական գրասենյակը (ՆԻՖԳ)</p>	<p>Հայաստանի քիրախային մարզերը՝ բոլոր մարզերը</p> <p>Գործընկերները՝ Գլխավոր գործընկերը՝ Ֆրանսիա՝ Ներգաղթի և ինտեգրման ֆրանսիական գրասենյակը (ՆԻՖԳ); Կրտսեր գործընկերը՝ Գերմանիա՝ Deutsche Gesellschaft fՅr Internationale Zusammenarbeit (GIZ)</p> <p>Ութ ԵՄ անդամ պետություններ ներկայացնող գործընկերների հետ համագործակցությամբ՝ Բելգիա՝ Ապատան հայցողներին ընդունելու համար Ներգաղթի գրասենյակ և Դաշնային գործակալություն; Բուլղարիա՝ Աշխատանքի և սոցիալական քաղաքականության հարցերի նախարարություն; Չեխիայի Հանրապետություն՝ Ներքին գործերի նախարարություն; Ֆրանսիա՝ Մոցիալական օգնության հայկական ասոցիացիա; Գերմանիա՝ Միգրացիայի և փախստականների հարցերով զբաղվող դաշնային գրասենյակ; Նիդեռլանդներ՝ Ներքին գործերի և քաղաքական հարաբերությունների նախարարության Հայեմադարձության և մեկնման ծառայություն և Ներգաղթի և հպատակագրման ծառայություն; Լեհաստան՝ Ներքին գործերի և վարչարարության ինչպես նաև Աշխատանքի և սոցիալական քաղաքականության հարցերի նախարարությունները; Ռումինիա՝ Վարչարարության և ներքին գործերի</p>	<p>Ներգաղթի և ինտեգրման ֆրանսիական գրասենյակը (ՆԻՖԳ)</p> <p>Ներկայացուցչությունը Հայաստանի Հանրապետությունում</p> <p>Հասցեն՝ Հայաստանի Հանրապետություն, Երևան 0010, Վ. Մարգարյան 10, Պիացա Գրանդե, 3-րդ հարկ</p> <p>Հեռախոս՝ +374 60 613036</p> <p>Համացանցային կայքէջը՝ www.offii.fr: http://ec.europa.eu/migration (անգլերեն)</p> <p>Հայաստանում Ֆրանսիայի դեսպանություն Գ. Լուսավորիչ 8, Երևան</p> <p>Հեռախոս՝ +374 60 651950</p> <p>Համացանցային կայքէջը՝ www.ambafrance-am.org</p>
---	---	---

	<p>նախարարություն: Դոնորները՝ Եվրոպական Միություն Թիրախային խումբը՝ Առնվազն 6 ամիս արտասահմանում բնակված և Հայաստան վերադառնալուց մեկ տարի անց աջակցության համար դիմած, Հայաստան վերադարձող Հայաստանի քաղաքացիները</p>	
<p>ՆԻՖԳ-ը մատուցում է ծառայություններ վերադարձող միգրանտների սոցիալական և տնտեսական կայուն վերախնտեզրման ապահովելու նպատակով:</p> <p>Ծրագրերը՝ «Միգրացիայի կառավարման ոլորտում Հայաստանի կարողությունների հզորացում՝ կենտրոնանալով վերախնտեզրմանն ուղղված միջոցառումների վրա» «Ֆրանսիայից Կամակոբ վերադարձ և վերախնտեզրման աջակցություն Հայաստանում և Վրաստանում»</p>		
<p>Աջակցություն վերախնտեզրմանը</p>	<p>Վերադարձից հետո Վերախնտեզրման ուղղորդման ծառայությունում տեղեկատվության տրամադրում, կարիքների գնահատում և ուղեգրման ծառայություններ: Աջակցություն քիզնես սկսելու գործում: Ուղեգրում բժշկական օգնություն ստանալու նպատակով: Աջակցություն լեզվի ուսուցման գործում: Աջակցություն մասնագիտական կրթության ստացման և վերապատրաստման գործում:</p> <p>Վերախնտեզրման աջակցությունը Ֆրանսիայից վերադարձողների համար կարող է լինել երեք տեսակ</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Սոցիալական աջակցություն ▪ Աշխատանքի տեղավորման, վերապատրաստման հնարավորությամբ ▪ Փոքր բիսնեսի ստեղծում 	

<p>Չբաղվածություն</p>	<p>Փոքր բիզնես սկսելու համար կատարվում է կախիքների գնահատում: Առանձին բիզնես սկսելու համար տրամադրվում է մինչև 5 000 եվրոյի չափով բնամթերային աջակցություն: Միյուրքի կազմակերպությունների կողմից առաջարկվող զարգացման (վերաինտեգրման) ծրագրերի համար տրամադրվում է մինչև 10 000 եվրոյի չափով բնամթերային աջակցություն:</p>
<p>Կրթություն</p>	<p>Բազմաթիվ մասնագիտական վերապատրաստման դասընթացներ մեծահասակների համար: Հայոց լեզվի վերապատրաստման դասընթացներ թե՛ երեխաների և թե՛ մեծահասակների համար: Աջակցություն բիզնես սկսելու գործում:</p>
<p>Առողջապահություն</p>	<p>ՆԻՖԳ-ն բժշկական օգնություն է տրամադրում բոլոր ԵՄ անդամ պետություններից և աշխարհագրական այլ տարածքներից վերադարձած անձանց: Հիմնական բժշկական և հոգեբանական աջակցություն և ուղղորդում համապատասխան ծառայությունների</p>

<p>«Ֆրանս-հայկական գարգացման» հիմնադրամ (ՖՀՀՀ)</p>	<p>Հայաստանի Թիբախային մարզերը՝ բոլոր մարզերը Գործընկերները՝ «Ներգաղթի և ինտեգրման ֆրանսիական գրասենյակը» (Office Français de l’immigration et de l’intégration) (ՆԻՖԳ), «Սոցիալական օգնության հայկական միություն» (Association Armenienne d’Aide Sociale) (ՍՕՀՍ): Դոնորները՝ ԵՄ, Ներգաղթի և ինտեգրման ֆրանսիական գրասենյակ, Սոցիալական օգնության հայկական միություն, Թիբախային խմբերը՝ Հայաստանի քաղաքացիներ, ովքեր կամավոր վերադառնում են Ֆրանսիայից Հայաստան: Աջակցված վերադարձ:</p>	<p>«Ֆրանս-հայկական գարգացման» հիմնադրամ (ՖՀՀՀ) Հասցեն՝ Հայաստանի Հանրապետություն, Երևան 0037, Ազատության պողոտա 10/7 Հեռախոս՝ + 374 10 201840 Ֆաքս՝ + 374 10 205840 Համացանցային կայքէջը՝ www.ffad.am (հայերեն, անգլերեն, ֆրանսերեն) Էլեկտրոնային հասցեն՝ info@ffad.am</p>
<p>ՖՀՀՀ-ն մատուցում է Ֆրանսիայից կամավոր վերադարձողների կայուն սոցիալական և տնտեսական վերաինտեգրման ուղղված ծառայություններ: Ծրագրերը՝ «Վերադարձ ակունքներին»</p>	<p>Ծրագրի շրջանակներում վերադարձող անձանց ՆԻՖԳ-ի և ՍՕՀՍ-ի աջակցությամբ Ֆրանսիայում տրամադրվում է նախամեկնման աջակցություն և խորհրդատվություն: ՆԻՖԳ-ի աջակցությամբ Հայաստանում տրամադրվում է սոցիալական և տնտեսական վերաինտեգրման ուղղված ծառայություններ՝ ներառելով:</p> <p>Վերաինտեգրում աշխատանքի միջոցով - մասնագիտական ուսուցում կամ վերապատրաստում, տեխնիկական աջակցություն (աշխատանքային կենսագրության կազմում, կամ թարմացում), թափուր աշխատատեղերի և համապատասխան աղբյուրների վերաբերյալ տեղեկատվության տրամադրում, հարցազրույցի նախապատրաստում:</p>	<p>Ֆրանս-հայկական գարգացման» հիմնադրամ (ՖՀՀՀ) Հասցեն՝ Հայաստանի Հանրապետություն, Երևան 0037, Ազատության պողոտա 10/7 Հեռախոս՝ + 374 10 201840 Ֆաքս՝ + 374 10 205840 Համացանցային կայքէջը՝ www.ffad.am (հայերեն, անգլերեն, ֆրանսերեն) Էլեկտրոնային հասցեն՝ info@ffad.am</p>
<p>Աջակցություն վերաինտեգրմանը</p>	<p>Ծրագրի շրջանակներում վերադարձող անձանց ՆԻՖԳ-ի և ՍՕՀՍ-ի աջակցությամբ Ֆրանսիայում տրամադրվում է նախամեկնման աջակցություն և խորհրդատվություն: ՆԻՖԳ-ի աջակցությամբ Հայաստանում տրամադրվում է սոցիալական և տնտեսական վերաինտեգրման ուղղված ծառայություններ՝ ներառելով:</p> <p>Վերաինտեգրում աշխատանքի միջոցով - մասնագիտական ուսուցում կամ վերապատրաստում, տեխնիկական աջակցություն (աշխատանքային կենսագրության կազմում, կամ թարմացում), թափուր աշխատատեղերի և համապատասխան աղբյուրների վերաբերյալ տեղեկատվության տրամադրում, հարցազրույցի նախապատրաստում:</p>	<p>«Ֆրանս-հայկական գարգացման» հիմնադրամ (ՖՀՀՀ) Հասցեն՝ Հայաստանի Հանրապետություն, Երևան 0037, Ազատության պողոտա 10/7 Հեռախոս՝ + 374 10 201840 Ֆաքս՝ + 374 10 205840 Համացանցային կայքէջը՝ www.ffad.am (հայերեն, անգլերեն, ֆրանսերեն) Էլեկտրոնային հասցեն՝ info@ffad.am</p>

	<p>Սոցիալական վերաինտեգրում- Խորհրդատվություն առկա սոցիալական ծառայությունների և ծրագրերի վերաբերյալ, ուղղորդում համապատասխան կառույցներ, սոցիալական փաթեթի տրամադրում, որը կարող է ներառել առաջնային անհրաժեշտության պարագաների և գույքի տրամադրում, կացարանի (բնակարանի վարձի) փոխհատուցում, երեխայի ուսման կազմակերպման վարձ, ինչպես նաև անհրաժեշտ փաստաթղթերի թարգմանություն (նաև վավերացմամբ):</p>
<p>Զբաղվածություն</p>	<p>ՆԻՖԳ-ի աջակցությամբ տրամադրվում է խորհրդատվություն և աջակցություն աշխատանք գտնելու հարցում.</p> <p>Կազմակերպվում է շահառուի մասնագիտական ուսուցումը կամ վերապատրաստումը համապատասխան մասնագիտացված հաստատությունում</p> <p>տրամադրվում է տեխնիկական աջակցություն (աշխատանքային կենսագրության կազմում կամ թարմացում)</p> <p>Քափուր աշխատատեղերի և համապատասխան աղբյուրների վերաբերյալ տեղեկատվության տրամադրում</p> <p>հարցազրույցի նախապատրաստում:</p> <p>Աջակցություն փոքր ձեռնարկության ստեղծմանը. շուկայի ուսումնասիրությունը և բիզնես պլանի մշակումը կատարվում է բիզնես խորհրդատուի օգնությամբ՝ շահառուի անմիջական մասնակցությամբ:</p> <p>Նախագծի մշակումից հետո այն ներկայացվում է Ֆրանսիական դեսպանատուն և ՆԻՖԳ, որտեղ հանձնաժողովի կողմից կայացվում է որոշում բիզնես պլանը ֆինանսավորելու կամ մերժելու վերաբերյալ:</p> <p>Ծրագրի հաստատումից հետո ՖՀՀ-ի անձնակազմը տրամադրում է անհատական խորհրդատվություն և աջակցություն, կազմակերպում է գնման գործընթացը և աջակցում է բիզնեսի մեկնարկին: Բիզնեսի մեկնարկի առաջին երկու տարիների ընթացքում հիմնարկում մասնագետների կողմից իրականացվում են մոնիտորինգի և գնահատման այցելություններ և տրամադրվում է անհրաժեշտ ընթացիկ խորհրդատվություն:</p>

<p>Կրթություն</p>	<p>Շահառուների մասնագիտական ուսուցումը կազմակերպվում է մասնագիտացված ծառայություն մատուցողների միջոցով՝ նախապես համաձայնեցնելով ՆԻՖՂ-ի հետ: Մասնագիտական ուսուցումը տրամադրվում է առավելագույնը 6 ամսյա ժամկետով և նպատակ ունի աջակցել վերադարձողներին ձեռք բերել անհրաժեշտ հմտություններ և դառնալ մրցունակ աշխատաշուկայում:</p>
<p>Առողջապահություն</p>	<p>Ֆրանսիայից վերադարձած անձանց ծրագրի շրջանակներում տրամադրվում է աջակցություն անհետաձգելի առաջնային առողջապահական ծառայությունների մատչելիությունն ապահովելու նպատակով: Աջակցությունը կարող է ներառել դեղորայքի ձեռքբերում և մասնագիտացված ծառայությունների վճարի փոխհատուցում:</p>

<p>Հայաստանի հանրապետության միություն (ՀԳՀՄ)</p>	<p>Թիրախային շրջանները Հայաստանում - Երևան Լուռի և Սյունիք Գործընկերները՝ Beelain Հայաստան, Գ-Էրմանիայի գործատուների միություն: Դ-ոնորները՝ Ջբաղվածության պետական գործակալությունը, «Օրանժ Հայաստան» («Խթանելով կանանց ձեռներեցության զարգացումը Հայաստանում»), Աշխատանքի միջազգային կազմակերպությունը (երիտասարդների գրավածություն), ՀԳՀՄ (սեփական միջոցներով), G-20 (նասնագիտական կրթություն և ուսուցում, վերապատրաստման դասընթացներ, քիզնես գաղափարների շուկա), ԵՄ Խորհրդատվական խումբը (վերադարձող միգրանտների համար) Թիրախային խմբերը՝ Խառը խումբ՝ ներառյալ վերադարձող միգրանտները</p>	<p>Հայաստանի գործատուների հանրապետական միություն Հայաստան, 0010 Երևան, Մոսկես Խորենացի 26ա + 374 10 527 421 rucea@employers.am www.employers.am</p>
<p>Հայաստանի գործատուների հանրապետական միությունը կազմակերպում է վերապատրաստում և խորհրդատվություն սկսնակ քիզնեների համար Ծրագրեր՝ Բիզնեսի պլանավորումը և կազմակերպումը, Գ-Էրմանական «Մասնագիտական կրթություն և ուսուցում» (VET) ծրագիր</p>		

<p>Հայաստանի գործատուների հանրապետական միություն (ՀԳՀՄ)</p>	<p>Թիրախային շրջանները Հայաստանում - Երևան, Լոռի և Սյունիք</p> <p>Գործընկերները՝ Beelain Հայաստան, Գերմանիայի գործատուների միություն:</p> <p>Դունորները՝ Ջրաղվածության պետական գործակալությունը, «Օրանժ Հայաստան» («Խթանելով կամանգ ձեռներեցության զարգացումը Հայաստանում»), Աշխատանքի միջազգային կազմակերպությունը (երիտասարդների զբաղվածություն), ՀԳՀՄ (սեփական միջոցներով), G-20 (մասնագիտական կրթություն և ուսուցում, վերապատրաստման դասընթացներ, բիզնես գաղափարների շուկա), ԵՄ Խորհրդատվական խումբը (վերադարձող միգրանտների համար)</p> <p>Թիրախային խմբերը՝ Խառը խումբ՝ ներառյալ վերադարձող միգրանտները</p>	<p>Հայաստանի գործատուների հանրապետական միություն Հայաստան, 0010 Երևան, Մոկլես Խորենացի 26ա + 374 10 527 421 ruea@employers.am www.employers.am</p>
		<p>Հայաստանի գործատուների հանրապետական միությունը կազմակերպում է վերապատրաստում և խորհրդատվություն սկսնակ բիզնեսների համար</p> <p>Ծրագրեր՝ Բիզնեսի պլանավորումը և կազմակերպումը, Գերմանական «Մասնագիտական կրթություն և ուսուցում» (VET) ծրագիր</p>

<p>Աջակցություն վերաինտեգրմանը</p>	<p>Ձեռնարկությունների կազմակերպարական տեսակների, բիզնես օրենսդրության վերաբերյալ ուսուցում, բիզնես սկսելու համար խորհրդատվություն, մենթորություն: Պահանջի դեպքում ներդրում կարող է կատարվել:</p> <p>Մասնագիտական կրթության և ուսուցման ոլորտի և ավագ դպրոցների համար առկա օրենսդրության վերլուծություն/ թույլ և ուժեղ կողմեր: Առաջարկներ բարեփոխումների համար, գործատուների մուտքի հեշտացում ձեռնարկատիրական կրթության համար մոդուլների և դասավանդման հնարավորությունների գնահատում</p> <p>Աշխատուժի պահանջարկի և աշխատուժի նվազման ազդեցության տնտեսագիտական գնահատականի ձևավորում:</p>
<p>Կրթություն</p>	<p>Թրաֆիքինգի և հարկադիր աշխատանքի վերաբերյալ իրազեկման աշխատանքներ</p> <p>«Բիզնեսի պլանավորումը և կազմակերպումը» դասընթացներ 35-ից 45 տարեկանների համար</p> <p>«Ինչպես սկսել և զարգացնել սեփական բիզնեսը», դասընթացներ 18-ից 25 տարեկանների և 25-ից 55 տարեկանների համար</p> <p>«Կարիերայի պլանավորման ճանապարհին» թրեյնինգ-դասընթաց նախատեսված ավագ դասարանների շուրջ 40 աշակերտների համար:</p> <p>«Ի՞նչ է արտագնա աշխատանքը, հարկադիր աշխատանքը, ի՞նչ է թրաֆիքինգը» սեմինարներ քոլեջների ուսանողների համար</p> <p>Պիլոտային (3-4) ձեռնարկություններում ինժինեռական կարողությունների խթանում (ուսուցում, գործնական պարապմունքներ և գործնական աշխատանքներ դպրոցների և քոլեջների ուսանողների համար):</p>

<p>«Առաքելություն Հայաստան»</p>	<p>Թիրախային շրջանները Հայաստանում - Երևանի Նոր Նորքի շրջան, Սյունիքի մարզի Կապան քաղաք Հայաստանի ֆիրախային մարզերը՝ Արմավիր, Արարատ, Վայոց Ձոր և Սյունիք Գործընկերները՝ տարբեր (www.mission.am/en/partners/index.php) Դոնորները՝ տարբեր (www.mission.am/en/donors/index.php) Թիրախային խմբերը՝ խոցելի բնակչություն</p>	<p>«Առաքելություն Հայաստան» ԲՀԿ Հայաստանի Հանրապետություն, Երևան 0026, Գարեգին Նժդեհի 42, Հեռախոս՝ (+374 10) 444792, 444793, 444761, 444732 Ֆաքս՝ (+374 10) 444792 www.mission.am Էլեկտրոնային հասցեն՝ org@ngo.mission.am</p>
<p>«Առաքելություն Հայաստան» մատուցում է ծառայություններ խոցելի մարդկանց կյանքը բարելավելու, նրանց կենսական ծառայություններ մատուցելու հասարակության մեջ նրանց լիովին վերաինտեգրելու համար:</p>	<p>Առողջապահություն</p> <p>առողջապահական աջակցություն (առողջապահական կրթություն), սոցիալական ծառայություններ, սոցիալ-իրավաբանական խորհրդատվություն, ուսուցողական դասընթացներ, հոգեբանական և այլ կարգի աջակցություն. առողջապահական կրթության դասընթացները. հոգեբանական և իրավաբանական դասընթացներն ու խորհրդատվությունը. համայնքային կենտրոնը (վերականգնողական ժամանակավոր կենտրոնը):</p>	

Բաժին III

Առաջարկվող թեմատիկ աղբյուրներ և գրականության ցանկ

i Ընդհանուր միգրացիոն դիտարկում - Հայաստան

Հայաստանի պետական փաստերի արձանագրություն՝ մշակված ՄՄԿկողմից գերմանական «Կամավոր վերադարձի տեղեկատվական կենտրոնի համար»

http://www.bamf.de/SharedDocs/MILo-DB/EN/Rueckkehrfoerderung/Laenderinformationen/Informationsblaetter/cfs_armenien-dl_en.html

(հայերեն, անգլերեն և գերմաներեն)

Հայաստանի փաստերի արձանագրություն՝ մշակված «Վերադարձի երկրների մասին տեղեկատվություն» ծրագրի ցանցի համար՝

<http://www.refworld.org/publisher,CRIP,COUNTRYREP,ARM,,0.html>

2007 «Հնարավոր աշխատանքային միգրանտների տվյալները», Հայաստանում անցկացրած ընտրանքային հարցման վերաբերյալ վերլուծական զեկույց, Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն (առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները)

2008 Պ. Ռոսսի-Լոնգի, Թ. Լինդսթրյոմ և Բ. Գալստյան Միգրացիայի միջազգային կազմակերպության համար, «Հայաստանի Հանրապետությունում միգրացիայի կառավարման ոլորտի ուսումնասիրություն: Գնահատման առաքելության զեկույց», Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն, Երևան, Լուսակն հրատարակչություն (առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները)

2008 «15 տարի Հայաստանում՝ Միգրացիայի կառավարում Ի բարօրություն բոլորի», Բ. Գալստյան, **Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն**, Երևան (առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները)

2008 *Return Migration to Armenia. Monitoring the Embeddedness of Returnees.* **Johansson, A.** University of Amsterdam and Raboud University Nijmegen. Amsterdam

2008 Return Migration to Armenia in 2002-2008: Study, Minasyan A., Poghosyan A., Gevorgyan L., Chobanyan H. for the Organization for Security and Cooperation in Europe, Yerevan

2010 Հայաստանի փաստերի արձանագրություն, **Կարիտաս Հայաստան**՝ www.reintegrationcaritas.be/fileadmin/user_upload/Fichiers/CS/Armenia

2010 «Միգրացիայի կառավարում և մարդու իրավունքներ», Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն (ՄՄԿ), ք: Գալստյան, Անտարես, Երևան (առկա են անգլերեն և հայերեն տարբերակները)

2011 *Armenia Extended Migration Profile.* Yerevan, **ICMPD** Building Migration Partnership (BMP)

2011 «Հայաստանի Հանրապետությունում միգրացիայի կառավարման ոլորտում

զարգացումների ակնարկ», «Միգրացիայի կառավարման ոլորտի ուսումնասիրություն. գնահատման առաքելության զեկույցի» մասով ձեռնարկված քայլեր, Ք. Գալստյան, Պ. Ռոսսի-Լոնգիի և Ֆ. Պրուտչ, Անտարես հրատարակչություն, Երևան, Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն (առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները)

- 2012 *On Migration Policy Framework in the Republic Armenia (RA)*. Chobanyan, H. Consortium for Applied Research on International Migration (CARIM East). European University Institute Florence, Robert Schuman Centre for Advanced Studies (RSCAS) CARIM-East Explanatory Note 12/03
- 2012 IOM Migrant Assistance Division Annual Review 2012, **International Organization for Migration**
- 2012 «Աշխատանքային միգրացիան Հայաստանում. Առկա միտումները և քաղաքականության տարբերակները», Գեվրիյար Ա., **Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն**, Երևան, Անտարես (առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները)
- 2013 «Հայաստանի Հանրապետությունում անկանոն միգրացիայի վերաբերյալ ելակետային հետազոտություն» Վ. Մամբրեյան, **Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն**, Երևան (առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները)
- 2013 Country Fact Sheet Armenia, Yerevan, **International Organization for Migration** (առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները)
- 2013 *Armenia a Migrant Integration Policy Index assessment*, **Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE), Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR)**, Migration Policy Group

i Վերադարձ

«Տունդարձ» պորտալը (եռալեզու) մշակվել է ՄՁՄԿ-ի և ՄՊԾ-ի կողմից՝ Բրիտանական խորհրդի հետ համագործակցությամբ, ԵՀ ֆինանսավորմամբ, որի նպատակը հավանական վերադարձողների համար վերադարձի և Հայաստանի Հանրապետություն վերադառնալ ցանկացող քաղաքացիների կայուն վերաինտեգրման, մասնավորապես՝ առողջապահության, կրթության, կենսաթոշակների, նպաստների, քաղաքացիության, զինապարտության, այդ թվում՝ օրենսդրության և ընթացակարգերի մասին տեղեկություններ ապահովելն է: Պորտալն ունի կայքի միջոցով քաղաքացիների դիմումներին և նամակներին պատասխանելու ծառայություն:

<http://backtoarmenia.com/>

Հայկական դեսպանատներ և հյուպատոսություններ՝

www.mfa.am/en/by-countries

(հայերեն/անգլերեն/ռուսերեն)

Հայաստանի երկկողմ և եռակողմ մաքսային պայմանագրերի ցանկը՝

<http://customs.am/Content.aspx?itn=csCLInterTreaties>

(հայերեն/անգլերեն/ռուսերեն)

Ապրանքների ներմուծման և արտահանման ուղեցույց ֆիզիկական անձանց համար՝

<http://customs.am/Content.aspx?itn=csCIGuidelinesForPhysicalPersons>

(հայերեն/անգլերեն/ռուսերեն)

Հայաստանի Կենտրոնական քանկի 29.07.05 No.386 որոշումը արժույթի ներմուծման մասին՝ www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=21748

(հայերեն/անգլերեն/ռուսերեն)

«Ձեռնարկ արտերկրում գտնվող հայերի համար», ՀՀ սփյուռքի նախարարություն և ՄՄԿ www.ilo.org/dyn/migpractice/docs/58/Handbook%5B1%5D.pdf

www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-moscow/documents/publication/wcms_308884.pdf (անգլերեն)

www.lib.mindiaspora.am/en/636.html?aid=637&pid=636&sa=1 (հայերեն)

2009 Վերարադարձ Հայաստան; տեղեկատվություն երկրի վերաբերյալ, **Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն** (առկա են անգլերեն և հայերեն տարբերակները)

2010 “Manual on Readmission for experts and practitioners. Selected foreign readmission and return practices. Volume 1”, **International Organization for Migration**, http://publications.iom.int/bookstore/free/manual_on_readmission1_EN.pdf (առկա են անգլերեն, ռուսերեն և հայերեն տարբերակները)

2012 Հայաստանի վերաբերյալ տեղեկատվություն, Երևան, **Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն** (առկա են անգլերեն և հայերեն տարբերակները)

2012 IOM Compendium of Projects in Migrant Assistance, **International Organization for Migration**

2013 *Returning Citizens. Consulate General of the Republic of Armenia in Los Angeles*, www.armeniaconsulatela.org/index.php?p=4&cat_id=11

2013 Press release: *EU-Armenia readmission agreement*, **Council of the European Union**, PRESSE 160 8630/13

2013 “Training materials on Efficient enforcement of the EU-Armenia Readmission Agreement for officials of the authorities involved in the readmission process (Border Guard Service of the National Security Service, Police, Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia, State Migration Service, **International Organization of Migration**)” (առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները)

- 2013 IML No. 28 «ԵՄ 27 անդամ պետություններում օրինական ներգաղթը կարգավորող օրենքներ. ԵՄ 27 անդամ երկրներում օրինական ներգաղթը կարգավորող օրենքների համեմատական ուսումնասիրությունը, ներառյալ՝ յուրաքանչյուր անդամ պետության կողմից նորեկների նկատմամբ կիրառվող պայմանների և ձևականությունների գնահատումը» 1-ին հատոր (հայերեն), Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն (առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները)
- 2013 IML No. 29 «ԵՄ 27 անդամ պետություններում օրինական ներգաղթը կարգավորող օրենքներ. ԵՄ 27 անդամ երկրներում օրինական ներգաղթը կարգավորող օրենքների համեմատական ուսումնասիրությունը, ներառյալ՝ յուրաքանչյուր անդամ պետության կողմից նորեկների նկատմամբ կիրառվող պայմանների և ձևականությունների գնահատումը» 2-րդ հատոր (հայերեն), Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն (առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները)
- 2013 IML No. 30 «Միջազգային միգրացիոն իրավունք: Միգրացիայի ոլորտի տերմինների բառարան (հայերեն), Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն (առկա են հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն տարբերակները)
- 2013 «ԵՄ չափանիշների հետ համեմատությամբ միգրացիայի վերաբերյալ Հայաստանի օրենսդրության և դրա գործնական կիրառության վերլուծությունը», Մ. Թեմեշվարի, Կ. Վասալա Կոկկինակի, Աստղիկ, Երևան, **Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն** (առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները)
- 2013 Ձեր ուղեվորության անվտանգությունը. խորհուրդներ երիտասարդների համար անվտանգ միգրացիայի վերաբերյալ, **Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն**, Երևան, Տիգրան Մեծ (առկա են հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն տարբերակները)
- 2014 ՀԵՏԸՆԴՈՒՆՈՒՄ Հետընդունման վերաբերյալ վերապատրաստման ձեռնարկ **Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն**, (առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները)
- 2014 Հայաստանի Հանրապետության՝ ռեադմիսիայի կառավարման ոլորտի ուսումնասիրություն և կարիքների գնահատում, **Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն**, (առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները)
- 2014 Հայաստանում ռեադմիսիոն (հետընդունման) գործերի վարույթը. Ուղեցույց և ուսուցողական նյութեր հետընդունման գործընթացում ներառված պետական մարմինների պաշտոնյաների համար, **Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն**, (առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները)

iii Վերաինտեգրում

ՄՄԿ և ՄՄԿ Հայաստանի կողմից մշակված ուղեցույցներ և հրատարակումներ՝
<http://publications.iom.int/bookstore>.

- 2001 The Return and Reintegration of Rejected Asylum Seekers and Irregular Migrants. An analysis of government assisted return programmes in selected European countries, Koser, K., **International Organization for Migration (IOM)**, Geneva
- 2004 Essentials of Migration Management. A Guide for Policy Makers and Practitioners. Usher, Erica (Chief Ed.), **International Organization for Migration** (*available in English, Russian*)
- 2006 «Ծագման և նպատակակետ երկրների աշխատանքային միգրացիայի ոլորտի արդյունավետ քաղաքականության մշակման ուղեցույց», Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն (առկա են հայերեն, անգլերեն, ռուսերեն տարբերակները)
- 2007 ՄՄԿ ձեռնարկը թրաֆիքինգի զոհերին ուղղակի աջակցություն մատուցելու մասին, Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն (առկա են հայերեն, անգլերեն, ռուսերեն տարբերակները)
- 2008 *Report on the Implementation of the RA Law on Armenian Nationals not having done compulsory military service by breaching the established procedure.*, **Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE)**, OSCE Office in Yerevan
- 2008 *Recommendations for the Return and Reintegration of Rejected Asylum Seekers. Lessons learned from Returns to Kosovo.* **Danish Refugee Council (DRC)**, Copenhagen
- 2009 «Միգրացիա և մարդկային զարգացում. հնարավորություններ և մարտահրավերներ», ՄԱԶԾ, Երևան Հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <http://hdr.undp.org/en/content/migration-and-human-development> (առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները)
- 2010 *The problem of Reintegration of Migrants returning to Armenia.* Chobanyan, H. Armenian UN Association and People in Need Armenian Branch. Thematic Programme of Cooperation with Third Countries in the Area of Migration and Asylum, Yerevan
- 2010 Czech Development Cooperation, Czech Ministry of Interior and International Organization for Migration, “Handbook of Czech transformation experience in migration management and the reintegration mechanisms,” In Russian and English, available at: www.iom.cz/aktivita/handbook-of-czech-transformation-experience-in-migration-management-and-the-reintegration-mechanisms (*available in English, Russian*)
- 2010 IOM Assisted Voluntary Return and Reintegration (Internal handbook). Practical Guide on Information Provision regarding return and reintegration in countries of origin. **International Organization for Migration**

- 2011 Reintegration Assistance Illustrated, Fedasil, Caritas, **International Organization for Migration**. Available at:
http://avrr.belgium.iom.int/images/stories/EN_FINAL%281%29.pdf
- 2011 Compendium of Assisted Voluntary Return and Reintegration (AVRR) Projects 2011, **International Organization for Migration**
- 2011 IOM Assisted Voluntary Return and Reintegration Annual Report of Activities 2010, **International Organization for Migration**
- 2012 *Reintegration Issues: policy, practices and lessons learnt in Armenia*. **Chobanyan, H.** Power Point Presentation at the EFT Migration and Skills Seminar, Turin, 6-7 March 2012
- 2012 *Return Migration to Armenia: Issues of Reintegration*. **European University Institute Florence, Robert Schuman Centre for Advanced Studies (RSCAS)**, Cross-Regional Information System on the Reintegration of Migrants in their Countries of Origin (CRISS) Brief 2012/01
- 2012 IOM Assisted Voluntary Return and Reintegration Annual Report of Activities 2011, **International Organization for Migration**
- 2012 Ministry of Labour and Social Affairs of Armenia, **International Organization for Migration** and ICHD, Report on the analysis of providing employment and other types of assistance aimed at the reintegration of the returning migrants to the Republic of Armenia (*available in English and Armenian*)
- 2013 *Integration of Aliens and Reintegration of Returnees in the Republic of Armenia: Legal Aspects*. **Aghababyan, P.** Consortium for Applied Research on International Migration (CARIM East). European University Institute Florence, Robert Schuman Centre for Advanced Studies (RSCAS) CARIM-East Research Report 2013/27

iv Չբաղվածություն

Մասնավոր զբաղվածության գործակալություններ՝ www.pea.am (հայերեն/անգլերեն)

«Հայաստանի Հանրապետության՝ աշխատանքային միգրացիայի կարգավորման գործընթացում ներգրավված պետական մարմինների տեղեկատու ուղեցույցը», Մարդկային զարգացման միջազգային կենտրոն
http://ulisses.am/static/Directory_Report.pdf (հայերեն)

Սպորտի և երիտասարդության նախարարության ծրագրի նկարագրությունը և դրամաշնորհի պայմանները՝ (թեժ գլիժ՝ +374 77 10 45 47)
www.cragrer.am (հայերեն)

Ամենահայտնի մասնավոր զբաղվածության գործակալությունները, որոնք տրամադրում են առցանց տեղեկատվություն առկա աշխատատեղերի վերաբերյալ՝
www.careercentre.am
www.hr.am
www.jobfinder.am
www.ashxatanq.am
www.job.am
www.tanger.am

Հայաստանում աշխատանքի շուկայի պոտենցիալի գնահատում՝
<http://publications.iom.int/books/assessment-labour-market-potential-armenia> (անգլերեն),
<http://publications.iom.int/books/assessment-labour-market-potential-armenia-armenian>
(հայերեն)

ՉՊԾԳ տարածքային գրասենյակները՝ <http://employment.am/en/15/free.html>
(հայերեն/անգլերեն/ռուսերեն)

«Չբաղվածության պետական ծառայություն» գործակալությունը, տեղեկատվական ձեռնարկ

Մշակվել է ՄՁՄԿ/ՄՄԿ համատեղ ծրագրի շրջանակում՝
<http://ulisses.am/eng/research/guides/guide-SESA> (անգլերեն)
<http://ulisses.am/arm/research/guides/guide-SESA> (հայերեն)

2009 «Միգրացիան և զարգացումը» Հայաստանում առկա իրավիճակի ուսումնասիրություն, ԱՄԿ Արևելյան Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի ենթատարածքային գրասենյակ, Երևան՝ http://employment.am/up/attach/attach_eng12.pdf

2012 Market of business ideas. Manual “*Promotion of business start-ups for young people*”. **International Labour Organization (ILO)**, ILO Subregional Office for Eastern Europe and Central Asia. Republican Union of Employers of Armenia, ILO. Yerevan.

- 2013 «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց զբաղվածությունը Հայաստանում. կարիքներ և խոչընդոտներ» Ձեկույց որակական հետազոտության արդյունքների վերաբերյալ, Վ. Օսիպով, **Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն**, Երևան (առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները)
- 2013 Ջրաղվածության ցուցանիշները Հայաստանի Հանրապետությունում 2013 թ. նոյեմբերի 1-ի դրությամբ, «Ջրաղվածության պետական ծառայություն» գործակալություն, Երևան` <http://employment.am/en/40/free.html>

v Առողջապահություն

“*The Mental Health Aspects of Trafficking in Human Beings - A Set of Minimum Standards*”, guidance for the comprehensive and co-ordinated psychosocial care of trafficked persons from the time of their rescue to throughout their reintegration process http://publications.iom.int/bookstore/index.php?main_page=product_info&products_id=196 (անգլերեն)

ՀՀ Առողջապահության նախարարության բուժհաստատությունները`
www.moh.am/?section=static_pages/index&id=635&subID=754 (հայերեն)
www.moh.am/?section=static_pages/index&id=635&subID=89 (հայերեն)

Դեղերի ներկրման ընթացակարգերը`
www.moh.am/pharm/19.DegeriNermutKarg581.doc (հայերեն)

Դեղագործական կազմակերպություններ`
www.moh.am/?section=static_pages/index&id=247

Դեղատների տեղեկատու վճարովի ծառայություն` 090000033

- 2004 The Mental Health Aspects of Trafficking in Human Beings - A Set of Minimum Standards, **International Organization for Migration**.
- 2006 Հայաստան. Առողջապահական համակարգի ուսումնասիրություն, «Անցումային փուլում գտնվող առողջապահական համակարգեր», 8(6). 1.-180, Թ. Հակոբյան, Մ. Նազարեթյան, Թ. Մակարովա, Մ. Արիստակեսյան, Հ. Մարգարյան, Է. Նոյթ, Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպությունը Եվրոպական միջգերատեսչական հանձնաժողովի անունից Առողջապահական համակարգերի և քաղաքականությունների մասին, ՄԹ
- 2009 ՄՄԿ «Թրաֆիքինգից տուժած անձանց խնամքը. ուղեցույց բուժաշխատողների համար» (առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները) <http://publications.iom.int/books/caring-trafficked-persons-guidance-health-providers-facilitators-guide>

- 2012 ՄՄԿ «Թրաֆիքինգից տուժած անձանց խնամքը. ուղեցույց բուժաշխատողների համար» դասընթացավարի ուղեցույց (առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները)
- 2013 «Հայաստանում միգրանտների վերախնտեգրման վրա ներազդող առողջապահական գործոնների գնահատում», Է. Բախշինյան, Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն (առկա են անգլերեն և հայերեն տարբերակները)

vi Կրթություն

Պետական և մասնավոր բարձրագույն ուսումնական հաստատություններ`
www.edu.am/index.php?menu1=93&menu2=145&arch=0 (հայերեն)

ՀՀ Կրթության և գիտության նախարարության կայքը 2013-2014 թթ. Հայաստանի բուհերում սովորելու համար հատկացվող կրթաթոշակները`
<http://edu.am/DownloadFile/6021arm-bakalavr2014.pdf> (հայերեն)

Հայաստանում **բարձրագույն կրթության** մասին տեղեկատվություն`
<http://studyinarmenia.org> (անգլերեն)

ՀՀ պետական և մասնավոր **մանկապարտեզներ`** www.edu.am (հայերեն)

ՀՀ պետական և մասնավոր **հանրակրթական դպրոցներ`**
www.edu.am/index.php?menu1=9&menu2=129&arch=0 (հայերեն)

ՀՀ պետական և մասնավոր **միջին մասնագիտական կրթության** հաստատություններ` www.edu.am/index.php?menu1=93&arch=0 (հայերեն)

Տեղեկատվություն Հայաստանի կրթական համակարգի մասին`
www.edu.am/index.php?topMenu=12&menu1=-1#h1 (հայերեն)

- 2013 Average annual tuition fee in Armenian universities is over \$852, HSBC group research shows. **HSBC group**, Arka News Agency, 14 August 2013. Available at www.arka.am

vii Սոցիալական պաշտպանությունը

Ապահովագրական ընկերություններ`
www.cba.am/en/SitePages/fscfoinsuranceorganizations.aspx (անգլերեն) և
www.cba.am/am/sitpages/fscfoinsuranceorganizations.aspx (հայերեն)

Հայաստանի միջազգային պայմանագրերը **սոցիալական պաշտպանության** ոլորտում` ներառյալ սոցիալական իրավունքների փոխանցելիությունը`
www.mlisa.am/home/index.php?code_id=287&menu_id=272 (հայերեն)

Հանրային պաշտպաններ՝

www.advocates.am/advocates.html (հայերեն)

Անվճար իրավախորհրդատվություն տրամադրողներ՝

www.legalaid.am (հայերեն և անգլերեն)

Երևանի սոցիալական ծառայության կենտրոնները՝

www.mlsa.am/home/index.php?menu_id=362&code_id=386&menu_id=362 (հայերեն)

Արագածոտնի մարզի սոցիալական ծառայության կենտրոնը՝

www.mlsa.am/home/index.php?code_id=371&menu_id=362 (հայերեն)

Արարատի մարզի սոցիալական ծառայության կենտրոնները՝

www.mlsa.am/home/index.php?code_id=374&menu_id=362 (հայերեն)

Արմավիրի մարզի սոցիալական ծառայության կենտրոնները՝

www.mlsa.am/home/index.php?code_id=377&menu_id=362 (հայերեն)

Գեղարքունիքի մարզի սոցիալական ծառայության կենտրոնները՝

www.mlsa.am/home/index.php?code_id=380&menu_id=362 (հայերեն)

Լոռու մարզի սոցիալական ծառայության կենտրոնները՝

www.mlsa.am/home/index.php?code_id=383&menu_id=362 (հայերեն)

Կոտայքի մարզի սոցիալական ծառայության կենտրոնները՝

www.mlsa.am/home/index.php?code_id=386&menu_id=362 (հայերեն)

Շիրակի մարզի սոցիալական ծառայության կենտրոնները՝

www.mlsa.am/home/index.php?code_id=389&menu_id=362 (հայերեն)

Սյունիքի մարզի սոցիալական ծառայության կենտրոնները՝

www.mlsa.am/home/index.php?code_id=392&menu_id=362 (հայերեն)

Տավուշի մարզի սոցիալական ծառայության կենտրոնները՝

www.mlsa.am/home/index.php?code_id=398&menu_id=362 (հայերեն)

Վայոց Ձորի մարզի սոցիալական ծառայության կենտրոնները՝

www.mlsa.am/home/index.php?code_id=395&menu_id=362 (հայերեն)

1999 *Improving Social Assistance in Armenia*. Human Development Unit, Europe and Central Asia Region, **The World Bank**, Report No. 19385-AM

2005 *Targeting State Social Assistance to the Most Needy: The Armenian Experience*. Working Paper No. 05/03, **Armenian International Policy Research Group**

- 2009 *Development of a Comprehensive Social Insurance Policy for the Republic of Armenia.* USAID Armenia, **United States Agency International Development (USAID)** Armenia, Social Protection Systems Strengthening Project, Yerevan
- 2011 *Armenia: Social Protection and Social Inclusion.* **Caucasus Research Resource Centres** - Armenia and the Eurasia Partnership Foundation, Country Report. Prepared for the European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Yerevan
- 2012 *Pension Reform in Armenia.* **Ananyan, A.** Pensions, Benefits and Social Security Section (PBSS) of the International Actuarial Association (IAA) Hong Kong
- 2012 IOPS Member Country or territory Pension Profile: *Armenia*, **International Organisation of Pension Survivors (IOPS)**
- 2013 *Armenian opposition deplores ‘untimely’ pension reform.* Armenianow.com 14 September 2013. www.armenianow.com/society/pensions/39952/armenia_pensions_income_tax_law, **Armenia Now Online**
- 2013 «Աշխատանքային միզրանտների ապահովագրությունը ՀՀ-ում. հնարավորություններն ու սահմանափակումները», **Մարդկային զարգացման միջազգային կենտրոն**, (առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները)
- 2013 *Social Security Programmes throughout the World: Asia and the Pacific,* **International Social Security Association**, Washington

viii Բանկային գործունեություն և ֆինանսներ

Հայաստանի բանկերի ցուցակը՝

www.cba.am/am/SitePages/fscfobanks.aspx (հայերեն) և
www.cba.am/en/sitepages/fscfobanks.aspx (անգլերեն)

Վարկային կազմակերպությունների ցուցակը՝

www.cba.am/en/SitePages/fscfocreditororganizations.aspx (անգլերեն) և
www.cba.am/am/SitePages/fscfocreditororganizations.aspx (հայերեն)

Դրամական փոխանցումների համակարգը՝

www.banks.am/am/transfers

Առցանց բանկային ծառայություններ՝ ներառյալ բիզնես վարկերի տրամադրման պայմանները՝ www.banks.am

Հայաստանի երկկողմ հարկային պայմանագրերը՝
<http://taxservice.am/Content.aspx?itn=TLInternationalTreaties>
(հայերեն, անգլերեն և ռուսերեն)

Տեղեկատվություն **սպառողական վարկերի**, ինչպես նաև երիտասարդ ընտանիքներին, երիտասարդ գիտնականներին, ուսանողներին և զինվորականներին տրվող հատուկ վարկերի վերաբերյալ՝ www.abcfinance.am

- 1997 **ՀՀ օրենքը ավելացված արժեքի հարկի մասին՝**
www.customs.am/Shared/Documents/_CL/Laws/or_1997_ho118.pdf
(հայերեն, անգլերեն և ռուսերեն)
- 2009 **Կենտրոնական բանկի տեսլականը՝**
www.cba.am/en/SitePages/acstrategy.aspx
- 2012 **Հայաստանի Կենտրոնական բանկի 2012 - 2014թթ. Ռ-ազմավարությունը՝**
www.cba.am/en/SitePages/acstrategy.aspx
- 2013 **Monetary bulletin October 2013**
www.cba.am/EN/pperiodicals/tex_10_13_eng.pdf
- 2013 «Հեռակառավարմամբ ֆինանսական ծառայություններ միգրանտ աշխատողներին և նրանց ընտանիքի անդամներին», **Մարդկային զարգացման միջազգային կենտրոն** (առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները)

ix Խոցելի խմբեր

«Առաջնային օժանդակություն մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) զոհերին» ՄՄԿ ձեռնարկ, Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն (հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն)
<http://publications.iom.int/books/iom-handbook-direct-assistance-victims-trafficking-0>

ՄԱԿ ՓԳՀ “Guidelines on Determining the Best Interests of the Child”
www.unhcr.org/4566b16b2.pdf

Մանկատների, գիշերօթիկ դպրոցների և երեխաների խնամքի և պաշտպանության հաստատությունները՝

www.mlsa.am/home/index.php?menu_id=110&child_id=128&code_id=458
www.mlsa.am/home/index.php?menu_id=110&child_id=128&code_id=407
www.mlsa.am/home/index.php?menu_id=110&child_id=128&code_id=605

Մեծահասակների խնամքի կենտրոններ՝
www.mlsa.am/home/index.php?menu_id=110&child_id=125&code_id=455

- 2003 Էթիկայի և անվտանգության պահանջներից բխող խորհուրդներ թրաֆիքինգի ենթարկված կանանց հետ հարցազրույց վարելու համար,

Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպություն (*առկա են անգլերեն, հայերեն, ռուսերեն տարբերակները*);
www.endvawnow.org/en/articles/689-trafficked-women-and-girls.html

- 2004 Եկեք խոսենք, բռնության և թրաֆիքինգի գոհ դարձած երեխաների հետ շփվելու արդյունավետ միջոցների մշակում, **Միավորված ազգերի կազմակերպության մանկական հիմնադրամ (ՅՈՒՆԻՍԵֆ)**
www.childtrafficking.org/eng/publication.html
- 2006 Եվրոպայում թրաֆիքինգի գոհ դարձած երեխաների իրավունքները պաշտպանելու վերաբերյալ տեղեկատու ուղեցույց (անգլերեն և հայերեն), **Միավորված ազգերի կազմակերպության մանկական հիմնադրամ (ՅՈՒՆԻՍԵֆ)** www.unicef.org/ceecis/protection_4440.html
- 2006 Թրաֆիքինգի գոհ դարձած երեխաների պաշտպանության վերաբերյալ ուղեցույցներ (առկա են անգլերեն և ռուսերեն տարբերակները); **Միավորված ազգերի կազմակերպության մանկական հիմնադրամ (ՅՈՒՆԻՍԵֆ)** www.childtrafficking.org/eng/publication.html
- 2011 Unaccompanied Children on the Move, **International Organization for Migration**
- 2011 “Voluntary Return of Unaccompanied Minors. A durable solution”. Fedasil, Caritas, **International Organization for Migration**.
http://avrr.belgium.iom.int/images/stories/UAMs%20_EN_FINAL.pdf
(անգլերեն)

x Տվյալներ

Անձնական տվյալների ավտոմատացված մշակման դեպքում անհատների պաշտպանության մասին ԵԽ կոնվենցիա

առկա է՝ <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/108.htm> (անգլերեն)
<http://conventions.coe.int/Treaty/RUS/Treaties/Html/108.htm> (ռուսերեն)

Ավելին տվյալների պաշտպանության մասին տես՝

www.coe.int/t/dghl/standardsetting/DataProtection/default_en.asp (անգլերեն)

- 2010 «ՄՄԿ տվյալների պաշտպանության վերաբերյալ ձեռնարկ» (առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները) «ՄՄԿ տվյալների պաշտպանության վերաբերյալ ձեռնարկը» սահմանում է ՄՄԿ տվյալների պաշտպանության վերաբերյալ սկզբունքները՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխան և պարունակում է ուղեցույցներ, գործնական օրինակներ և ընդհանուր ձևաթղթեր և ցուցակներ, որպեսզի ապահովվի անձնական տվյալների պաշտպանությունը դրանց հավաքման և վերամշակման ընթացքում: Այն կարևոր նշանակություն

ունի միգրանտների տարբեր խմբերին, այդ թվում՝ վերադարձողներին պատշաճ ծառայություններ մատուցելիս:

<http://publications.iom.int/bookstore>.

- 2010 «Գործնական ուղեցույց վերադարձի և ծագման երկրներում վերախնտեգրման վերաբերյալ տեղեկության տրամադրման մասին», Եվրոպական միության տարածքային փոխգործակցության և համակարգման գրասենյակ, Բելգիա, Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն
- 2010 Մ. Մանկե, Միգրացիայի միջազգային կազմակերպության (ՄՄԿ) համար «Միգրացիոն տվյալների հավաքագրման, մշակման և փոխանակման կատարելագործումը ՀՀ-ում. Կարիքների գնահատում և առկա բացերի վերլուծություն» ՄՄԿ, Երևան (*առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները*)
- 2014 Հայաստանում միգրացիայի վերաբերյալ տնային տնտեսությունների հետազոտության մասին զեկույց, ՄՄԿ, Երևան (*առկա են հայերեն և անգլերեն տարբերակները*)

Բաժին IV

**Վերադարձող անձանց
վերաինտեգրման գործընթացում
ներգրավված հիմնական
կազմակերպությունների
կոնտակտային տվյալները**

Պետական մարմիններ

Հայկական պետական մանկավարժական համալսարան

Ալեք Մանուկյան 13, սենյակ 404

Հեռախոս՝ 374 10 556030/168

<http://recepproject.blogspot.com>; <http://int.awo-bremerhaven.de/index.php?id=312&L=1>

Հայաստանի Հանրապետության Կենտրոնական բանկ

Հայաստանի Հանրապետություն, 0010, Երևան Վազգեն Սարգսյան 6

Թեժ գիծ՝ 374 10 59 26 93

www.cba.am

Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության նախարարություն

Հայաստանի Հանրապետություն, 0044, Երևան, Բագրևանդի 5

Հեռախոս՝ +374 10 29 46 99

modpress@mail.am

www.mil.am

Հայաստանի Հանրապետության սփյուռքի նախարարություն

Վազգեն Սարգսյան 3/8, 0010 Երևան

Հեռախոս՝ +374 10 585601, 585602

www.mindiaspora.am

Կրթության և գիտության նախարարություն

Վազգեն Սարգսյան 3/8, 0010 Երևան

Հեռ.՝ +374 10 52 06 32, 52 73 43

Հանրակրթության վարչություն

Հեռախոս՝ 374 10 52 47 49

Նախնական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական

կրթության վարչություն

Հեռախոս՝ 374 10 547019

Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական

կրթության վարչություն

Հեռախոս՝ 374 10 58 99 07

info@edu.am

www.edu.am

Արտաքին գործերի նախարարություն

Վազգեն Սարգսյան 3/8, 0010 Երևան

Կայքէջը՝ www.mfa.am (հայերեն/անգլերեն/ռուսերեն)

Հեռախոս՝ +374 10 54 40 41, +374 60 62 00 00

info@mfa.am

www.mfa.am

Առողջապահության նախարարություն

Հասցեն՝ Հայաստանի Հանրապետություն, Երևան 0010, Հանրապետության
Հրապարակ, Կառավարական տուն 3
Թեժ գիծ՝ +374 10 52 88 72
www.moh.am

**Արդարադատության նախարարության քաղաքացիական կացության ակտերի
գրանցման գործակալություն**

Վազգեն Սարգսյան 3/8, 0010 Երևան
Հեռախոս՝ +374 10 38 02 24
argam.stepanyan@moj.am
<http://moj.am/structures/view/structure/12>

Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն

Ընտանիքի, կանանց և երեխաների հիմնահարցերի վարչություն
Կանանց հիմնահարցերի բաժին,
Հեռախոս՝ (+374 10) 56 53 21, (+374 10) 56 53 21
Սոցիալական աջակցության վարչություն, Հեռախոս՝ (+374 10) 56 02 52
Հաշմանդամների և տարեցների հիմնահարցերի վարչություն,
Հեռախոս՝ 374 10 52-17-61
www.mlsa.am

**Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի
նախարարության Հայաստանի Հանրապետության բժշկատոցիալական
փորձաքննության գործակալություն**

Հայաստանի Հանրապետություն, 0047, Երևան, Նորք-Մարաշ,
Ա.Արմենակյան 129
Հեռախոս՝ 374 10 650601
info@hhbsp.am
www.hhbsp.am

Սպորտի և երիտասարդության հարցերի նախարարություն

Հայաստանի Հանրապետություն, Երևան, Աբովյան 9
Հեռախոս՝ +374 10 54 69 32, 52 64 49, 52 99 28
<http://msy.am>, www.cragrer.am

**Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանի
գրասենյակ**

Հայաստանի Հանրապետություն, 0002, Երևան, Պուշկինի 56ա
Հեռախոս՝ (37410) 53 76 51
Թեժ գիծ՝ 116
Ֆաքս՝ (37410) 538842
ombuds@ombuds.am
<http://ombuds.am>

Հայաստանի փոքր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացման ազգային կենտրոն (Հայաստանի ՓՄՁ ԶԱԿ)

Հայաստանի Հանրապետություն, 0010, Երևան, Սիեր Մկրտչյան 5ա

Հեռախոս՝ +374 10 54 16 48, 56 37 14, 58 32 61

Թեժ գիծ՝ +374 10 56 37 14

info@smednc.am

www.smednc.am

Հայաստանի հանրապետության ոստիկանություն

Հասցե՝ Նալբանդյան 130, Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն

Կայքէջ՝ www.police.am

Թեժ գծեր՝ ընդհանուր հարցերով՝ (+374) 10 54 69 14, (+374) 10 54 69 12

Միգրացիայի հարցերով՝ 080050550 (ՀՀ ոստիկանություն),

080050551 (ՌԳ ֆեդերալ միգրացիոն ծառայության

Հայաստանի ներկայացուցչություն)

Թրաֆիքինգի և անկանոն միգրացիայի հարցերով՝ 0800 505 50

Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության անձնագրային և վիզաների վարչություն

Հասցեն՝ Հայաստանի Հանրապետություն, 0054, Երևան, Դավթաշեն, չորրորդ

թաղամաս, 17/10 շենք

Կայքէջ՝ www.passportvisa.am (հայերեն)

Հեռախոս՝ +374 10 370263

Թեժ գիծ՝ +374 (0) 9 007 007 (վճարովի)

Հանրային պաշտպանի գրասենյակ

Հասցեն՝ Կորյունի 8, բն. 5, Երևան

Հեռախոս՝ +374 10 583844

Հայաստանի փաստաբանների պալատ

Հասցեն՝ Չաքյան 3

Հեռախոս՝ +374 10 547128; 564524

Տարածքային կառավարման և զարգացման նախարարության

Միգրացիոն պետական ծառայության կառուցվածքում վերաինտեգրման ուղորդման կենտրոն

Հայաստանի Հանրապետություն, 0033, Երևան, Հրաչյա Քոչարի 4

Հեռախոս՝ +374 (0)10 22 49 25

contact@ti-armenia.org

www.smsmta.am

www.backtoarmenia.com

Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանն առընթեր պետական եկամուտների կոմիտե

Հայաստանի Հանրապետություն, 0015, Երևան, Մովսես Խորենացի 3

Հեռախոս՝ +374 10 59 43 11

Թեժ գիծ՝ +374 60 54 44 44

info@customs.am

www.customs.am

www.petekamutner.am

Զբաղվածության պետական գործակալություն, Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն

Հասցեն՝ Ուլնեցի 68, Երևան, Հայաստան

Հեռախոս՝ +374 10 280619

Թեժ գիծ՝ +374 (0) 80 00 10 20

info@employment.am

www.employment.am

Պետական սոցիալական պաշտպանության ծառայություն, Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն

Հասցեն՝ Նալբանդյան 13, Երևան 0010

Հեռախոս՝ +374 10 511414, 511414 (անվճար)

Ֆաքս՝ +374 010 521594

Կայք՝ www.ssss.am/arm/pensions (հայերեն)

Էլ. հասցեն՝ info@sif.am

SOS-մանկական գյուղեր, ազգային գրասենյակ

Հասցեն՝ Եկմալյան 1, Երևան 0002

Հեռախոս՝ + 374 10 53 33 52, + 374 10 53 33 72

Ֆաքս՝ + 374 10 533 342

Էլ. հասցեն՝ sosevarmenia@sos-kd.am

Ավան և Նոր-Նորք սոցիալական ծառայության տարածքային կենտրոն

Հասցեն՝ Գալի պողոտա 19, Երևան 0062

Հեռախոս՝ +374 010 51 14 54, 51 14 99/363

Ֆաքս՝ +374 010 63 89

Էլ. հասցեն՝ anahit.azaryan@sif.am

Արարկիր սոցիալական ծառայության տարածքային կենտրոն

Հասցեն՝ Վաղարշյան 12, Երևան 0012

Հեռախոս՝ +374 010 51 14 17, 010 51 14 99/301

Ֆաքս՝ +374 010 26 62 98

Էլ. հասցեն՝ hovhannes.hovhannisyan@sif.am

Դավիթաշեն սոցիալական ծառայության տարածքային կենտրոն

Հասցեն՝ Դավիթաշեն 3 թաղամաս 12, թաղապետարանի շենք, Երևան 0054,

Հեռախոս՝ +374 010 51 14 19, 010 36 75 55

Ֆաքս՝ +374 010 36 39 11

Էրեբունի-Նուբարաշեն սոցիալական ծառայության տարածքային կենտրոն

Հասցեն՝ Սասունցի Դավիթ 87 ա, Երևան 0008

Հեռախոս՝ +374 010 51 14 34, 51 14 99/331

Էլ. հասցեն՝ kima.ghukasyan@sif.am

Կենտրոն -1 սոցիալական ծառայության տարածքային կենտրոն

Հասցեն՝ Խանջյան 19 բ, Երևան 0010

Հեռախոս՝ +374 010 51 14 37, 010 51 14 99/341

Էլ. հասցեն՝ amalya.vardumyan@sif.am

Կենտրոն-2 սոցիալական ծառայության տարածքային կենտրոն

Հասցեն՝ Սայաթ-Նովա 21, Երևան 0010
Հեռախոս՝ +374 010 51 14 49, 010 51 14 99/351
Էլ. հասցե՝ arayik.arshakyan@sif.am

Մալաթիա-Սեբաստիա սոցիալական ծառայության տարածքային կենտրոն

Հասցեն՝ Սեբաստիա 3 ա, Երևան 0065
Հեռախոս՝ +374 010 51 14 59, 010 51 14 99/383
Էլ. հասցե՝ armenak.matevosyan@sif.am

Մաշտոց սոցիալական ծառայության տարածքային կենտրոն

Հասցեն՝ Էստոնական 12, Երևան 0038
Հեռախոս՝ +374 010 51 14 57, 010 51 14 99/375
Ֆաքս՝ +374 010 39 13 20
Էլ. հասցե՝ sanam.asatryan@sif.am

Շենգավիթ սոցիալական ծառայության տարածքային կենտրոն

Հասցեն՝ Գ: Նժդեհ 48/2, Երևան 0026
Հեռախոս՝ +374 010 51 14 64, 010 51 14 99/394
Էլ. հասցե՝ samvel.elbakyan@sif.am

Քանաքեռ-Զեյթուն սոցիալական ծառայության տարածքային կենտրոն

Հասցեն՝ Ուլնեցու 59/5, Երևան 0014
Հեռախոս՝ +374 010 51 14 23
Ֆաքս՝ +374 010 24 80 50
Էլ. հասցե՝ varduhi.gevorgyan@sif.am

Միզրացիոն ռեսուրս կենտրոններ

Երևանում գործող ՄՌԿ՝

Էրեբունի, Նուբարաշենի զբաղվածության տարածքային կենտրոն՝ Երևան,
Խորենացի 213
Հեռախոս՝ + 374 10 57 46 80

Աշտարակում գործող ՄՌԿ՝

Աշտարակի զբաղվածության մարզային կենտրոն՝ Արագածոտնի մարզ,
0201, Աշտարակ, Ներսես Աշտարակեցու 7, 1-ին հարկ, սենյակներ թիվ 6, 7, 8
Հեռախոս՝ +374 232 35233, 35293

Արտաշատում գործող ՄՌԿ՝

Հայաստանի Հանրապետություն, Արտաշատ, Իսակովի 47
Հեռախոս՝ +374 93 97 00 69

Իջևանում գործող ՄՌԿ՝

Իջևանի զբաղվածության մարզային կենտրոն՝ Տավուշի մարզ,
Իջևան, Վասիլյան 2
Հեռախոս՝ +374 263 31567, 31139

Արմավիրում գործող ՄՌ-Կ՝

Արմավիր, Աբովյան 137, 2-րդ հարկ
Հեռախոս՝ + 374 94 96 00 39

Վայքում գործող ՄՌ-Կ՝

Վայք, Շահումյան 14
Հեռախոս՝ + 374 (0)94 94 01 16

Գորիսում գործող ՄՌ-Կ՝

Գորիս, Մաշտոցի 3, 2-րդ հարկ
Հեռախոս՝ + 374 93 93 05 56

Միջկառավարական կազմակերպություններ

Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն

Հայաստանի առաքելություն
Հայաստանի Հանրապետություն, 0010, Երևան, Պետրոս Ադամյան 14
Հեռախոս՝ 374 10 585692

ՄՄԿ «Ինքնաբավություն և ինտեգրում փոքր ձեռնարկությունների

գարգացման միջոցով» ծրագիր
Հայաստանի Հանրապետություն, Երևան, Աղբյուր Սերոբ 1/62
Հեռախոս՝ 374 10 229474

Գյումրիում ՄՄԿ «Ինքնաբավություն և ինտեգրում փոքր ձեռնարկությունների

գարգացման միջոցով» ծրագիր
Հայաստանի Հանրապետություն, Գյումրի, Գ.Նժդեհի 14, բն.18
Հեռախոս՝ +374 312 48 608

Էլ. հասցե՝ iomArmenia@iom.int

www.iom.int/cms/return-assistance-migrants-governments

www.iom.int/Armenia

Հայաստանի ոչ-կառավարական կազմակերպություններ

Բիզնեսի աջակցման կենտրոն

Հայաստանի Հանրապետություն, 0002, Երևան, Եկմալյան 6, «Բիզնես պալե»
կենտրոն, 2-րդ հարկ
Հեռախոս՝ (+374 10) 57 47 78, (+374 10) 53 23 13,
(+374 60) 53 21 13, (+374 99) 57 47 78, (+374 77) 57 47 78
bsc@bsc.am, marketing@bsc.am
www.bsc.am (անգլերեն, հայերեն, ռուսերեն)

Հայկական Կարիտասի գլխամասային գրասենյակ

Հասցեն՝ Հայաստանի Հանրապետություն, 3118, Գյումրի, Վազգեն Սարգսյան
8, նրբանցք 3
Հեռախոս՝ +374 312 57201
Հայկական Կարիտասը Երևանում
Հայաստանի Հանրապետություն, Երևան, Չայկովսկու 34, բն.23
Հեռախոս՝ +374 10 56 57 66
caritas@cararm.am
www.caritasarm.am
www.reintegrationcaritas.be/en/country-information/asia/armenia.html

Հայաստանի արհմիությունների կոնֆեդերացիա

Հասցեն՝ Միությունների տուն, Հայաստանի Հանրապետություն, Երևան,
Վազգեն Սարգսյան 26/3, 8-րդ հարկ
Հեռախոս՝ 545237, 520445, 582149, 589231, 524528
www.hamk.am (հայերեն, անգլերեն)

«Ֆրանս-հայկական զարգացման» հիմնադրամ (ՖՀԶՀ)

Հայաստանի Հանրապետություն, 0037, Երևան, Ազատության պողոտա 10/7
Հեռախոս՝ 374 10 201840
info@ffad.am
www.ffad.am

Չատիկ մանկատուն

Քաջազունի 1, 3-րդ հարկ: Երևան, Հայաստան
Հեռախոս՝ +37410 559126
Էլ. հասցե՝ info@fio.am
Կայք՝ www.helpthechildren.fio.am/zatik/arm/orphanage.php (հայերեն, անգլերեն)

Հելսինկյան քաղաքացիների ասամբլեա, Վանաձորի գրասենյակ

Հասցեն՝ Տիգրան Մեծ 59, Վանաձոր
Հեռախոս՝ +374 32 24 22 68
Ֆաքս՝ +374 32 24 12 36
Թեժ գիծ՝ 0 8000 12 11
www.hcav.am (հայերեն, անգլերեն)
hcav@hcav.am

«Հույս և օգնություն» հասարակական կազմակերպություն
Հայաստանի Հանրապետություն, Երևան, Պուշկինի 37, բն. 5
Հեռախոս՝ + 374 10 53-48-34
Թրաֆիքինգի հարցերով թեժ գիծ՝ 08008081
info@hopehelp.am
www.hopehelp.am

Մարդկային զարգացման միջազգային կենտրոն
Հայաստանի Հանրապետություն, 0001, Երևան, Սայաթ Նովա 19
«ԱնիՊլազա Հոթել»
Հեռախոս՝ +374 10 582638, +374 10 528321
www.ichd.org

«Առաքելություն Հայաստան» ԲՀԿ
Հայաստանի Հանրապետություն, Երևան 0026, Գարեգին Նժդեհի 42
Հեռախոս՝ (+374 10) 444792, 444793, 444761, 444732
Ֆաքս՝ (+374 10) 444792
www.mission.am
org@ngo.mission.am

Հայկական Կարմիր Խաչի ընկերություն
Պարոնյան 21/1, Երևան 0015, Հայաստան
Հեռ./ֆաքս՝ +374 10 583630
redcross@redcross.am
www.redcross.am (հայերեն, անգլերեն)

«Վերադարձ Հայաստան» հիմնադրամ
Հանրապետության 37
Հեռախոս՝ + 374 60 464660
contact@repatarmenia.org
<http://repatarmenia.org/eng>

Հայաստանի գործատուների հանրապետական միություն
Հայաստանի Հանրապետություն, 0010, Երևան, Մովսես Խորենացի 26ա
Հեռախոս՝ +37410 527 421
ruea@employers.am
www.employers.am

**«ՏԱՆԺԵՈ» կադրային գործակալություն սահմանափակ
պատասխանատվությամբ ընկերություն**

Հասցե՝ Կասյան 7, 2-րդ մուտք, բն. 11, Երևան, Հայաստան
Հեռախոս՝ (+37410) 27 53 10, (+37460) 529 529, (+37491) 29 18 92

Էլ. հասցե՝ tanger@tanger.am

Սքայլի՝ tanger.recruitment.company

<http://tanger.am> (հայերեն, ռուսերեն, անգլերեն)

www.employers.am/Firms.aspx?UnionId=30&lang=arm (հայերեն)

www.employers.am/Firms.aspx?UnionId=30&lang=eng (անգլերեն)

**«ԱՄԲՈՐ» (ԱՄՆ միավորված մեթոդիստների օգնության կոմիտե),
հայկական մասնաճյուղ**

Կարապետ Ուլնեցի 14, Երևան, Հայաստան

UMCOR թրաֆիքինգի թեժ գիծ՝ 0 800 50 558

Հեռախոս՝ +374 (10) 24 81 41, 28 29 77

Ֆաքս՝ +374 (10) 24 92 15

Էլ. հասցե՝ umcor@umcor.am

Կայք՝ www.umcor.am

Զինվորի մայր

Հասցեն՝ Խանջյան 5/107, Երևան 0010, Հայաստան

Հեռախոս՝ +374 10 52 32 02, +374 10 52 32 02, +374 32 24 22 68

Կայք՝ www.zinvori-mair-ngo.am (հայերեն, անգլերեն, ռուսերեն)

Էլ. հասցե՝ anahit.hovnanyan@gmail.com

**Վերաինտեգրման ծրագրեր իրականացնող օտարերկրյա
կազմակերպություններ**

Ներգաղթի և ինտեգրման ֆրանսիական գրասենյակի (ՆԻՖԳ)

Հայաստանի ներկայացուցչություն

Հայաստանի Հանրապետություն, 0010, Երևան, Վ. Սարգսյան 10,

«Պիացա Գրանդե», 3-րդ հարկ

Հեռախոս՝ +374 60 61 3036

www.ofii.fr

facebook.com/TIAproject

<http://ec.europa.eu/immigration>

Բաժին V

Հավելվածներ

Հավելված 1. Պետության կողմից երաշխավորված անվճար եվ արտոնյալ պայմաններով բժշկական օգնություն եվ սպասարկում ստանալու իրավունք ունեցող՝ բնակչության սոցիալապես անապահով ու առանձին (հատուկ) խմբերի

1. Ընտանեկան նպաստի համակարգում ընդգրկված 30.00 և ավելի բարձր անապահովության միավոր ունեցող նպաստառուներ
2. 1-ին խմբի հաշմանդամություն ունեցող անձինք
3. 2-րդ խմբի հաշմանդամություն ունեցող անձինք
4. 3-րդ խմբի հաշմանդամություն ունեցող անձինք
5. Հայրենական մեծ պատերազմի մասնակիցներ և նրանց հավասարեցված անձինք
6. Վերարտադրության տարիքի կանայք՝ հղիության, ծննդաբերության և հետծննդյան շրջանում
7. Մինչև 7 տարեկան երեխաներ
8. Հաշմանդամություն ունեցող երեխաներ՝ մինչև 18 տարեկան,
9. Առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաներ՝ մինչև 18 տարեկան, և առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաների թվին պատկանող անձինք՝ 18-23 տարեկան
10. Մինչև 8 տարեկան և 12 տարեկան երեխաներ, ինչպես նաև 65 տարեկան և ավելի բարձր տարիքի անձինք՝ մասնագիտացված ստոմատոլոգիական բժշկական օգնության մասով
11. Հաշմանդամություն ունեցող անձանցից բաղկացած ընտանիքների երեխաներ՝ մինչև 18 տարեկան
12. Բազմազավակ (մինչև 18 տարեկան 4 և ավելի անչափահաս երեխաներ ունեցող) ընտանիքների երեխաներ
13. Մինչև 18 տարեկան՝ դիսպանսեր հսկողության տակ գտնվող երեխաներ
14. Միածնող երեխաներ՝ մինչև 18 տարեկան
15. Բժշկասոցիալական փորձաքննության ոլորտում իրավասու պետական մարմնի ուղեգրով լրացուցիչ բժշկական հետազոտության ենթարկվողներ
16. 14-15 տարեկան արական սեռի, նախագորակոչային և գորակոչային տարիքի անձինք (հիվանդանոցային բժշկական օգնություն, իսկ գորակոչային տարիքի անձանց՝ նաև հիվանդանոցային փորձաքննություն)
17. Զինծառայողներ և նրանց հավասարեցված անձինք, նրանց ընտանիքների անդամներ, Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության ժամանակ, ինչպես նաև ծառայողական պարտականությունները կատարելիս զոհված (մահացած) զինծառայող-ների ընտանիքների անդամներ, երկարամյա ծառայության կամ հաշմանդամության զինվորական կենսաթոշակ ստացող նախկին զինծառայողներ

18. Փրկարարական ծառայողներ և նրանց ընտանիքների անդամներ, կենսաթոշակի անցնելու կապակցությամբ ազատված փրկարարական ծառայողներ, հաշմանդամ դարձած փրկարարական ծառայողներ, ծառայության ընթացքում զոհված (մահացած) փրկարարական ծառայողների ընտանիքների անդամներ
19. Չերբակալվածներ, կալանավորված անձինք և ազատագրկյան դատապարտվածներ
20. Մանկատներում և ծերանոցներում խնամվողներ և անօթևանների ժամանակավոր կացարաններում խնամվող անձինք
21. Բռնադատվածներ
22. Չեռնոբիլի ատոմակայանի վթարի վերացման աշխատանքների մասնակիցներ
23. Մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) ենթարկված անձինք
24. Ապաստան հայցողներն ու նրանց ընտանիքների անդամները

Ցանկը թարմացվել է 26.12.2013 թ. (թիվ 1515-Ն)

Հավելված 2. Հայաստանում զբաղվածության մասնավոր գործակալությունների «Վարքագծի կանոնակարգ»

(ընդունվել է Գործատուների հանրապետական միության և Զբաղվածության մասնավոր գործակալությունների ճյուղային միության կողմից 02.06.2010-ին)

Սկզբունք 1 - Էթիկայի և մասնագիտական վարքագծի պահպանումը

Աշխատակիցները պետք է հետևեն էթիկայի կանոններին, ցուցաբերեն ազնվություն, մասնագիտական վարքագիծ և բարեխղճության բարձրագույն սկզբունքներ գործակալությունների կողմից վարձած ժամանակավոր աշխատողների, ինչպես նաև այլ համապատասխան շահագրգիռ կողմերի գործարքներում և պետք է իրականացնեն իրենց գործառույթները այնպես, որ բարձրացնեն իրենց բիզնեսի գործունեությունը, արդյունավետությունը և հեղինակությունը:

Սկզբունք 2 - Օրենքների պահպանում

Մասնավոր զբաղվածության գործակալությունները և նրանց աշխատակիցները պետք է հետևեն համապատասխան օրենսդրությանը, օրենսդրական և այլ պահանջներին, պաշտոնական ուղեցույցին, որոնք վերաբերում են Զբաղվածության մասնավոր գործակալություններին:

Սկզբունք 3 - Թափանցելիության պահպանումը աշխատանքի պայմաններում

Անդամները ապահովում են աշխատողներին աշխատանքի պայմանների, ստանձնելիք աշխատանքի բնույթի, վարձատրության դրույքաչափերի, վճարման պայմանների և աշխատանքային ժամերի մասին մանրամասն տեղեկատվություն:

Սկզբունք 4 - Աշխատանք փնտրողներին անվճար ծառայություններ մատուցելու նորմերի պահպանում

Անդամները չպետք է ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն, ամբողջովին կամ մասամբ որևէ գումար կամ վճար գանձեն աշխատանք փնտրողներից և գործակալությունում հաշվառված անձանցից ժամանակավոր նշանակման կամ մշտական աշխատանքի տեղավորման հետ ուղղակիորեն կապված ծառայությունների դիմաց:

Սկզբունք 5 - Աշխատողների անվտանգության նորմերի պահպանում

1. Ռիսկերը գնահատելիս անդամները պետք է բարեխղճորեն գործեն գործակալության կողմից վարձած աշխատողների անվտանգությունը իրենց աշխատավայրում ապահովելու նպատակով:

2. Անդամները պետք է տեղեկացնեն աշխատողներին, երբ հիմքեր կան կարծելու, որ տվյալ աշխատանքը կարող է վտանգավոր լինել աշխատանքային հիգիենայի կամ անվտանգության տեսանկյունից:

Սկզբունք 6 - Բազմազանության ապահովում

Անդամները իրենց աշխատանքային պրակտիկայում պետք է հաստատեն այնպիսի գործելակերպ, որը երաշխիք է ապահովում անօրինական կամ էթիկային հակասող արարքների դեմ:

Սկզբունք 7 - Աշխատողների իրավունքների պահպանում

1. Գործակալության կողմից վարձած աշխատողների աշխատավարձերը

հաշվարկելիս պետք է կիրառվեն անաչառ, օբյեկտիվ և թափանցիկ սկզբունքներ՝ հաշվի առնելով ազգային օրենսդրությունը և պրակտիկան:

2. Գործակալության անդամները չպետք է մերժեն աշխատողների միավորվելու ազատության իրավունքը:
3. Մասնավոր զբաղվածության գործակալությունները չպետք է տրամադրեն ընկերությանը աշխատողներ, եթե տվյալ ընկերության աշխատողները այդ պահին օրինական գործադուլ են անում:

Սկզբունք 8 - Գաղտնիության պահպանում

1. Անդամները պետք է ապահովեն գաղտնիություն իրենց բոլոր գործարքներում:
2. Անդամները և իրենց աշխատակիցները պետք է ապահովեն, որ նախքան գաղտնի կամ անձնական բնույթի տեղեկություն բացահայտելը, ներկայացնելը կամ փնտրելը նրանց տրվել է փաստաթղթերով ձևակերպված թույլտվություն:

Սկզբունք 9 - Մասնագիտական գիտելիքների և ծառայությունների որակի նորմերի պահպանում

1. Անդամները պետք է բարեխղճորեն աշխատեն՝ զարգացնելու և պահպանելու բավարար և ժամանակակից մակարդակի համապատասխան մասնագիտական գիտելիք:
2. Անդամները պետք է ապահովեն իրենց աշխատակիցների համապատասխան պատրաստումը և հմտությունների տիրապետումը՝ իրենց պարտականությունները բարձր մակարդակով կատարելու և պահանջներից համապատասխան ծառայություններ մատուցելու նպատակով:

Սկզբունք 10 - Արդար մրցակցության նորմերի պահպանումը

Անդամները պետք է ապահովեն արդար մրցակցության վրա հիմնված փոխհարաբերություններ:

Հավելված 3. Օրենքների և իրավական փաստաթղթերի ցանկ

Ազգային օրենսդրություն

- Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն (1995)
- Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգիրք (2004)
- Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրք (1998)
- Հայաստանի Հանրապետության մաքսային օրենսգիրք (2000)
- Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության օրենսգիրք (1985)
- Հայաստանի Հանրապետության ընտանեկան օրենսգիրք (2004)
- «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք, որը ընդունվել է 1995 թվականի նոյեմբերի 6-ին և փոփոխվել 2007 թվականի փետրվարի 26-ին Հայաստանի Հանրապետության թիվ 75-Ն օրենքով
- «Մաքսային կարգավորման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2014)
- «Զբաղվածության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2013)
- «Պետական կենսաթոշակների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2010)
- «Անճնական տվյալների պաշտպանության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2015)
- «Պետական նպաստների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2013)
- «Պետական նպաստների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2005)
- «Առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաների սոցիալական պաշտպանության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2002)
- «Հայաստանի Հանրապետությունում հաշմանդամների սոցիալական պաշտպանության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (1993)
- «Ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2012)
- «Կուտակային կենսաթոշակների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2010)
- «Նվազագույն ամսական աշխատավարձի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2003)
- «Ապահովագրության և ապահովագրական գործունեության մասին»

Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2007)

«Բնակչության բժշկական օգնության և սպասարկման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (1996)

«Գեղերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (1998)

«Հոգեբուժական օգնության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2004)

«Մարդու վերարտադրողական առողջության և վերարտադրողական իրավունքների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2002)

«Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2013)

«Քաղաքացիական կացության ակտերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2004)

«Բնակչության պետական ռեզիստրի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2002)

«Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացու անձնագրի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2011)

«Հանրային ծառայությունների համարանիշի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2011)

«Նույնականացման քարտերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2011)

«Անհատ ձեռնարկատիրոջ մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2001)

«Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2001)

«Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2001)

«Լիցենզավորման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2001)

«Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2001)

«Ոչ առևտրային կազմակերպությունների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2001)

«Հիմնադրամների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2002)

«Արհեստակցական միությունների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2000)

«Անհատական տվյալների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2002)

- «Հսկիչ-դրամարկղային մեքենաների կիրառման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2004)
- «Անհատ ձեռնարկատերերի համար եկամտահարկի և պարտադիր սոցիալական ապահովության վճարների արտոնություններ սահմանելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2005)
- «Հարկային և պարտադիր սոցիալական ապահովության վճարների արտոնություններ սահմանելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2012)
- «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության պետական աջակցության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2000)
- «Պարտադիր սոցիալական ապահովության վճարների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (1997)
- «Հարկերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (1997)
- «Եկամտային հարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2010)
- «Գույքահարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2002)
- «Շահութահարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (1997)
- «Ավելացված արժեքի հանկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (1997)
- «Պետական տուրքի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (1997)
- «Տեղական տուրքերի և վճարների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (1997)
- «Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գործող կազմակերպություններում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2000)
- «Սպառողների իրավունքների պաշտպանության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2001)
- «Վարկային կազմակերպությունների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2002)
- Հայաստանի կենտրոնական բանկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (1996)
- «Բանկերի և բանկային գործունեության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (1996)
- «Բանկային գաղտնիքի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (1996)
- «Հաշվապահական հաշվառման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2002)

- «Աուդիտորական գործունեության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2002)
- «Տեղական ինքնակառավարման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2002)
- «Կրթության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (1999)
- «Նախադպրոցական կրթության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2005)
- «Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2004)
- «Հանրակրթության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2009)
- «Նախնական (արհեստագործական) և միջին մասնագիտական կրթության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2005)
- «Ձինապարտության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (1998)
- «Ձինվորական ծառայություն անցնելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2002)
- «Սահմանված կարգի խախտմամբ պարտադիր զինվորական ծառայություն չանցած քաղաքացիների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2003)
- «Այլընտրանքային ծառայության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2003)
- «Հյուպատոսական ծառայության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (1996)
- «Փաստաբանության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2004)
- «Մարդկանց թրաֆիքինգի և շահագործման ենթարկված անձանց նույնացման և աջակցության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք (2014)
- «Չաշխատող կենսաթոշակառուների սոցիալական պաշտպանվածությունն ապահովելու լրացուցիչ միջոցառումների մասին» Հայաստանի Հանրապետության նախագահի հրամանագիր (1992)
- «Ձբադվածության կարգավորման 2014 թվականի պետական ծրագրին և միջոցառումների ցանկին հավանություն տալու մասին» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որոշում
- «Օտարերկրյա պետության տարածքում առանց թույլտվության բնակվող անձանց հետընդունման մասին համաձայնագրերի շրջանակներում օտարերկրյա պետություններից ստացվող դիմումները Հայաստանի Հանրապետության պետական մարմինների կողմից քննարկվելու կարգը հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2009 թվականի սեպտեմբերի 17-ի թիվ 1073-Ն և 2005 թվականի հոկտեմբերի 20-ի

թիվ 1795-Ն որոշումներն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2011 թվականի սեպտեմբերի 22-ի թիվ 1360-Ն որոշում

«ՀՀ արդարադատության նախարարության աշխատակազմի անձնական տվյալների պաշտպանության գործակալություն ստեղծելու, ՀՀ արդարադատության նախարարության աշխատակազմի անձնական տվյալների պաշտպանության գործակալությունը լիազոր մարմին ճանաչելու, ՀՀ կառավարության 2002 թվականի նոյեմբերի 28-ի N 1917-ն որոշման մեջ լրացումներ կատարելու և ՀՀ արդարադատության նախարարության անձնական տվյալների պաշտպանության գործակալության կանոնադրությունը եվ կառուցվածքը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 2 հուլիսի 2015 թվականի N 734-Ն որոշում

«Պետության կողմից երաշխավորված անվճար բժշկական օգնության և սպասարկման մասին» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության թիվ 318-Ն որոշում (սահմանվում է այն անձանց ցանկը, ովքեր պատկանում են հասարակության սոցիալապես անապահով խմբերին և ովքեր իրավունք ունեն ստանալու պետության կողմից երաշխավորված անվճար բժշկական օգնություն և սպասարկում)

Անվճար կամ արտոնյալ պայմաններով դեղեր ձեռք բերելու իրավունք ունեցող բնակչության սոցիալական խմբերի և հիվանդությունների ցանկերը հաստատելու մասին ՀՀ կառավարության 2006 թվականի նոյեմբերի 23-ի N 1717-Ն հրաման

Պետության կողմից երաշխավորված անվճար բժշկական օգնության և սպասարկման շրջանակներում հիվանդանոցային բժշկական օգնության և չափորոշիչը հաստատելու մասին ՀՀ կառավարության N 44-Ա 2012 թվականի հունվարի 17-ի հրաման

Պետության կողմից երաշխավորված անվճար բժշկական օգնության և սպասարկման շրջանակներում հոգեբուժական օգնության կազմակերպման չափորոշիչը հաստատելու մասին ՀՀ կառավարության N 720 - Ա 2013 թվականի մարտի 26-ի հրաման

Բնակչությանը պետության կողմից երաշխավորված անվճար բժշկական օգնության և սպասարկման շրջանակներում համավճարային սկզբունքներով փոխհատուցվող անհետաձգելի բժշկական օգնություն պահանջող հիվանդությունների և վիճակների չափորոշիչը հաստատելու մասին ՀՀ կառավարության N 229 - Ա 2013 թվականի փետրվարի 07-ի հրաման

«Հայաստանի Հանրապետության երիտասարդական պետական քաղաքականության 2013-2017 թվականների ռազմավարությունը և միջոցառումների ծրագիրը հաստատելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության թիվ 1693-Ն որոշում

«Պետական երիտասարդական քաղաքականության հայեցակարգերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 1998 թվականի դեկտեմբերի 14-ի թիվ 798-Ն որոշում

«Ավագ նախադպրոցական տարիքի երեխաների կրթության կազմակերպման ծախսերը ֆինանսավորելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության N1427-ն որոշում

«Հայաստանի Հանրապետությունում նախադպրոցական կրթության բարեփոխումների 2008-2015 թվականների ռազմավարական ծրագրի իրականացման հետագա ընթացքի մասին» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության N29 արձանագրային որոշում

«Հայաստանի Հանրապետության միգրացիայի պետական կարգավորման քաղաքականության հայեցակարգի իրականացման 2012-2016 թթ. գործողությունների ծրագիրը հաստատելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2011 թվականի նոյեմբերի 10-ի թիվ 1593-Ն որոշում

«Հայաստանի Հանրապետության տարածքային կառավարման նախարարության «Միգրացիոն պետական ծառայության աշխատակազմ» պետական կառավարչական հիմնարկ ստեղծելու, Հայաստանի Հանրապետության տարածքային կառավարման նախարարության միգրացիոն պետական ծառայության կանոնադրությունը և աշխատակազմի կառուցվածքը հաստատելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2009 թվականի դեկտեմբերի 17-ի թիվ 1515-Ն որոշում

«Հայաստանի Հանրապետությունում աղքատության ընտանեկան նպաստի և միանվագ դրամական օգնության նշանակման և վճարման կարգի մասին մասին» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2003 թվականի հուլիսի 2-ի թիվ 350 որոշում

«Հայաստանի Հանրապետության մուտքի վիզա ստանալու համար միայն օտարերկրյա պետություններում Հայաստանի Հանրապետության դիվանագիտական ծառայության մարմիններ ու հյուպատոսական հիմնարկներ և միայն հրավերի հիման վրա դիմելու իրավունք ունեցող պետությունների՝ ծագումով հայ և որոշակի կատեգորիայի այլ քաղաքացիների՝ հատուկ պայմաններով Հայաստանի Հանրապետության մուտքի վիզա ստանալու կարգը հաստատելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2008 թվականի հոկտեմբերի 8-ի թիվ 1154-Ն որոշում

«Հայաստանի Հանրապետությունում ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգ ներդնելու ծրագիրը հաստատելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2012 թվականի հուլիսի 26-ի թիվ 952-Ն որոշում

«Հայաստանի Հանրապետության կայուն զարգացման ծրագիրը հաստատելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2008 թվականի հոկտեմբերի 30-ի թիվ 1207-Ն որոշում

«Հայաստանի Հանրապետությունում միգրացիոն պետական կարգավորման քաղաքականության հայեցակարգը հաստատելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2010 թվականի դեկտեմբերի 30-ի թիվ 51 արձանագրային որոշում

Հայաստանի հայրենադարձության հայեցակարգ (2010)

Հայաստանի Հանրապետության ժողովրդագրական քաղաքականության ռազմավարություն՝ նախատեսված 2009-2035 թվականների համար, որը հաստատվել է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2009 թվականի հուլիսի 2-ի թիվ 27 արձանագրությամբ

«Հայաստանի Հանրապետությունից սկիզբ առնող անկանոն միգրացիայի երևույթի ուսումնասիրության և դրա կանխարգելման վերաբերյալ հայեցակարգ» (2011)

«ՀՀ նախադպրոցական ուսումնական հաստատություն՝ համայնքային ոչ առևտրային կազմակերպության օրինակելի կանոնադրությամբ» (2003)

Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարի 2013 թվականի հուլիսի 24-ի թիվ 39 հրաման՝ «Պետության կողմից երաշխավորված անվճար բժշկական օգնության և սպասարկման շրջանակներում բնակչությանը ցուցաբերվող շտապ բժշկական օգնության տրամադրման չափորոշիչը»

«Ամբուլատոր-պոլիկլինիկական բժշկական հաստատությունների կողմից անվճար կամ արտոնյալ պայմաններով տրամադրվող դեղեր ստանալու իրավունք ունեցող բնակչության սոցիալական խմբերի ցանկի մասին»
Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարի 2011 թվականի հունիսի 15-ի թիվ 1155-Ս հրաման

Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարի 2013 թվականի թիվ 229-Ս հրաման (սահմանվում են այն հիվանդությունները և վիճակները, որոնց դեպքում բնակչությանը տրամադրվող բժշկական օգնությունը և սպասարկումն իրականացվում են համավճարային սկզբունքով)

Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարի 2012 թվականի դեկտեմբերի 28-ի թիվ 3128-Ս հրաման (ներկայացված են 18 տարեկան և բարձր տարիքի անձանց և մինչև 18 տարեկան երեխաների համար հիվանդանոցային անհետաձգելի բժշկական օգնություն պահանջող հիվանդությունների և վիճակների ցանկը)

«Պետության կողմից երաշխավորված անվճար բժշկական օգնության և սպասարկման շրջանակներում հոգեբուժական օգնության կազմակերպման չափորոշիչը հաստատելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարի 2013 թվականի մարտի 26-ի թիվ 720-Ս հրաման

«Հայաստանի հանրապետության հանրակրթական ուսումնական հաստատություն սովորողի ընդունելության, տեղափոխման և ազատման կարգ» (2011)

ՀՀ Կենտրոնական բանկի խորհրդի թիվ 386 որոշում «Արժույթային արժեքների փոխադրման, առաքման, ներմուծման, արտահանման և հայտարարագրման» կարգը հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության

Կենտրոնական բանկի խորհրդի 1998 թվականի օգոստոսի 26-ի թիվ 173 որոշումն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին» (2005)

Միջազգային և երկկողմ պայմանագրեր

«Բոլոր աշխատող միգրանտների և նրանց ընտանիքների անդամների իրավունքների պաշտպանության մասին» 1990 թվականի դեկտեմբերի 18-ի միջազգային կոնվենցիա (Հայաստանի կողմից ստորագրվել է 2013 թվականին)

Եվրոպային խորհրդի «Անձնական տվյալների ավտոմատացված մշակման դեպքում անհատների պաշտպանության մասին» կոնվենցիա (1981)

ԱՊՀ անդամ պետությունների միջև «Կենսաթոշակային ապահովության բնագավառում քաղաքացիների երաշխիքների մասին» կոնվենցիա, որը ընդունվել է 1992 թվականի մարտի 13-ին

ԱՊՀ անդամ պետությունների միջև «Աշխատանքային միգրացիայի և աշխատավոր միգրանտների սոցիալական պաշտպանության բնագավառում համագործակցության մասին» համաձայնագիր, որը ուժի մեջ է 1996 թվականի փետրվարի 26-ից

«Հայաստանի Հանրապետության և Եվրոպական միության միջև շարժունակության շուրջ գործընկերության վերաբերյալ» համատեղ հռչակագիր (2011)

«Հայաստանի Հանրապետության և Եվրոպական Միության միջև առանց թույլտվության բնակվող անձանց հետընդունման (ռեադմիսիայի) մասին» համաձայնագիր (2013)

«Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Լատվիայի Հանրապետության կառավարության միջև անձանց հանձնման և ընդունման մասին» համաձայնագիր (2002)

«Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Դանիայի թագավորության կառավարության միջև առանց թույլտվության բնակվող անձանց հետընդունման մասին» համաձայնագիր (2003)

«Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Լիտվայի Հանրապետության կառավարության միջև առանց թույլտվության ապրող անձանց հետընդունման (ռեադմիսիայի) մասին» համաձայնագիր (2003)

«Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Շվեյցարիայի Դաշնային Խորհրդի միջև առանց թույլտվության գտնվող անձանց հետընդունման մասին» համաձայնագիր (2003)

«Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության կառավարության միջև առանց թույլտվության գտնվող անձանց հետ ընդունելու և տարանցիկ փոխադրելու մասին» համաձայնագիր (2008)

«Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Բուլղարիայի Հանրապետության կառավարության միջև առանց թույլտվության գտնվող անձանց հետընդունման մասին» համաձայնագիր (2007)

«Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Շվեդիայի թագավորության կառավարության միջև առանց թույլտվության բնակվող անձանց հետընդունման մասին» համաձայնագիր (2008)

«Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Նորվեգիայի Թագավորության կառավարության միջև առանց թույլտվության գտնվող անձանց հետընդունման մասին» համաձայնագիր (2010)

«Հայաստանի Հանրապետության և Չեխիայի Հանրապետության միջև առանց թույլտվության բնակվող անձանց հետընդունման մասին» համաձայնագիր (2010)

«ՀՀ կառավարության և Ռուսաստանի Դաշնության կառավարության միջև հետընդունման (ռեադմիսիայի) մասին» համաձայնագիր (2010)

ԱՄԿ այն կոնվենցիաների ցանկը, որոնք Հայաստանը ստորագրել է, հասանելի են հետևյալ հղումով՝

www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11200:0::NO:11200:P11200_COUNTRY_ID:102540

Հավելված 4. Տվյալների պաշտպանության ՄՄԿ սկզբունքները

1. ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ՝ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ԵՎ ԱՐԴԱՐ ԵՂԱՆԱԿՈՎ ՀԱՎԱՔՈՒՄԸ

Անձնական տվյալները պետք է հավաքվեն օրինական և արդար միջոցներով՝ տվյալների սուբյեկտի իմացությամբ կամ համաձայնությամբ:

2. ՀՍՏԱԿ ՍԱՀՄԱՆՎԱԾ ԵՎ ԻՐԱՎԱԶՍՓ ՆՊԱՏԱԿԸ

Տվյալները պետք է հավաքվեն և մշակվեն հստակ սահմանված ու իրավաչափ նպատակով (նպատակներով), որը (որոնք) տվյալների հավաքման պահին պետք է հայտնի լինի (լինեն) տվյալների սուբյեկտին: Անձնական տվյալները պետք է օգտագործվեն միայն հստակ սահմանված նպատակով (նպատակներով)՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ տվյալների սուբյեկտը տալիս է իր համաձայնությունը դրանք հետագայում այլ նպատակներով օգտագործելու համար, կամ երբ նման օգտագործումը համատեղելի է նախապես հստակ սահմանված նպատակի (նպատակների) հետ:

3. ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՈՐԱԿԸ

Պահանջվող և ձեռք բերվող տվյալները պետք է լինեն համարժեք ու արդիական և համապատասխանեն տվյալների հավաքման ու տվյալների մշակման համար հստակ սահմանված նպատակին: Տվյալները վերահսկող սուբյեկտները պետք է ձեռնարկեն բոլոր խելամիտ քայլերը՝ տվյալների ճշգրտությունն ու թարմացված լինելն ապահովելու համար:

4. ՀԱՄԱԶԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Տվյալների հավաքման համար համաձայնություն պետք է ձեռք բերել հավաքման պահին կամ դրանից հետո՝ այնքան շուտ, որքան խելամտորեն հնարավոր է, ինչպես նաև պետք է հաշվի առնել որոշ խոցելի խմբերի և անհատների դրությունը և իրավունակությունը: Եթե բացառիկ հանգամանքները խոչընդոտում են համաձայնություն ձեռք բերելը, ապա տվյալները վերահսկող սուբյեկտը պետք է առնվազն ապահովի, որ տվյալների սուբյեկտը բավարար տեղեկություններ ունենա՝ անձնական տվյալների հավաքման ու մշակման համար հստակ սահմանված նպատակը (նպատակները) հասկանալու ու գնահատելու համար:

5. ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐԸ ԵՐՐՈՐԴ ԿՈՂՄԵՐԻՆ ՓՈՒՄԱՆՑԵԼԸ

Անձնական տվյալները երրորդ կողմերին պետք է փոխանցվեն միայն տվյալների սուբյեկտի հստակ համաձայնությամբ, սահմանված նպատակով օգտագործման համար, ինչպես նաև անձնական տվյալների գաղտնիությունը պահպանելու և տվյալների սուբյեկտի իրավունքների ու շահերի նկատմամբ հարգանք ապահովելու համար անհրաժեշտ երաշխիքների առկայության պայմաններում: Փոխանցման այս երեք նախապայմանները պետք է երաշխավորվեն գրավոր ձևով:

6. ԳԱՂՏՆԻՈՒԹՅՈՒՆԸ

Անձնական տվյալների գաղտնիությունը պետք է պահպանել և ապահովել տվյալների հավաքման և մշակման բոլոր փուլերում, և դա պետք է երաշխավորել գրավոր ձևով: ՄՄԿ բոլոր աշխատակիցները, ինչպես նաև երրորդ կողմերի ներկայացնող անձինք, որոնց համար հասանելի են անձնական տվյալները և որոնք իրավունք ունեն դրանք մշակելու, պարտավոր են պահպանել դրանց գաղտնիությունը:

7. ՀԱՍԱՆԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԹԱՓԱՆՑԻԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Տվյալների սուբյեկտները պետք է հնարավորություն ունենան ստուգելու իրենց անձնական տվյալները, և նրանց համար պետք է ապահովվի դրանց հասանելիությունը, եթե դա չի հակասում տվյալների հավաքման և մշակման համար հստակ սահմանված նպատակին (նպատակներին): Տվյալները վերահսկող սուբյեկտները պետք է ապահովեն թափանցիկության ընդհանուր մոտեցում տվյալների սուբյեկտների համար՝ կապված անձնական տվյալների ոլորտում զարգացումների, գործելակերպի և քաղաքականության հետ:

8. ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆԸ

Տվյալների անվտանգությունը պետք է ապահովվի թե՛ տեխնիկական, թե՛ կազմակերպչական առումով, և տվյալները պետք է խելամիտ և համապատասխան միջոցներով պաշտպանվեն չարտոնված փոփոխություններից, վնասումից, անօրինական ոչնչացումից, պատահական կորստից, ոչ իրավաչափ բացահայտումից կամ չիմնավորված փոխանցումից: ՄՄԿ համապատասխան ռազմավարություններում և ուղեցույցներում նշված երաշխիքները պետք է կիրառվեն անձնական տվյալների հավաքման և մշակման պարագայում:

9. ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՊԱՀՊԱՆՈՒՄԸ

Անձնական տվյալները պետք է պահվեն այնքան ժամանակ, որքան անհրաժեշտ է, իսկ տվյալների հավաքման և մշակման հստակ սահմանված նպատակի (նպատակների) իրականացումից անմիջապես հետո՝ պետք է ոչնչացվեն կամ դարձվեն անանուն: Դրանք, սակայն, կարող են պահվել հստակ սահմանված հավելյալ ժամանակահատվածով, եթե դա անհրաժեշտ է՝ ելնելով տվյալների սուբյեկտի շահերից:

10. ՄԿՁԲՈՒՆՔՆԵՐԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

Այս սկզբունքները կիրառվում են անձնական տվյալների վերաբերյալ թե՛ էլեկտրոնային, թե՛ թղթային եղանակով կատարված գրառումների դեպքում, և կարող են լրացվել պաշտպանության հավելյալ միջոցներով՝ ելնելով, մասնավորապես, անձնական տվյալների կարևորությունից: Այս սկզբունքները չեն կիրառվում ոչ անձնական տվյալների դեպքում:

11. ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՆԿԱՏՄԱՍԲ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ

ՄՄԿ-ն սեփականության իրավունք ունի անմիջականորեն տվյալների սուբյեկտներից կամ ՄՄԿ-անունից հավաքված անձնական տվյալների նկատմամբ, եթե այլ բան նախատեսված չէ երրորդ կողմի հետ ունեցած գրավոր համաձայնությամբ:

12. ՎԵՐԱՀՄԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ, ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐՔԻՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Այս սկզբունքների իրականացումն ապահովելու և բողոքներն ուսումնասիրելու նպատակով պետք է նշանակվի անկախ մարմին, իսկ տվյալների պաշտպանության համար նշանակված պատասխանատու անձինք պետք է օժանդակեն մոնիթորինգի և վերապատրաստման հարցերում: Տվյալների անօրինական հավաքումն ու մշակումը, ինչպես նաև տվյալների սուբյեկտի իրավունքների և շահերի խախտումները վերացնելու համար ձեռնարկվելու են համապատասխան միջոցներ:

13. ԲԱՑԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Սույն սկզբունքներից բացառություն կատարելու մտադրության մասին անհրաժեշտ է նախ տեղեկացնել ՄՄԿիրավական հարցերով վարչություն թույլտվություն ստանալու նպատակով, ինչպես նաև ՄՄԿգլխամասային գրասենյակի համապատասխան բաժին/վարչություն:



International Organization for Migration (IOM)

Միգրացիայի միջազգային կազմակերպություն

Հայաստան վերադարձած անձանց վերաինտեգրման ուղղորդման ուղեցույց

Երկրորդ հրատարակություն

Ձևավորումը՝ Արամ Ուռուտյանի

Վերաինտեգրման ուղղորդման ուղեցույց